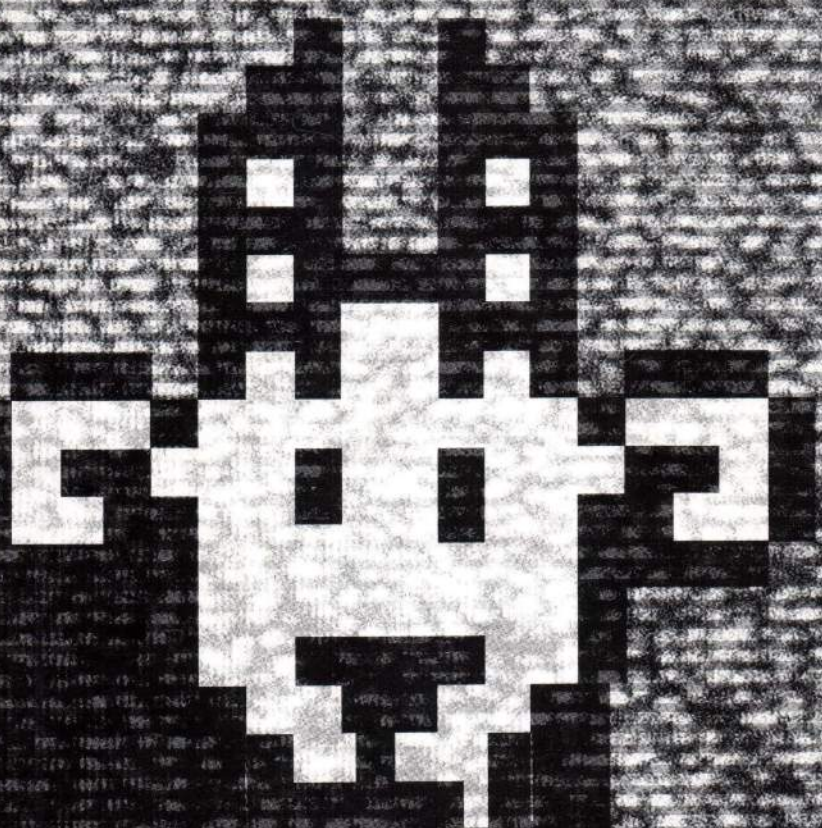

04

megazin za hakiranje stvarnosti

broj 11, mjesečnik/ca, godina druga, listopad 2005., cijena 10kn

TERMINAL005

**BALKAN JE
VELIKA LAZ**

**SINIŠA LABROVIĆ
I TO JE OVČJA
REALNOST**

Shon Meckfessel & anarhopankeri + komunikacijski kapitalizam + GRRR! strip festival + Operacija:grad
UBUNTU + QueerNormal + festival svjetskog kazališta + Venezuela: zemlja bez 0,5 + putopis: Portugal

megazin 04 [11]

megazin za hakiranje stvarnosti

izdavač: savez udruga klubtura [zg]

uredništvo: ivana pavić & lela vujančić & vid jeraj & karolina pavić

suradnici: pero gabud & miroslav zec & sanja klasje & eugen vuković & ivana armanini & ivana slunjski & stjepan jureković & marijan crtalić & vanja kaluderčić & viola varga & leonardo kovačević & pytzek & marko špoljar & diňka radonić & vladan jeremić & tomlislav kozarčanin & kan & lara bernovski & nina martinuš

redaktura: karolina pavić

financije: ružica gajić –seka & sofija dobric

dizajn: klis

adresa redakcije: su klubtura, svačićev trg 1, zagreb

tel/fax: +385 (0)1 457 2591

web: www.04zine.org

e-mail: 04@clubture.org

tisak: gipa art, zagreb

naklada: 2000, listopad 2005.

suradnja: multimedijalni institut mi2 [zg]

donatori: gradski ured za kulturu grada zagreba
nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva
veleposlanstvo kraljevine nizozemske u republici hrvatskoj

realizirano kroz platformu **clubture**

ISSN 1845-2469

Svi sadržaji u ovom časopisu objavljeni su pod licencom Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 2.0, ako nije drugačije izričito navedeno. Licencu Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 2.0 možete naći na <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.0>

October

**World
Vegetarian
awareness
month**

03 INTERNO

03 Bez teksta

04 In:vju

04 Shon Meckfessel, autor knjige o pankerima Balkana

12 fajl

12 Komunikacijski kapitalizam 15 Jodi Dean 19 Hakabilni Web 2.0

22 strip blok

22 GRRRI festival 24 Vuk Palibrk / Nevernik

26 operacija: grad

26 Klinika za klikere 28 Operirajte me 29 04 u Badelu 30 Karika koja ne postoji 32 Siniša Labrović & ovdja realnost

38 oko queera

38 Virtualni QueerNormal razgled

42 artizan

42 Festival svjetskog kazališta 46 Eksperimentalni film / 25 FPS 52 Balkanart / Terminal005

56 osovine dobra

56 Venezuela / Gdje policija ne zna što znači 0,5

62 kolumna

62 live aids will stop aids

64 priroda i društvo

64 Forum okolišnih novinara/ki

66 ljetopis

66 Portugal bez predumišljaja

70 sam svoj haker

70 Moj pisaci stroj može postati tastatura

74 sloboda softveru

74 UBUNTU — Linux za ljudska bića

76 slušna obmana

76 Recenzije glazbe 20. i 21. stoljeća 79 Panoptikum 80 Hans Reichel & daksofon 82 Guča

84 fotografija

84 Kan

90 poezija & proza

90 Lara Bernovski

92 najave

92 Zagreb Film Festival 94 Dance events Zagreb 95 ACT / Klub mladih Čakovec 96 Pretplata 97 Kolporter

Bez teksta

► Jer ono što se u međuvremenu događalo unutar Nulačetvorke i oko nje stvarno je nemoguće riječima opisati...

SHON MECKFESSEL,
autor knjige *Suffled How It Gush* o anarhopankerima na Balkanu

LJUDI KOJI ODBIJAJU MISLITI KROZ KRIVE SCHEME

Nastojao sam obuhvatiti socijalnu kompleksnost koja je ovdje dublja nego igdje drugdje u Europi i koja je uništena u SAD-u, i stavove koje ljudi imaju. Bivio sam se određenom vrstom političkih pankera kao svojevrsnom avangardom onih ljudi koji ne pristaju na redukcionistički identitet u politici

— razgovarao Eugen Vuković
— foto Shon Meckfessel

Shon Meckfessel američki je panker-anarhist čija se knjiga, putopis *Suffled How It Gush*, bavi ponajviše pankerima, odnosno "anarhopankerima" na Balkanu, a njezin najveći dio posvećen je upravo ex-jugoslavenskim pankerima. Iako knjiga još nije objavljena i iako njenu ciljanu publiku pred-stavljaju prvenstveno strani čitatelji, činjenica da netko tko nije odavde piše knjigu o ovoj temi predstavlja dovoljan povod da s njime napravimo intervju. Popraćen prijevodima nekoliko ulomaka iz još neobjavljena Meckfesselova rukopisa...

04: Što predstavlja središnji interes tvoje knjige? Pankeri na Balkanu, Balkan kao takav ili nešto treće?

Radi se o svojevrsnom zajedničkom elementu koji sam primijetio kod raznih balkanskih kultura s kojima sam se susretao, a koji je doista drugačiji od slike Balkana koja je uvriježena na Zapadu. Sličan stav prema životu, ili nešto takvo, ali kao dio toga antinacionalistička politika na svakom od tih mjesta. Ljudi koji odbijaju misliti kroz jednostavne sheme, jednostavne krive sheme. Anarhisti i pankeri kao glavna grupa s kojom sam diskutirao o tome posebice.

04: Tvoj pristup nije akademski...

Pristup je onaj za koji sam kvalificiran, riječ je o subjektivnom putopisu koji otvara neka politička i društvena pitanja.

04: Koje su zemlje obuhvaćene?

Otišao sam u sve balkanske zemlje osim Bugarske. Bio sam u Turskoj, ali o njoj nisam mogao pisati na taj način, isprika mi je da je ona samo jednim dijelom na Balkanu (smijeh). Kretao sam se samo po velikim gradovima, da sam išao po selima moji bi dojmovi vjerojatno bili drugačiji, ali nije lako sresti pankere po selima, ili u Albaniji (smijeh)...

04: Jesi li imao kontakte s ljudima odavde prije nego što si prvi put došao?

Bio je tu jedan mladić aktivan na američkoj i hrvatskoj punk sceni, on je živio u Zagrebu još u bivšoj državi, ali i kasnije. Također, jedan moj prijatelj čuo je za Attack na listi autonomnih kulturnih centara u istočnoj Europi; to je zapravo bio jedini koristan kontakt. Kada smo početkom 1999. došli u Zagreb, svratili smo do neke prodavaonice CD-a i čovjek koji je tamo radio našao je adresu Attacka u jednom fanzinu...

04: Kako si odlučio napisati knjigu o toj temi?

Trebao je to biti dokumentarac, ali kako su neki drugi ljudi u tom pogledu već napravili bolji posao, zapravo mi je drago što to nisam napravio. U osnovi, stigao sam kao turist u siječnju 1999. i nisam ništa znao o ovome području. Nisam tada uspio stići do Jugoslavije, odnosno Savezne Republike Jugoslavije ili kako se već to tada zvalo, ali sam putovao svugdje oko. Bio sam u Hrvatskoj, u kojoj mi je zaista bilo super, proveo sam određeno vrijeme u Rumunjskoj u vrijeme NATO-ve intervencije u Jugoslaviji, i tamo sam sreo neke ljude iz Jugoslavije. Ne mogu reći da sam naročito razumio situaciju, ali sam imao dosta zdrave znanjelje. U SAD-u sam se vratio na vrhuncu NATO-vog bombardiranja Jugoslavije i nisam se mogao priviknuti na medijsku reprezentaciju, ne samo Srba, nego i svih drugih "ljudi s Balkana". Kako se radilo o Clintonovom ratu, dio američke ljevice ga je podržavao i vjerovao u ideju humanitarne intervencije.

Neki drugi, nažalost, postali su Miloševićevi apologeti, tako da bi mi se događalo da se nađem na demonstracijama sa svećenicima-četnicima i anticlintonovskim republikancima. Bio sam jako frustriran tom situacijom. Iz neke brige, zbog pomanjkanja ljevičarske kritike NATO-vog bombardiranja i kako bih objasnio ljudima zašto me ta situacija uznemirivala, vratio sam se natrag kako bih pokušao napraviti video koji se zatim pretvorio u knjigu. Taj drugi put sam imao sreće da dođem u vrijeme kada se održavao skup anarhista bivše Jugoslavije. Bio sam doista sretan da vidim sve te ljude koji su se godinama dopisivali kako su se prvi put našli i opijali zajedno na jednom tako prekrasnom mjestu, ekoselu u Bosni, blizu Mrkonjić Grada. Bilo je to posebice upečatljivo zbog toga što su sve knjige do kojih je bilo moguće doći u SAD-u repre-

zentirale sve iz nacionalističke perspektive, tj. prenosile mišljenja nacionalista u svakoj pojedinoj regiji i uopće nisu davale glasa antinacionalističkim snagama. Bilo je zato zaista zadivljujuće biti u situaciji gdje su, barem površno, svi, pripadnici različitih nacija, imali sličnu vrstu političkog stava i vidjeli svoju političku okolinu u sličnim terminima; bez obzira na to jesu li iz Hrvatske, Makedonije, Srbije ili čak Slovenije. Želio sam prenijeti tu mogućnost, mogućnost da se nešto takvo događa, zainteresiranima u SAD-u jer je uglavnom jedina perspektiva koja im je dana bila: slažeš li se s Tuđmanom ili s Miloševićem?

04: Spomenuo si tu negativnu sliku o "ljudima s Balkana", ali postoji i ona romantična – čini mi se podjednako daleka od istine – koja se prenosi kroz Kusturićine filmove, muziku i tome slično i koja je očito prisutna kod mnogih mladih na Zapadu...

Smiješno je, jer bi način na koji sam pisao ovu knjigu vjerojatno bio znatno drugačiji da sam, na primjer, Francuz ili čak Englez. Čini mi se da u SAD-u, osim kod ekstremno malog broja ljudi koji su, primjerice, iz nekog razloga bili ovdje ili imaju ovdje rodbinu, ta slika ne postoji, barem ne kod moje generacije. Postoji ona stara slika Roma i njihove magične muzike, ali ona je uglavnom prekrivena slikom nazadnih, primitivnih ljudi i njihovih praiskonskih mržnji. Jedan od znakova toga jest prevladavajući politički stav. Na primjer, Michael Moore, mislim u Bijelim glupanima, kaže da bi trebalo pustiti te primitivce da se ubijaju jer oni to žele, a on je tzv. alternativan, progresivan glas; on teži analizi koja izmiče lažima sistema i to je najbolje što

Iz uvoda

Počinem ovu knjigu s nadom da ću predstaviti, kroz vrlo subjektivan putopis, drugo gledište. [...] Fokusiram se na anarhiste zato što su mi dali da spavam na podovima njihovih stanova i zato što predstavljaju tendenciju, jedinu za koju znam, konzistentnoga odbijanja lažne dihotomije neoliberalizma i nacionalizma, i s kojima se, budući da sam i sâm jedan od njih, vrlo često slažem.

Zagreb

Ovdje, ispred mene, na ovom stolu, tu je esencijalni poredak, logika... Patafizika, znanost koja je metafizički ono što je metafizika fizički. Tu je tajna opstanka u nemogućim uvjetima. Tu je tajna nastavka

postojanja svijeta unatoč neodređenoj prijetnji budućnosti, skrivena ovdje, na ovome mjestu za koje je svijet pretpostavio da ga je spasio od samoga sebe, na ovome mjestu pored smetišta na spomen kojega većina Zapadu orijentiranih Hrvata posramljeno odmahuje rukom. Oko mene urla Hrelić, najveća zagrebačka crna tržnica. Svi jezici bivše Jugoslavije i naročito romski miješaju se u ovoj hiper-gustoći prostora. Napola ispijene boce rakije, rabljene čarape, sjajni sportski auti s unutrašnjošću od kože, harmonike na puhanje, originalni otomanski servisi za čaj, velike hrpe disco LP-a, sovjetske kamere i indonezijske poštanske marke. Tamo dalje, žena za štandom prodaje samo federe, tisuće njih, složenih po nekom

može učiniti. Mislim da je ta ignorancija, tj. prihvaćanje ignorancije, ono što me uznemirilo. Ali, ne znam, neki su me moji čitatelji optužili da rekreiram tu romantičnu sliku u nekakvoj PUNK verziji. Kod mene je palila samo romantika muzike koja još uvijek pali, možda ne u slučaju hrvatske muzike, ali... Nastojao sam obuhvatiti socijalnu kompleksnost koja je ovdje dublja nego igdje drugdje u Europi i koja je uništena u SAD-u, i stavove koje ljudi imaju. Sve mi se to čini komplementarnim s ludom estetikom i ludom muzikom.

04: Mogli bismo reći da je na Zapadu, nakon posljednjih ratova, značajno porastao interes za tzv. Balkan te da se o tome piše iz raznih perspektiva i s fokusom na različite aspekte. Ti si odlučio pisati o pankerima; zašto?

Na neki način bavio sam se pankerima, zapravo ne niti svim pankerima, nego određenom vrstom političkih pankera kao svojevrsnom avangardom onih ljudi koji ne pristaju na redukcionistički identitet u politici.

Ne mislim da je takav stav toliko jedinstven za pankere, ali oni su bili spremniji iznositi ta mišljenja nego što su to bili drugi ljudi koje sam susretao, a koji uglavnom nisu imali kanale kroz koje bi iznosili svoje mišljenje. Punk kultura bila je naročito važna za mlade ljude koji imaju takve stavove jer im je pružila mogućnost da ih iskazuju, prenose jedni drugima, organiziraju se, pronose svoj glas kroz muziku, fanzine, itd. Koliko sam vidio, mislim da je to bilo najučinkovitije sredstvo za to. Pogledaš li stvari kao što su B92 u Beogradu ili Radio 101 ovdje, vidljivo je da su u određeno vrijeme imali vrlo važnu ulogu u kritici struktura moći, ali su završili imajući ograničene zahtjeve koji su bili u potpunosti konzistentni s imperijalističkim interesima.

04: U uvodu knjige pišeš da su ti tzv. anarhopankeri zanimljivi kao jedina grupa s kojom si se susreo koja je istodobno antinacionalistički i antiimperijalistički raspoložena, možeš li to malo pojasniti?

nerazumljivom redu. I ovaj čovjek, ponosan ispred stola na kojemu su samo satovi. No, ispred mene, na ovome stolu, tajna je alkemijski pročišćena, otkrivena kroz haiku predmeta. Dvije boksačke rukavice. Zračni pištolj. Dva vibratora iz doba šezdesetih, gotovo nekorištena, u svojim originalnim kutijama, i kavez pun odraslih činčila.

Attack

1999. Naletio sam na Attack, anarhistički kulturni centar u Zagrebu. Dan i ja bili smo na putu za Vis, otok na kojemu su se nekada nalazile podmornice Jugoslavenske armije, na preporuku dva hrvatska prijatelja koja smo sreli backpackirajući u Pragu. Mislili smo provesti samo jedan dan

u Zagrebu. Prodavač u CD shopu potrošio je sat vremena prekapajući stare časopise tražeći adresu za koju je mislio da bi nas mogla zanimati. Kada smo ušli, svi su gledali u nas, začudili su se kada su čuli da smo iz Amerike. Šest sati kasnije još smo sjedili za istim stolom.

Zelenkovic

Dan prije polaska iz Zagreba svi su se skupili u tihoj panici u anarhističkom centru. Sastanak je već počeo kada sam ja ušao. Jedan mi panker pokušava objasniti: "Možda ne ide, skup je otkazan, ubijen je premijer Vojvodine, u Beogradu su neredi, ne znamo mogu li naši prijatelji iz Srbije doći u Bosnu." Svi izgledaju zabrinuto.

Mnogi ljudi koje sam susretao, barem u gradovima, bili su kritični prema oboje. No, kao organizirane političke tendencije, većina partija i alternativnih političkih pokreta igra ili na jednu ili na drugu kartu. Anarhisti su jedina politička tendencija za koju znam koja se kompletno, eksplicitno odupire objema tendencijama. Možda im nedostaje realnih opcija, ali ipak mislim da je to zadivljujuće i najbolje polazište za traženje nekog izlaza iz ove situacije.

04: Jesu li ljudi s iste scene u SAD-u bili svjesni te uloge punk scene u bivšoj Jugoslaviji?

Ne. Mislim da je to jedan od razloga zbog kojih sam napisao knjigu. Kada sam počeo raditi dokumentarac, iz čega je nastala knjiga, sve se vrtjelo oko Zelenkovca (transeksjugoslavenskog susreta anarhopankera u Zelenkovcu) i oko toga koliko je važno da surađuju klinci iz donedavno neprijateljskih država. Ljudi su prelazili granice da bi posjećivali prijatelje i obitelji,

postojali su NGO-i koji su organizirali akcije koje su uključivale ljude iz više zemalja, ali nisam vidio nijedan drugi projekt koji su autonomno organizirali ljudi odatde, s autentičnim interesom da više s drugim ljudima koji misle kao oni. Također, vidjevši zajedničke izdavačke projekte, muzičke projekte i, naravno, mnogo prijateljstava i romantičnih veza uspostavljenih preko granica... To je bilo nadahnjujuće.

Dosad nije bilo naročitih kontakata između američke i ovdašnje punk scene. Tako da mislim da ljudi uglavnom ne znaju za to. Kada sam sretao ljude koji su bili zainteresirani za ovo područje, oni uglavnom nisu znali da postoji strana koja misli kao i oni. Većina je njih prihvatila određenu nacionalističku interpretaciju, možda ne onu najvulgarniju, ali ipak... Može se reći da je to bio moj cilj kada sam pisao knjigu: prezentirati tu perspektivu i prikazati njenu pozadinu ljudima koji bi prema njoj mogli imati simpatije.

Nečiji mobilni zvonci, čovjek klima glavom, sluša, OK, OK: "Oni dolaze, kažu da ih nije briga."

Pokušavam intervjuirati ljude za dokumentarac koji želim napraviti. [...] "Zašto idemo u Zelenkovac?" pitam prijatelja, straight edge vegana. "Idemo jesti meso i piti krv sa Srbima", odgovara on smijući se u kameru... Srbi napokon dolaze, i otklanjaju našu brigu u vezi njihova dolaska. Objašnjavaju nam da su Miloševićevi kompanjoni previše zauzeti napadima na studentsku grupu otpora da bi brinuli o marginalnim anarhistima. Srbi se među sobom svađaju je li opozicija jednako loša kao Milošević ili tek malo manje loša...

Svi se skupljaju oko vatre proždirući isti vegi-čušpajz koji mladi idealisti

spravljaaju svugdje na svijetu. Pivske boce naslagane pored vatre. Pijani hrvatski panker leži na zemlji pjevajući ustaške pjesme iz Drugog svjetskog rata, ali nitko ga ne shvaća ozbiljno. Netko mi se obraća na engleskom dok ga snimam: "Ne želimo da ovo snimaš, zašto ne ugasiš kameru?", ali ne razumijem ga sve dok kasnije ne pregledavam video.

Srbija

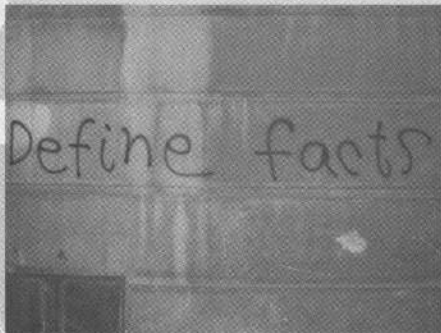
Kada je uhićen pod sumnjom sudjelovanja u organizaciji Đinđićevog ubojstva, Borba je bio zatočen sa stotinama pripadnika Zemunskog klana koji su mogli imati informacije o atentatu, s imenima kao što su Tvor, Britva ili Žohar. Pitam Borbu o ispitivanju. "U sobi za ispitivanje imali

04: Jesi li ti bio iznenađen postojanjem razvijene punk scene ovdje?

Zapravo, ne toliko. Na ovo sam područje prvi put stigao u sklopu tromjesečnog puta po zapadnoj Europi, na kojemu sam spavao u skvotovima, anarhističkim centrima i sličnim mjestima. Već sam bio impresioniran onime što se događa u zapadnoj Europi, naletio sam na neke stvari u Pragu. Zato nisam bio iznenađen kada sam vidio da se toliko stvari događa ovdje, unatoč prevladavajućoj političkoj situaciji. Bio sam, doduše, pozitivno iznenađen političkom sofisticiranošću punk scene ovdje. Želio sam pisati samo o pankerima, ali kako čitatelji u SAD-u znaju jako malo o ovome području, morao sam pružiti mnogo pozadinskih informacija.

04: Pisao si o različitim interpretacijama uzroka rata na ovim prostorima. Ako sam dobro shvatio, nalaziš da se interpretacije uzroka rata među ta-

su poster Al Pacina i puštali su neku groznu ljubavnu pjesmu negdje 30 puta. Posjeli su me, pokušali preplahiti, ošamarili me nekoliko puta. I pazi ovo – prvo pitanje je bilo: 'Tko stoji iza 5. oktobra?!' Svi se smijemo – 5. oktobar je dan kada je dva milijuna demonstranata zbacilo Miloševića, nakon čega je ubrzo na vlast došla neo-liberalna koalicija. Pitanje je otkrivalo kako je malen utjecaj revolucija imala na unutarnje funkcioniranje države. Koliko su malo liberalne reforme imale veze s demokracijom, da šef policije uopće nije primijetio da je revolucija 5. oktobra bila uspješna.

Rumunjska

Njihove su akcije u početku bile poprilično dobro prihvaćene; kada je

kozvanom ljevičarskom, odnosno u ovom slučaju anarhističkom populacijom, kreću između dva pola: ideje da je rat velikim dijelom rezultat djelovanja globalnih aktera (u radikalnoj verziji čak i da je induciran, tj. uvezen izvana) i one da je on prvenstveno ili isključivo rezultat djelovanja lokalnih aktera. Pristaješ li ti uz neku od tih interpretacija?

Artikulirajući za američke čitatelje pozicije koje imaju ovdašnji ljudi, posebno u pogledu uzroka rata, mislio sam da je najbolje istaknuti ta različita mišljenja kroz nekoliko različitih okvira i ukazati da nijedno od njih nije posve iscrpno ili posve zadovoljavajuće. Također, da čak i prijatelji koji čitaju iste knjige i dijele vrlo slične zajedničke ideje imaju vrlo različite interpretacije. Ja ne mogu, i vjerojatno nikada neću moći, provesti opsežno istraživanje o tome, ali želim pokazati da postoje otvorena pitanja o kojima treba pošteno razmisliti. Nažalost, čini mi se da su u dosadašnjim knjigama

marš nazvan "Prema gradovima bez automobila" blokirao ulice, gradonačelnik se složio da je to dobra ideja, zatvorio je ulice za njih i donirao boju kako bi mogli nacrtati murale na tramvajima. Pridružili su se lokalni klinici i svatko je nacrtao svoju viziju boljeg svijeta. [...] No, nedavno ih je zapazila tajna policija koja je u rumunjskim tabloidima fabricirala seriju članaka o anarhističkoj prijetnji. Mani zastaje i vraća se s novinama: "Ovdje piše da smo Sotonisti. Dolje piše da svi prakticiramo bestijalnost i nekrofiliju. A za fanzine, to su skoro pogodili. Kažu da anarhisti kod kuće izrađuju časopise, samo što oni tvrde da je u fanzinima dječja pornografija koju prodajemo na ulici kako bismo pribavili hašiš."

autori uglavnom birali stavove koje će zastupati prije nego što krenu istraživati...

04: Kako knjiga još uvijek nije objavljena, ne možemo govoriti o njezinoj recepciji u Americi. Ipak, možeš li reći kakvi su bili komentari onih koji su imali priliku pročitati neobjavljeni rukopis?

Teško je pronaći zajedničke elemente kritike. Među političkim radikalima postoje ljudi koji su vrlo osjetljivi na tu tradiciju u zapadnjačkoj literaturi, takozvanu orijentalističku tradiciju; na antropologiju starog kova, rasizam koji vidiš u raznim putopisima... Bilo je dosta kritičke nervoze. Prije nego što krenu čitati knjigu, ljudi su uznemireni zato što Amerikanac piše o području u kojemu je bio rat, pa se zbog tradicije u zapadnjačkome pisanju gotovo očekuje da to bude sjevano. Većina stvari na koje su moji američki prijatelji reagirali negativno bile su upravo stvari koje su ljudi ovdje cijenili. Također, uočio sam snažan interes i frustraciju zbog toga što nisam davao više objašnjenja. Uspjeh knjige vrlo će vjerojatno biti ograničen upravo time. Američki čitatelji općenito žele pročitati knjigu i razumjeti situaciju, ali ja ovu knjigu pišem baš zato što odbijam razumjeti. Ističem nedostatak generalnog razumijevanja koje bi uzimalo sve u obzir i ističem određene pristupe koje ljudi mogu imati. To vjerojatno nije bilo dosta za većinu mojih američkih čitatelja. A oni koji su putovali ovim područjem vjerojatno razumiju važnost takvog pristupa.

Spominjao sam uobičajene negativne reakcije; najčešća, pak, pozitivna reakcija bila je jednostavno znatiželja. Balkanski studiji vruća su akademska tema kojom se počinju baviti na sve više koledža. Ova je regija svojevrsno predziđe novih oblika dominacije i zato postoji velika znatiželja. Postoji, dakle, raširen interes, raširen skepticizam u vezi s ovom vrstom pisanja i raširena frustracija zbog činjenice da nisam razjasnio cijelu stvar; no, mislim da to nitko ne bi mogao, a pogotovo ne ja. Također, većinu američkih čitatelja zbuניה je crni humor u knjizi. Smijanje svojoj,

a ne tuđoj nesreći, potpuno je nepoznat koncept za većinu Amerikanaca.

04: Misliš li da si uspio izbjeći zamku "loše antropologije"?

Nadam se da jesam jer mišljenja koja iznosim, čak i ako se s njima slažem, nisu originalno moja. Ja prenosim mišljenja koja sam čuo od ljudi odavde. Usput, zbog toga nisam baš siguran treba li knjigu prevoditi na hrvatski – iako su mi neki i to predložili – jer vjerujem da većina toga ljudima odavde ne bi bila naročito zanimljiva. No, u isto vrijeme mislim da većina ljudi u Hrvatskoj nije putovala Albanijom i ne zna što se tamo događa... A i vjerojatno kroz određene sumnje koje iskazujem ipak davam i određenu pozitivnu interpretaciju o tome što se događa. Na primjer, kroz to da nije lako tumačiti stvari redukcionističkim kategorijama, već tvrdim da glas moći nije autentičan glas društva. Ne želim davati iscrpno objašnjenje, ali definitivno sugeriram određena objašnjenja; ako ničim drugim, onda fokusirajući se na to kako se ljudi s kojima sam razgovarao snažno protivie stajalištima dominantne politike.

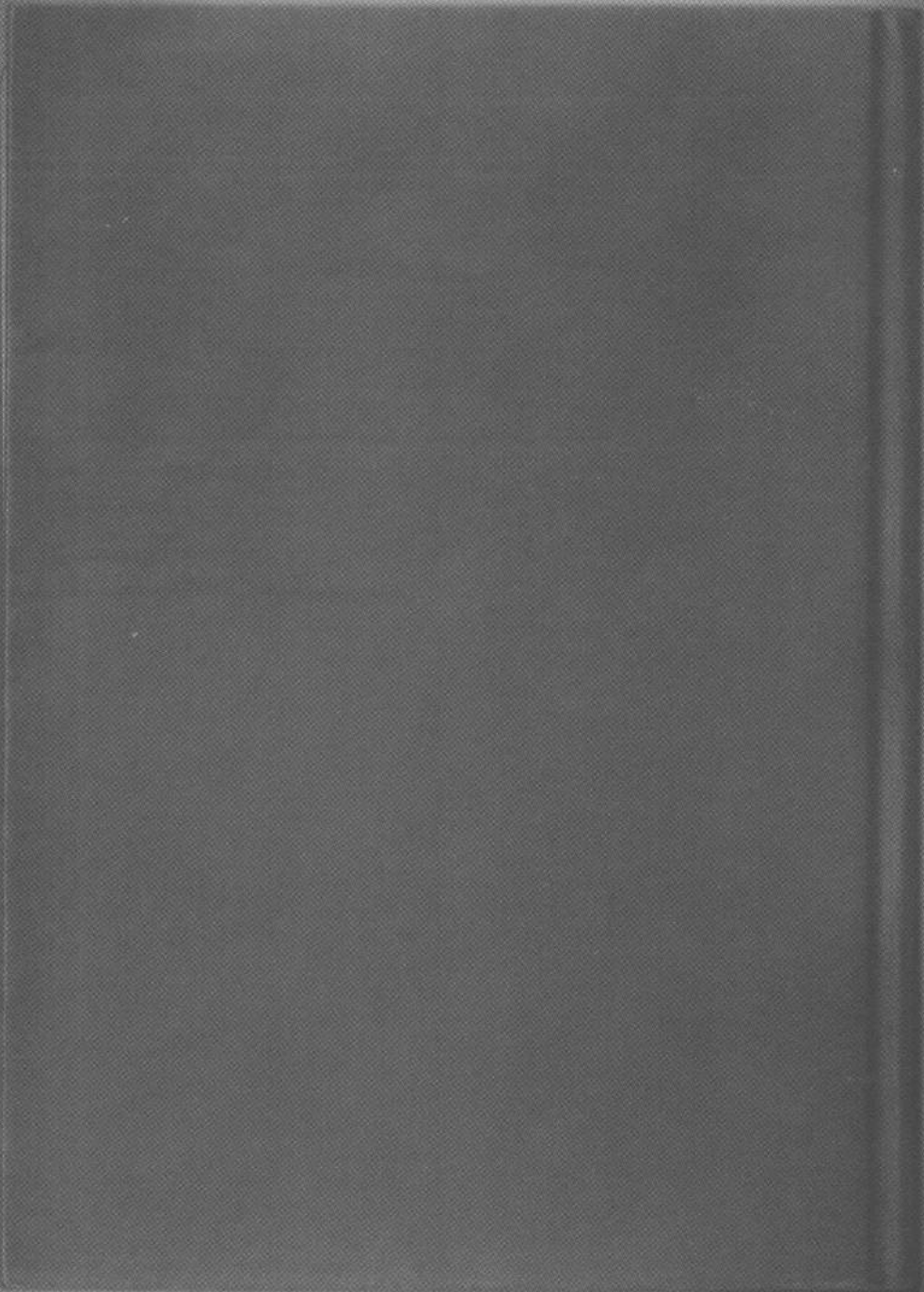
04: Suffled How It Gush? Budući da se naziv knjige očito ne može samo tako prevesti, morat ćeš nam objasniti o čemu se radi.

To je dio natpisa na etiketi jedne albanske mineralne vode. Gush je riječ koja u engleskom označava brzo i silovito strujanje nekog fluida, na primjer vode, a za Suffled nikada nisam čuo (smijeh). Suffling u mojoj knjizi označava primijenjenu patafiziku. Alfred Jarry, autor Kralja Ubua, definira patafiziku kao znanost koja je za metafiziku ono što je ona za fiziku. Za mene je suffling način na koji se ljudi nose s nepoznatim situacijama, umijeće preživljavanja u nemogućim uvjetima.

04: Kada će knjiga biti objavljena?

Prije godinu dana (smijeh). Bit će objavljena ove jeseni, izdavač je Eberhardt Press iz Portlanda, mala D.I.Y. politička izdavačka kuća. Prvo izdanje neće imati veliku tiražu, a vidjet ćemo hoće li se pretvoriti u hollywoodski blockbuster (smijeh).

Javni se prostor preselio u cyberspace?

Dok tradicionalni mediji postaju samo programske sheme korporacija namijenjene pasivnim konzumentima, a politika se pretvara u reklamiranje i odnose s javnošću, javna sfera zajedno sa svojom dubokom političkom ulogom sve se više seli u prostor mreže

— piše **Lela Vujanić**

Electronic agora i the public sphere – pojmovi su koji se koriste kako bi se opisala uloga neta kao nove javne sfere koja će zadovoljiti današnje demokratske težnje. Pa onda još i peer2peer mreže, wirelles, Free Software Movement zajedno s Creative Commons sustavom licenciranja zasnovanim na GNU General Public Licence, koji zagovaraju slobodnu upotrebu i dijeljenje, a protiv trenutnog režima intelektualnog vlasništva i copyrighta. I dok tradicionalni mediji postaju samo programske sheme korporacija namijenjene pasivnim konzumentima, a politika se pretvara u reklamiranje i odnose s javnošću, javna sfera zajedno sa svojom dubokom političkom ulogom sve se više seli u prostor mreže. Usporedivo s ranim počecima radija, kada mu se proricala iznimna emancipacijska uloga, sada je net taj medij koji podrazumijeva decentralizaciju uz istovremenu mogućnost velike mobilizacije masa, interakciju i fidbek, kolektivnu proizvodnju za razliku od proizvodnje specijalista, status svakog primatelja kao potencijalnog pošiljatelja ili svakog konzumenta kao proizvođača; društvenu kontrolu kroz samoorganiziranje bez kontrole vlasnika i birokrata.

Čini se da kompjutorski posredovane interakcije materijaliziraju aspiracije koje se odavno povezuju s javnom sferom. Zapravo, suvremena tehnokultura ponekad se čini kao onaj mehanizam koji odgovara idealima koji su proizveli demokraciju – sve je veći broj ljudi koji ima pristup informacijama, ne samo elita već svatko tko posjeduje kompjutor; sve je više ljudi koji imaju mogućnost da registriraju svoje ideje i mišljenja u političkoj diskusiji. Blogovi, e-zinovi, chat sobe – samo su neki od elektroničkih prostora u kojima ljudi mogu ravnopravno sudjelovati u procesu formiranja kolektivne volje. Upravo zato što nudi univerzalan pristup, neprisilnu komunikaciju, slobodu izraza, participaciju izvan tradicionalnih političkih institucija – Internet se čini kao najidealnije oličjenje demokratske javne sfere; univerzalne, antihijerarhijske, kompleksne i interaktivne. **Tehnokultura nam omogućava da prevladamo staru zabrinutost o funkcioniranju demokracije u društvima koja su prevelika za face-to-face diskusije, a vjera u pristup informacijama, kao i mogućnost sudjelovanja u komunikaciji, nameće se kao spas demokracije.**

Međutim, paradoks sadašnjosti jest u tome da prisutnost sve veće količine komunikacije koja se događa u prostoru mreže istovremeno proizvodi sve manju potrebu za javnim. Korisnici su uglavnom pasivni konzumenti, koji, istina, sudjeluju u općoj cirkulaciji sadržaja i poruka, možda čak i potpisuju peticije koje im daju privid političkog sudjelovanja, ali se ništa zapravo ne događa. I kao što pokazuje nedavni primjer inicijative Matija Gubec koja je pokušala pokrenuti val otpora protiv zakona o zabrani javnog okupljanja na Markovu trgu – znači, iznimno bitne teme – cirkuliranje poziva i peticije na netu davale su dojam da se radi o zaista širokoj akciji koja okuplja velik broj ljudi, što se u konačnici svelo na mali broj okupljenih aktivista/ica – čak ni svi s nevladine scene, a o "slučajnim prolaznicima" da i ne govorimo. Iako su informacijski ratovi u određenim slučajevima (spomenimo samo zapatiste kao najpoznatiji primjer) očigledno polučili uspjeh, odnosno upravo je net bio sredstvo izgradnje pokreta i stvaranja širokog vala otpora, u većini drugih primjera svjedočimo samo o postojanju paralelne medijske sfere, deteritorijalne i bez utjecaja na fizički svijet političkih promjena.

Ono opasnije jest da upravo te tehnologije koje materijaliziraju obećanje potpunog političkog pristupa i inkluzije zapravo stvaraju ekonomsku formaciju koja čini demokraciju potpunu bezvrijednom za veliku većinu ljudi. Castells u svojoj diskusiji o pretpostavljenom demokratskom potencijalu neta uzima termin "atenska demokracija" koji sami zagovaratelji često koriste, i kaže da je to poprilično točna usporedba – jer dok će relativno mala i obrazovana svjetska elita imati pristup iznimnim informacijskim oruđima koja su istovremeno oruđa političke participacije, dotle će neobrazovane i deprivilegirane mase svijeta ostati i dalje isključene iz novog demokratskog obrasca, kao što su to nekada bili robovi i barbari u klasičnoj Grčkoj. Obećanja koja je poticao net polako blijede jer u fizičkom svijetu marginalne skupine postaju još marginalnije, a širenje i brzina informacija koriste hipermobilnosti kapitala i akumulaciji svjetskog bogatstva u rukama nekolicine. Politici u tome svemu zajedno s nacionalnim vladama preostaje da bude tek oruđe u rukama financijskih mogula. Komunikacijske razmjene tako postaju temeljni element kapitalističke proizvodnje, a ne demokratske politike.

Komunikacijski kapitalizam u radovima američke teoretičarke Jodi Dean označava oblik kasnog kapitalizma u kojemu vrijednosti koje se proglašavaju središnjima za demokraciju – ideali pristupa, uključivanja i slobodne rasprave – poprimaju materijalni oblik u tehnologijama umreženih komunikacija. **No, umjesto da vode aktivnom političkom organiziranju i odlučivanju, ravnomjerno raspodjeli dobara i utjecaja, poplava poruka i cirkulacija sadržaja zapravo potkopava političku mogućnost i učinkovitost za većinu svjetskih naroda. U tom smislu te su tehnologije duboko depolitizirajuće.** Upravo u ideologiji javnosti

materijaliziranoj u Internetu kao novoj javnoj sferi Jodi Dean vidi ideologiju koja je u službi komunikacijskog kapitalizma. Javnost je ideologija koja konstituira prave uvjete globalnog kapitala informacijskog doba. Njena je osnovna teza da se javna sfera ne samo da ne može aplicirati na net, već je takvo poistovjećivanje opasno za demokratske težnje.

Jodi Dean predaje političku teoriju u New Yorku. Njezine knjige i istraživanja fokusiraju se na suvremeni prostor ili mogućnost političkog. Knjige uključuju: *Solidarity of Strangers* (1996.), *Aliens in America* (1998.), *Publicity's Secret* (2002.).

Ono što zanima Jodi Dean jest – zašto se širenje i jačanje komunikacijskih mreža podudaralo s nedostatkom demokratskog rasuđivanja i, zapravo, borbe. Temeljnim obilježjem komunikacijskog kapitalizma ona smatra preobrazbu poruke u doprinos, te u prijevodu koji vam donosimo otkriva fantazije koje ga pokreću.

JODI DEAN

Komunikacijski kapitalizam i tehnofetišizam

Dio predavanja održanog u Multimedijalnom institutu u lipnju 2005., skraćena verzija članka Communicative capitalism: circulation and the foreclosure of politics (Cultural Politics I, str. 51-74, 2005.)

– preveo **Leonardo Kovačević**

Fantazija obilja: od poruke do doprinosa

Zanos u godinama dot.coma nastao je zbog nevjerojatne vjere u brzinu, opseg i povezivost. Brzina i opseg prijenosa kao da i same stvaraju nove "sinergije", a zbog toga i bogatstvo. Slična vjera leži i u uvjerenju da povećani pristup komunikacijama ide u prilog demokraciji. Više ljudi nego ikada prije može obznaniti svoje mišljenje. Pogodnost Interneta, na primjer, omogućuje milijunima ne samo da dođu do informacija, nego i da iznesu svoje stajalište, da se slože ili ne slože, da glasuju i pošalju poruku. Puko obilje poruka nudi se, dakle, kao znak demokratskih mogućnosti.

Optimisti i pesimisti zapravo podjednako prihvaćaju tu fantaziju obilja. Oni koji su optimisti u utjecaju umreženih komunikacija na demokratsku praksu ističu bogatstvo informacija koje su na raspolaganju na Internetu, i uključuje milijune glasova ili stajališta u "razgovor" ili "javnu sferu". Pesimisti se brinu za nedostatak filtera, "informacijsko zagađenje" i činjenicu da "sve vrste ljudi" mogu sudjelovati u razgovoru. Unatoč njihovim različitim procjenama vrijednosti obilja, dakle, i optimisti i pesimisti prihvaćaju stajalište da umrežene komunikacije obilježava eksponencijalno širenje mogućnosti da se pošalje i primi poruka.

Fantazija obilja skriva način na koji činjenice i mišljenja, slike i reakcije, kruže u masovnom strujanju sadržaja gubeći svoje specifičnosti i javljajući se s protoka podataka i unutar njega. Bilo koja poruka tako postaje doprinos tom vječnom kruženju sadržaja. Smatram da je temeljno obilježje komunikacijskog kapitalizma upravo ta preobrazba poruke u doprinos.

To ću objasniti. Jedna od najtemeljnijih formulacija ideje komunikacije definira se pomoću poruke i odgovora na poruku. Pod komunikacijskim kapitalizmom to se mijenja. Poruke su doprinosi kruženju sadržaja – a ne radnja koja izaziva odgovore. Drugim riječima, razmjenska vrijednost poruke preuzima njezinu uporabnu vrijednost. Poruka tako nije više prvenstveno poruka pošiljatelja primatelju. Odvojena od konteksta djelovanja i primjene – dok je na Internetu, ili u tiskanom ili elektronskom mediju – poruka je samo dio kružećeg protoka informacija. Njezin sadržaj je nebitan. Nebitno je i tko ju je poslao, a i tko ju je primio. Nebitno je, konačno, da na nju treba odgovoriti. Bitno je samo to protjecanje i doprinos njemu. Bilo koji doprinos od drugotne je važnosti za činjenicu protjecanja. Vrijednost bilo kojeg dopri-

nosa otprilike je obrnuto proporcionalna otvorenosti, uključivosti ili opsegu protjecanja struje informacija – što je ondje više mišljenja i komentara, manji je utjecaj bilo kojeg od njih (a veći šok, spektakl ili novost potrebni su za njihov doprinos općem obznanjenju ili utjecaju). Ukratko, komunikacija funkcioniše simptomatično kako bi proizvela svoju negaciju. Ili, da se vratimo Agambenovom poimanju, komunikativnost priječi komunikaciju.

Komunikacija u komunikacijskom kapitalizmu nije, dakle, kako bi to mislio Habermas, radnja usmjerena na postizanje razumijevanja (Habermas, 1984.). U Habermasovu modelu komunikacijskog djelovanja upotrebna vrijednost poruke ovisi o njezinoj usmjerenosti. Pošiljalatelj u slanju poruke pretpostavlja da će ona biti primljena i shvaćena. Bilo koje prihvatanje ili odbijanje poruke ovisi o njezinu razumijevanju. Razumijevanje je, dakle, *nužan* dio komunikacijske razmjene. U komunikacijskom kapitalizmu, međutim, upotrebna vrijednost poruke manje je važna od njezine razmjenske vrijednosti, njezinog doprinosa širem bazenu, protoku ili kruženju sadržaja. Doprinos se ne mora razumjeti, on se samo mora ponavljati, reproducirati, prosljeđivati. Protjecanje je kontekst, uvjet za prihvatanje ili odbijanje doprinosa. Drugim riječima, prihvaćanje ili odbijanje doprinosa ovisi o načinu njegova kruženja. I kao što proizvođač i rad polako nestaju iz slike robne razmjene, tako pošiljalatelj (ili autor) postaje nematerijalan u pridonošenju. Protjecanje logosa, poznatih medijskih identiteta, glasina, krilatica, čak i stajališta i argumenata nude primjer za to. Popularnost, prodornost i trajanje doprinosa obilježava njegovo prihvaćanje ili uspjeh.

Mišljenje o porukama u kategoriji upotrebne vrijednosti, a doprinosa u razmjenskoj vrijednosti, osvjetljava asimetriju u komunikacijskom kapitalizmu: činjenicu da su neke poruke primljene, da neke rasprave nadilaze kontekst njihova kruženja. Naravno da postoje slučajevi u kojima dio te robe nije beskoristan, da ih ljudi trebaju. No, ono što ih čini robom nije ljudska potreba ili korist. Riječ je prije o njihovoj ekonomskoj funkciji, ulasku u kapitalističku razmjenu. Činjenica da poruke mogu zadržati svoj odnos prema razumijevanju nikako ne proturječi bitnoj značajci njihova kruženja. Ta veza ključna je za ideološku reprodukciju komunikacijskog kapitalizma. Neke poruke, teme i rasprave učinkovite su. Neki doprinosi doista su bitni. No, važniji je sustav, komunikacijska mreža. Čak i kada znamo da naši specifični doprinosi (naše poruke, postovi, knjige, članci, filmovi, pisma uredniku) jednostavno kruže u brzome kretanju i promjenjivu protoku sadržaja, bilo u pridonošenju ili sudjelovanju, ponašamo se kao da to ne znamo. Djelovanje očituje ideologiju jer ispod njega leži vjera, vjera koja reproducira komunikacijski kapitalizam (Žižek, 1989.).

Fantazija obilja istodobno izražava i pomiruje taj pomak od poruke prema doprinosu. Taj pomak ona izražava kroz isticanje širenja u komunikaciji – brže, bolje, jeftinije; uključivije, pristupačnije. I dok naglašava višestruka proširenja i pojačanja, ta fantazija prikriva prouzročeno obezvrjeđenje bilo kojeg doprinosa. Analiza društvene umreženosti jasno pokazuje kako se blogovi, poput ostalih mreža citata, pokoravaju moćnom zakonu raspodjele. Njihova popularnost nije razmjerna, onih nekoliko s vrha ljestvice puno su popularniji od onih iz sredine, a ovi potonji, pak, daleko više od onih s dna ljestvice popularnosti. To neki nazivaju pojavom "nagiba" ili pravilom 80:20. Kao što Clay Shirkey sažimlje: "Raznolikost

u spoju sa slobodom izbora stvara nejednakost, a što je veća raznolikost, veća je i nejednakost" (Shirkey, 2003.). Isticanje činjenice da možemo pridonijeti raspravi i obznanimi svoje mišljenje odvlači pozornost od većeg sustava komunikacije kojemu doprinos pripada.

Drugim riječima, umrežene komunikacije slave se zbog omogućavanja svima da doprinose, da sudjeluju i budu saslušani. No, ne uzima se u obzir oblik te komunikacije. Ljudi su potpuno svjesni medija, mreža, pa čak i informacijske zasićenosti. No, ponašaju se kao da to ne znaju vjerujući u važnost svojeg doprinosa, pretpostavljajući da postoje čitatelji njihova bloga. Zašto? Kao što ću objasniti u sljedećem poglavlju, smatram da se radi o registracijskom efektu koji na svoj način uvode umrežene komunikacije podržavajući fantaziju sudjelovanja.

Fantazija sudjelovanja: tehnološki fetišizam

U svojim online priopćenjima ljudi mogu izraziti jake osjećaje, intimno raspoloženje, neka tajnovita ili važnija gledišta njihova osjećaja o tome tko su zapravo. Prije nekoliko godina, dok sam pretraživala Yahoo osobne stranice, pronašla sam stranice čovjeka na kojima su bile slike njegova psa, roditelja i njega samoga s erekcijom i sadomazo opremom. Na dnu stranice stajala je tipična poruka: "Hvala što ste navratili! Ne zaboravite mi pisati i reći što mislite!" Tu čudnu stranicu spominjem da pokažem kako se na Internetu mnogi lako razotkrivaju. Ljudi nisu samo navikli staviti svoja razmišljanja online, štoviše, čineći to oni misle da se njihove zamisli i ideje registriraju: *piši mi i reci što misliš!* Pridonošenje protoku informacija, mogli bismo reći, ima subjektivni registracijski učinak. *Pretpostavljamo* da je to bitno, da pridonosimo, da to nešto znači.

Upravo zbog tog registracijskog učinka ljudi misle da je njihov doprinos kruženju sadržaja neka vrsta komunikacijskog čina. Misle da su aktivni, možda čak da rade nešto važno pritišćući jednostavno tipku, dopisujući svoje ime na peticiju ili komentirajući blog. Tu vrstu lažne aktivnosti Žižek opisuje pojmom "interpasivnosti". Kada smo interpasivni, nešto je drugo aktivno umjesto nas, fetiški predmet. Žižek pojašnjava: "Dok misliš da si aktivan, tvoj pravi položaj koji je obuhvaćen fetišem zapravo je pasivan" (Plague of Fantasies, 1997.). Mahnito djelovanje fetiša djeluje kao sprječavanje trenutnog djelovanja, štiti od nečega što se doista događa. To me upućuje na to da bi način djelovanja na netu, mahnito pridonnošenje i kruženje sadržaja, zapravo mogao uključivati i duboku pasivnost koja je umrežena, povezana, ali unatoč tome – pasivna. Da se vratimo na kategoriju kruženja doprinosa koji se ne može nadovezati na trenutačne rasprave i koji ne postaje poruka kojoj treba odgovor, tu neobičnu interpasivnost možemo shvatiti kao sadržaj koji nikada u potpunosti nije povezan s drugim sadržajem.

Kruženje komunikacije tada djeluje depolitizirajuće ne zato što ljude nije briga ili se ne žele uključiti, već, čudno, zato što to žele! Točnije, takvo komuniciranje depolitizira jer oblik našeg uključivanja pomaže u konačnici onima kojima se želimo oprijeti. Sukobi na netu ponavljaju sukobe iz stvarnog života, ali time što ih ponavljaju, oni ih premještaju. I to premještanje, zauzvrat, osigurava i štiti prostor "službene" politike. Tako se objašnjava i drugi razlog zbog kojeg ko-

munikacije funkcioniraju fetišistički: poricanje temeljne političke onesposobljenosti ili kastracije. Pristupajući tom fetišističkom poricanju iz više smjerova, možemo se pitati, ako je Freud bio u pravu kada je rekao da fetiš ne samo da prekriva traumu, nego pomaže uz pomoć traume, što bi moglo biti analogno društveno-političkoj traumi danas? Po meni bi prikladan odgovor bio, za Sjedinjene Države, gubitak mogućnosti političkog utjecaja i učinkovitosti. Pred prisilom države prema zahtjevima i uvjetima globalnih tržišta, s dramatičnim padom članstava u radničkim udruženjima i porastom korporacijskih plaća i povlastica na najvišu razinu, i pomakom u političkim strankama od snažno osobnih do snažno financijskih strategija, političke mogućnosti koje se nude većini Amerikanaca jesu ili glasovanje (uz porast onih koji se na to ne odlučuju) ili financiranje. Zato ne iznenađuje da mnogi žele biti aktivniji vjerujući da je online djelovanje način na koji mogu biti saslušani, na koji mogu pridonijeti.

Tehnološki fetiš prekriva i prihvaća nedostatak u subjektu. To znači da štiti fantaziju aktivnog, angažiranog subjekta, djelujući umjesto njega. On za nas djeluje "politično" jer nam omogućuje da prihvatimo ostatak života oslobođenog od krivnje da možda ne pridonosimo dovoljno, i osigurava uvjerenje da smo ipak informirani, angažirani građani. Paradoks tehnološkog fetiša jest u tome da tehnologija, koja je tu zbog naše koristi, omogućuje zapravo da ostanemo politički pasivni. Ne moramo preuzeti političku odgovornost jer tehnologija radi za nas.

Tehnološki fetiš prekriva također temeljni nedostatak ili odsutnost društvenog poretka. On štiti fantaziju jedinstva, cjeline ili poretka, unaprijed nadoknađujući tu nemogućnost. Drugim riječima, u tehnologiju se ulaže s nadama i snovima, s težnjama prema nečemu boljem. Tehnološki fetiš na djelu je kada poričemo nedostatak ili temeljni antagonizam koji zauvijek raskida s onim društvenim (a ipak ga proizvodi), upućujući na tehnološku nepriliku. Ta "neprilika" tjera na pomisao da samo trebamo univerzalizirati neku tehnologiju da bismo imali demokratski ili pomireni društveni poredak.

Gamsonov prikaz gay internetskih stranica nudi izvrstan primjer te fetiške funkcije. Gamson smatra da je u Sjedinjenim Državama Internet bio glavna snaga preobrazbe "gay i lezbij-skih medija iz organizacija koje su, barem djelomično, odgovarale mjesnim i političkim zajednicama u posao koji odgovara prvenstveno oglašivačima i investitorima" (Gamson 2003., 260). On se usredotočio na gay portale i njihova obećanja koja nude sigurnu i prijateljsku okolinu za gay zajednicu. Kako Gamson primjećuje, ta sigurna gay okolina sada, međutim, prvenstveno funkcionira kao "otvaranje tržišnog udjela korporacijama". On pojašnjava da su "potrebe zajednice izjednačene s potrošačkim željama, a zajednica s tržištem". Portal je, kao fetiš, ekran na koji se projiciraju fantazije povezanosti. Te fantazije odvlače pozornost od njihova komercijalnog konteksta.

Tehnologije mogu i trebale bi biti politizirane. S njima bi se, međutim, trebalo služiti da se reprezentira nešto mimo njih samih, u službi borbe protiv nečega što ih nadilazi. Samo će tako takva uporaba izbjeći fetišizaciju.

Opće lakanovsko mjesto je da pismo uvijek stiže na svoje odredište. Što to znači u pogledu umreženih komunikacija? Znači da pismo, poruka u komunikacijskom kapitalizmu, zapravo nije poslana. Odgovora nema jer nema prispjeća. Postoji samo doprinos protjecanju sadržaja.

Hakabilni Web 2.0

Zadnjih mjeseci web se radikalno promijenio. Ovaj put na bolje. Nove, seksi i hackabilne tehnologije stvorene su od mnogih za mnoge kako bi osigurale stalno prelijevanje iz globalnog u lokalno

– piše **Ivana Pavić**

Iako ne postoji jedinstvena definicija fenomena koji je zadnjih mjeseci poharao dobri stari web, čini se da je ono što motivira inovacije hype, brzina kojom je nove tehnologije prihvatio širi krug korisnika. Društveni softver, AJAX, greasymonkey, tagovi... male komponente koje su na različite načine i u različitoj mjeri pomogle u kreiranju sveobuhvatnog hajpa koji se naziva Web 2.0 – read/write web.

U godinama bujanja odavno propalih dot-comova obećavalo se da će nove tehnologije poništiti sva geografska ograničenja. Tehnologija nije u toj mjeri promijenila naš fizički krajolik: većina ljudi i dalje elektronski komunicira gotovo isključivo s onima koje poznaju u "realnom svijetu"¹. Novost je da je nova informacijska arhitektura promijenila mrežnu strukturu društva i omogućila globalnim odnosima motiviranim zajedničkim interesima da nadopune vlastite geografski-orijentirane pandane.

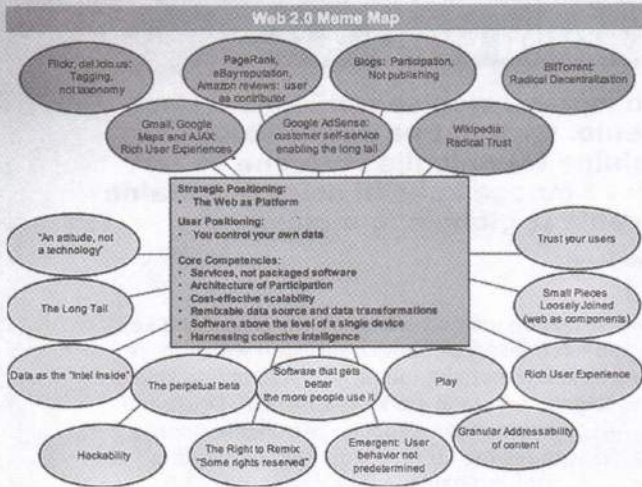
Oni koji običavaju iskazivati skepsu prema tehnologiji na sve bi ovo mogli ležerno odmahnuti rukom, kad bi se radilo o golom tehnološkom hajpu. Naime, daleko je bitnije to da tehnologije koje su se pojavile zadnjih mjeseci propituju načine našeg odnošenja prema pohrani i razmijeni informacija unutar participirajućih kultura i među njima. Ne radi se, dakle, o tehnologiji, već o grupama ljudi koji je koriste.

Jedna od posljednjih *mema* koja je zapalila vatru među informacijskim arhitektima jest folk (narodni) klasifikacijski sistem. Folksonomiju (etnoklasifikaciju/tagiranje) koriste, na primjer, društveni bookmark site del.icio.us i site za razmjenu fotografija Flickr. Oba servisa potiču korisnike da sadržaj označe pojmovima kojima žele, bez nametanja prethodno kreirane hijerarhije.

Folksonomija je klasifikacija koju generiraju sami korisnici, rezultat dinamičnog bottom-up procesa. Osnovna ideja leži u mogućnosti da ljudi samostalno opisuju sadržaj terminima (tagovima) koji nisu unaprijed ponuđeni. Sadržaji koje su pojedinci označili istim tagom linkaju se, tvoreći kompleksnu strukturu pojmova nastalu kao rezultat sličnosti i razlika u korištenju jezika. Za razliku od uobičajene taksonomije u kojoj je hijerarhija kategorija unaprijed ponuđena, strategija tagiranja linearna je i ne obraća pažnju na kategorijska ograničenja.

Za razliku od tradicionalnih nefleksibilnih hijerarhijskih taksonomija kakve koriste Yahoo ili Altavista, koje nude sistem koji često nije blizak korisniku, folksonomije pate od

¹ Čak i ovaj izraz datira iz vremena kada se "virtualni" svijet nametao uz bok realnom, prijeteći da ga u bližoj budućnosti učini suvišnim

niza kroz drugačijih problema. Zbog nedostatka kontrole nad sistemom stvara se više različitih tagova koji se odnose na iste koncepte (npr. ny, newyork i newyorkcity). Ponekad su, nasuprot, istim riječima opisane različite stvari, a ponekad je za klasificiranje sadržaja jednostavno odabrana kriva riječ.

Nekontrolirana i kaotična priroda takvog načina klasificiranja ujedno je i njegova najveća prednost: odabir tagova odaje mnogo korisnih informacija o načinu na koji ljudi koriste jezik. Zanimljivo je pratiti način na koji se stvara konsenzus oko relevantnih termina, ali još je značajniji način na koji tagove kreiraju geografski i kulturološki manje ili više povezane grupe. Klasifikacijske sheme i načini na koje ljudi klasificiraju informacije uvijek su proizvod kulture; ne postoji ništa univerzalno u terminima koje koristimo, njihovim međurelacijama i međuznačenjima. Termini su dogovoreni, korišteni na različite načine od strane različitih populacija i nekonzistentni sa značenjima koje imaju u različitim kulturama i kontekstima. Folksonomija je aktualizirala etnoklasifikaciju i stavila je u pogon.

Sa sve više ljudi koji sudjeluju u tagiranju, nameće se pitanje kako se nositi s konfliktnim kulturnim normama? Koliko su korisni tagovi među različitim kulturama? Je li tagging kao vid kolektivne akcije koristan samo dok tagove dodjeljuju nositelji zajedničkih vrijednosti? Koje su socijalne posljedice eksplicitnog dijeljenja online kultura?

Izazov glokalizacije

Folksonomija je samo jedan od segmenata Weba 2.0, uz poplavu blogova onaj u kojemu se događa najveća količina interakcije. Web 2.0, za razliku od svog prethodnika, nastoji zadovoljiti socijalne potrebe svojih kreatora/konzumenata. Informacija koju istovremeno kreiraju i konzumiraju upućena je od mnogih mnogima.

Blogosfera je postala mjesto kolektivne inteligencije, mudrosti masa, kako je fenomen definirao Surowiecki u istoimenoj knjizi. Surowiecki analizira "narodnu inteligenciju" i tvrdi da je velika grupa ljudi uvijek pametnija od nekolicine pojedinaca koji pripadaju eliti, bez obzira na to koliko dobri oni bili u rješavanju problema, inovacijama, donošenju mudrih odluka, čak i predviđanju budućnosti.

Danah Boyd tvrdi da se u podlozi novog weba nalaze globalizirane mreže i strukture te da je za uspješnu analizu međuodnosa pojedinca i kulture potrebno koristiti mrežne modele i razmišljati o lokalizaciji u terminima socijalne strukture, a ne lokacije, što za čitavu magnitudu povećava kompleksnost društva.

Socijalne mreže daju nam uvid u odnos kolektivnog i individualnog i kao takve predstavljaju korijen Web 2.0 narativa. Cilj nije stvaranje globalnog kolektiva, nego lokalno ustanovljeni kolektivi koji sudjeluju u više lokalnih konteksta. Da bi se podržale lokalne potrebe, potrebno je ustanoviti način na koji su pojedinac i kolektiv međupovezani. Potrebno je uništiti model "globalnog sela" koji se nametnuo kao univerzalna istina u pristupu dostupnosti informacija. Postoje forme organiziranja i prilagođavanja globalne informacije u glocalnom stilu. Značenje globalno dostupne informacije mora biti formirano u lokalnom kontekstu.

Web 2.0 daje lokalnom socijalnom kontekstu pristup globalnoj informaciji; mogućnost pronalaženja, organizacije, razmjene i kreiranja globalno dostupne informacije koja progovara jezikom i kulturom lokalnog konteksta. Iako predstavljaju kritične faktore u ovom procesu, tehnologija i iskustvo nisu dio Weba 2.0. Web 2.0 je strukturna promjena u toku informacija. Ne radi se jednostavno o globalno → lokano ili 1 → mnogo, nego o konstantnom pomaku u informacijskim tokovima. Radi se o novoj mrežnoj arhitekturi koja proizlazi iz kombinacije globalnih i lokalnih struktura.

Uloga tehnologije jest davanje podrške socio-kulturnim praksama, a ne ustanovljavanje kulture. Tehnologija – digitalna arhitektura – rasterećena od je težine atoma, ali ne i od ljudske tendencije k uspostavi kontrole. Web 2.0 zahtijeva odricanje od kontrole i vlasništva nad informacijom; nekome drugome informacija je beskorisna ako nije dozvoljeno staviti je u lokalni kontekst.

Da bi Web 2.0 funkcionirao, tehnologija i policy moraju slijediti glocalizirane želje i potrebe. Tehnologija i biznis moraju slijediti želje i potrebe ljudi. U protivnom, Web 2.0 bi mogao potpuno propasti ili jednostavno postati oruđe za održavanje strukturalne moći.

mema Web 2.0 tagiranje glocalizacija
 socijalne mreže društveni softver personalizacija
 informacijska arhitektura hakabilnost mudrost masa,
 folksonomija etnoklasifikacija link hype

U koncertnome dijelu festivala nastupile su i Elektrolaste, novi pančevački trashelectro bend (hit: "Guzata tinejđerka") u kojemu svira domaća nada autorskog stripa Vuk Palibrk. A njega predstavljamo stripom u ovome bloku

— piše Ivana Armantini

U vijek me ponovno iznenadi potreba samih autora/ica da se bave organizacijom susreta autora/ica autorskog stripa. Samodovoljnost (čitaj: cjelovitost) vlastitih poetika obrće se u svoju suprotnost. Iznenadenja su ugodna i neugodna, ali inicijative su ključne i nezaobilazne. Zanimljivo je i to da su ovakve akcije sve učestalije. Protekloga ljeta susjedna nam Srbija vrvila je baš takvim događanjima. Vjerovali ili ne, zbila su se na četiri mjesta u četiri mjeseca! Kosmoplovci su organizirali Nomad fest u Beogradu (lipanj), Septik i Entropija strip okupljanja unutar eko-kampa u Subotici (kolovoz), Alexandar Zograf strip festival Grrrr! u Pančevu (rujan), a svoju je prezentaciju autorski strip doživio i na megapopularnom muzičkom Exit festivalu u Novom Sadu (srpanj).

Najkompleksniji i najveći upravo je Grrrr! festival u Pančevu, održan od 3. do 7. rujna. Organizira se već četvrtu godinu, ugošćuje brojne stripaše/ice i kolektive iz cijelog svijeta te obuhvaća izložbe, promocije, predavanja, tribine, projekcije i koncerte. Grad je oblijepljen zidnim stripovima, plakatima i bilbordima, a izložbe vas zatiču na najne očekivanijim mjestima tipa elitne Galerije suvremene umjetnosti u centru grada, slastičarne i postolarske radnje, davno zaboravljenih a genijalnih prostora iz kojih strše cigle i žice, čudnih prolaza i underground klubova (Gavez na Adi Ciganliji)... **Pet dana festivala vrijeme je u kojemu se događaju svakojaki neobični susreti iz različitih krajeva zemlje, na strip sceni i sa stanovnicima grada koji pak sa simpatijom gledaju na čudake s blokčićima po džepovima i pod miškom, nesvakidašnjeg imidža i priča.**

Pančevo je i inače malo ali živahno mjesto (iako nema turista!); korzo je pun i u jedan u noći, kafići rade, a friško se otvorio i novi klub Arhiv s raznovrsnim programom. Struktura stanovništva šarena je zbog velikog broja azilanta (Kinezi, Turci, Romi, etc). Ima dvije buvlje pijace, novu i staru; nova nudi novu, ali vrlo jeftinu robu ilegalnih trgovaca iz Kine, Italije i Turske, a stara ima megaponudu oldscool knjiga, stripova, trash igračaka, krpica, mašina, u funkciji i izvan nje, svakakvih bizarnih pikanterija i inih iznenadenja po cijeni od kunu, dvije do deset. Za deset kuna prodaje se maska za face-lifting na struju, vjerojatno rekvizit nekog bolničkog s/m rituala.

Grad je smješten na rijeci Tamiš po kojoj plutaju divlje nastambe i prastari brodovi, guske, labudovi, kajaci i zelene nakupine. Atmosfera je bila pozitivna, bez naci-tenzija. Ljudi koje smo slučajno sretali (taxisti, trgovci, kafanski susreti) reagirali su nostalgičnim isповijestima o davnim ljetovanjima na Jadranskom moru ili o vojnim službama sa standardnim rezimeom: "Nema Srba ni Hrvata, samo dobrih i zlih ljudi..."

Zvijezda festivala svakako je bio Eskim Alookok Ipellie, jedan od 150.000 preživjelih (što je nešto manje od posjetitelja Exit festivala – 200.000). Kako je do 16. godine živio eskimskim životom (između ostalog i loveći

tuljane), ostatak života nastavio je promatrati na specifičan način, ali usvojivši i novi američki (sada je smješten u Kanadi). U tim spojevima oprečnih percepcija događaju se iznenađujuće interpretacije stvarnosti. Šamanski i groteskno, toplo i odsutno, smiješno a duboko ozbiljno; nizom paradoksalnih rečenica i stavova uvukao nam se svima pod kožu. Originalnost tih crteža i svježina priče i njegovog nastupa nikoga nije ostavila na miru.

Slijede autori/ce, kolektivi i izdavači iz Austrije – Tonto, Italije – Coniglio Editore, Rumunjske – Hardcomics, Grčke – 9, Srbije – Šlic i Saša Mihajlović, Engleske – Andy Luke, Njemačke – Ralf Palandt, Hrvatske – Komikaze: Igor Hofbauer, Anne Ehrlemark, Ivana Armanini, te Raymond Pettibone s coverima ploča (dizajner Black Flaga i brojnih drugih underground bandova).

Dio programa koji se odnosio na povijest stripa sastojao se od slide-prezentacije i predavanja Charlesa Alversona o Harveju Kurtzmanu, pokretaču časopisa Mad, izložbe stripa superheroja u drugom svjetskom ratu i stripa u Srbiji od 1955 do 1972.

Druga egzotična zvijezda bila je Dorit Chrysler, newyorška dama poznata po muziciranju na prvom instrumentu koji ne zahtijeva fizički kontakt: tereminu. Radi na principu vibracija stvorenih rukama u prostoru između dvije metalne antene. Njen nastup

ima naglašenu performativnu karakteristiku, kretnje asociraju sviranje nevidljive harfe, a zvukovi soundtrack crtića Tom & Jerry. Kombinira ga sa senzualnim pjevanjem u romantičnoj maniri, što prati i retro crvenom haljinom od tila sa šarenim cipelicama. Uvodna stvar na koncertu bila je posvećena Nikoli Tesli, kao i popratna izložba na kojoj smo mogli vidjeti mali dio

ogromne kolekcije radova inspiriranih ovim genijem u svijetu stripa i pop kulture. Raspon ide od znanstvene fantastike i ezoterije do rock muzike i stripova.

U sklopu odličnog koncertnog dijela nastupali su beogradski umjetnički kolektiv Škart s Horkeškart zborom od 30 pjevača obučanih u radnička odijela u pratnji megafona i gitara (hit: "Jedem ti kuću, Jedem ti malter"), zatim vrša-

čki obiteljski bend Etnomuda – Wostok, njegov otac Boća i brat Zlikovac (hit: "Rasta oseća, rasta uvek zna ko je kul, a ko seljčina..."), a najveće iznenađenje

bile su Elektrolaste, novi pančevački trashelectro bend na tragovima Ludolfa Neumskog (hit: "Guzata tinejdžerka") u kojemu svira domaća nada autorskog stripa Vuk Palibrk, kojega predstavljamo stripom u ovome bloku.

Vuk Palibrk, rođen 1987., živi u Pančevu, a stripom se bavi od 10. godine. Gostovao je na izložbama i strip-radionicama u Sloveniji, Francuskoj i Austriji, a stripovi su mu objavljeni u domaćim i stranim periodikama. Pored svega aktivan je član strip-grupe *Kuhinja*, bavi se ilustracijom, animacijom, i radi vlastite fanzine.

NEVERNIK

TEKST: DUŠAN RADOVIĆ

CRTEŽ: VUK PALIBRK

PETAR SVAKE NOĆI SANJA DA IMA BOGA.
BOG NE POSTOJI, ALI U NJEGOVOJ SNU
POSTOJI. DOĐE, GLEDA GA, RAZGOVARAJU.
BOG PETRU „TI“ ON BOGU „VI“.

PETAR JEDVA ČEKADA SE PROBUDI.
DA GA NE VIDI VIŠE. ALI PROĐE
I DAN I NOĆ A BOG SVAKE
NOĆI, NE PROPUSTA.

POVADE PETRU SVE ZUBE, MISLE
TO JE OD ZUBA. ALI NIJE OD
ZUBA. JER SE OVAJ PO NOVO JAVLJA.

POŠALU PETRA U BANJU U
NAJZABAVENIJU I KRŠOM. A BOG
ZA PETROM, U PRVI BANJSKI SAN.
I ONDA REDOM SVAKE NOĆI.

1

A NE POSTOJI.

POSLE IZVESNOG VREMENA PETAR UMRE. A ONAJ ISTI BOG DOĐE MU I U TAJ POSLEDNJI SAN.

UZE SKRHANU DUŠU I STAVI JE NA NAJLEPŠE MESTO, MEĐU SAME ARHANGELE I SERAFIME

PETAR ČEKA KAD ĆE SE PROBUDITI. NE VERUJE I NE VERUJE.

operacija:grad MANIFESTACIJA KOJA JE BIVŠU TVORNICU ISPUNILA SADAŠNJOM KULTUROM

Klinika za klikere

Od 8. do 17. rujna u Badelu je izvedena Operacija:grad sa zgusnutim programom od barem 80 događanja u "režiji" tridesetak udruga, kolektiva i inicijativa

— piše **Karolina Pavić**
— foto **Dinka Radonić**

Grad u gradu. Godinama zapušteni kompleks bivše zagrebačke tvornice Badel u četverokutu omeđenom Martićevom, Derenčinovom, Vlaškom i Šubićevom, poput vrlo živahnoga naselja s kućama, zgradama, galerijama, muzejima, kinodvoranama, predavaonicama, trgovima i ulicama napučenima gomilom ljudi svih dobi i profesija; umjetnicima, radnicima, novinarima, glazbenicima... piscima i performerima... zaštitarima... organizatorima, sudionicima, izlagačima, posjetiteljima, roditeljima, djecom, pankerima... i njihovim psima, mačkama, pa čak i ovcama. U takvom je mnoštvu, i u takvim uvjetima u kojima su stara industrijska postrojenja zamijenili doista raznoliki sadržaji suvremene kulture, a neiskorištenome je prostoru barem na desetak dana vraćena funkcija javnoga, izvedena od 8. do 17. rujna Operacija:grad.

Neki vele da je domaća nam "metropola" u tome razdoblju stvarno sličila Berlinu. Ili Amsterdamu. Što se i može svesti u kontekst Zagreba – kulturnog kapitala Europe 3000, projekta oko kojega su okupljene organizacije koje su potaknule višemjesečno problematiziranje razvoja nezavisne kulture, posebice nedostatka prostora za djelovanje onih koji se njome bave, na što se i nadovezuje manifestacija u Badelu; jednako kao i na Nevidljivi Zagreb koji već dvije godine mapira zaboravljene urbane strukture i pokušava u njima prepoznati nove tipologije javnih prostora.

Iz tih je nastojanja, dakle, izrasla Operacija:grad, čiju organizaciju potpisuju [BLOK] i Platforma 9,81, dok joj je programska realizacija sp(re)tna posljedica njihove suradnje s tridesetak udruga, kolektiva i inicijativa. Odnosno, rezultirala je s punih deset dana od jutra do mraka zgusnutoga rasporeda ispunjenoga veoma širokim spektrom događanja, brojčano njih barem 80, zbog čega bi tekst koji kani biti report s manifestacije i pritom izbjeći puko nabiranje trebao biti objavljen u formi odeblje knjige. Raspoloživa količina stranica u ovome broju Nulačetvorke, međutim, nužno je odbacila svaku takvu (eventualno prisutnu) tendenciju, uz opasku da dio predstavljenoga programa, na žalost, nije ušao ni u nabranje, ali i uz namjeru da mnogi projekti budu opširnije obrađeni u sljedećim izdanjima.

Badelov kompleks inače ima oko 5900 četvornih metara zatvorenog i 7300 "kvadrata" otvorenog prostora, a "drito" nasuprot samoga ulaza iz Šubićeve ulice bila je pozicionirana Attackova destilerija kulture. Dnevni boravak koji je prvo zbog položaja, a potom i zbog pomno uređenoga interijera u kojemu je svaki detalj imao svoju priču, privlačio doista velik broj posjetitelja, pa se činilo da se ondje, čak i u rano jutro, stalno netko muvao, dok je navečer u prostor bilo gotovo nemoguće ući. Program im je, pak, činio presjek zbivanja koja su se nekoć organizirala u Attackovu klubu, što znači da je vrvio performansima, predstavama, izložbama, vidoeprojekcijama, koncertima, partijima i radionicama, uključujući i veseli *Komikaze Dej*.

Sličan koncept, barem u segmentu stalnog operacijskog dnevnog boravka, imala je i izdavačka kuća Što čitaš? u cimerstvu s Centrom

za slobodarske studije, iako je u njihovu prostoru, smještenome na potpuno drugome kraju Badela, bilo puno mirnije, a posjetiteljima se nudilo uglavnom prelistavanje izložene literature. Stalni je program obuhvaćao i projekt kuštoskoga kolektiva WHW *Staviti na javnu raspravu* kojim je problematika obespravljenosti radnika, idealno apostrofirana u halama iscijedenog industrijskog kapitalca, stavljena u korelaciju s jednako teškim položajem umjetnosti i suvremene kulturne proizvodnje koja, ergo, namjerava naseliti te iste napuštene prostore Badela. Osim toga, oznaku stalnoga imali su i dijelovi *OutInOpen* projekta, interaktivna instalacija *Osjetilni cirkus* austrijske skupine Time's Up te D.I.Y. *Telestreet radionica* (i dvodnevno emitiranje) ekipe iz talijanske *Candide* i Insu^{TV}-a i njemačkoga Kein TV-a, kao i mnogi programi dvaju festivala koji su se smjestili unutar Operacije:grad.

Jedan od njih, međunarodni Touch Me festival u organizaciji Kontejnera i Multimedijskoga instituta, bavio se zloupotrebom informacija i inteligencije te etičkim i političkim problemima informacijske sfere, a uključivao je instalacije, izložbe, performanse i videoprojeksije zbog kojih je, barem što se publike tiče, zaigurno bio među najfrekventnijim točkama manifestacije.

U rasponu od ovaca u *Stado.org* projektu Siniše Labrovića do subverzivnog *News Reality Development Kita*, mogli ste ondje naći doista svega & svačega... Slijedeći, primjerice, brojne klince (a i nešto starije posjetitelje u jednako velikome opsegu), zatekli biste se ispred "električnoga stolca" u kojemu ti isti klinци (ili stariji znatiželjnici) s uživanjem sjede dok im najbolji prijatelji zadaju bol. Riječ je o radu *WarGames* američke umjetnice William Linn, svojevrsnom revivalu nekoć popularne Atarijeve igrice *Battlezone*, u kojemu jedna osoba drugoj daje elektroškove, a kruži storija da je puno više bilo onih koji su željeli sjesti u stolac nego onih koji su htjeli zapucati. Dragovoljno su mnogi također odgovorili na hrpu pitanja, poput onih o političkim stavovima, sudjelujući u biološkome laboratoriju ljudskoga herbarija nazvanoga *LifeBoat*, neobičnome "mehanizmu opstanka" u djelu međunarodnoga kolektiva koji čine Melville, Pearl, St Jacques i Yona.

Joe Davis i Molly Ferguson, umjetnici s američkom putovnicom, donijeli su na Touch Me festival uz pomoć svoga višekanalnoga *Audiomikroskopa* zvukove raspjevanih paramecijuma, a optičkim se povećalom poslužila i portugalska aritistica Marta de Menezes modificirajući u radu *Nature?* krila leptira. Mikrokulture su, usto, temelj *Prijetnjom ugrožene intimnosti* slovenske umjetnice Polone Tratnik koja je posjetitelje Badela veoma efektno suočila s florom i faunom zajedničkoga prostora, a bilo je zanimljivo pogledati i Radical Software Group verziju filma Ridleyja Scotta *Black Hawk Down* u kojoj su algoritamskom montažom uklonjene scene s bijelcima. Jednako kao i neke otprije poznate likove na *S.U.F.I.* modnoj reviji Ka-Boom kolekcije za umiranje (Stahle Stenlie, Norveška) ili druge Touch Me radove koje je vrijedilo ne samo pogledati, već i doživjeti.

Peto izdanje UrbanFestivala koji od 2001. "režira" [BLOK] bilo je platforma na kojoj se također moglo otkriti veoma atraktivnoga sadržaja. Obični prostor Badelova hale audio vođenom turom koja se u izvedbi kolektiva f.lli fortuna pretvarala u pseudohistorijsko i poetsko iskustvo ili čak još impresivnije proputovati kompleksom uz pomoć **Ekspozicije Borisa Bakala & Bacača sjenki.**

Ili jednostavno sjediti i pričati, piti i jesti u *Phylogenesis* baru londonskih nomada C.CRED, a potom pogledati instalaciju *U mjesto mjesta* Ane Hušman i performans francuskoga umjetnika Patricka Fontane, naslovljen *Grenze* i inspiriran Marxovim *Kapitalom*... Te se na kraju okušati u *Paintball By Numbers* newyorških The Amateurs, a onda sve proživjeti ispočetka, zajedno s ostalim projektima predstavljenima na UrbanFestivalu ili u desetodnevnome trajanju Operacije:grad...

Jer ono što se od 8. do 17. rujna zbivalo u napuštenim Badelovim postrojenjima i oko njih nije samo pokazalo kako bi mogao izgledati budući zagrebački centar za nezavisnu kulturu, već je posvjedočilo i kvantitativnom i kvalitativnom obilju sadržaja koji bi se ondje producirao, ali i postojanju velikoga broja njegova konzumenata te potom i realne potrebe za mjestom koje će na sve to adekvatno odgovoriti. Ideje o komercijalizaciji Badelovih "kvadrata" koje su se naknadno pojavile u novinskim napisima stoga bi trebale ustuknuti pred jasno iskazanim i opravdanim javnim interesom da bivši tvornički kompleks postane prostor za stalne kulturne operacije. Svojevrsna klinika za (moždane) klikere.

Operirajte me jednom tjedno

piše Marko Špoljar

Ako je svaka operacija ovakva, onda vas, doktore, preklanjem da me operirate barem jednom tjedno. Možete mi izvaditi i zdravi bubreg – glavno da se operira. To je bio moj odgovor susjedu, kirurgu iz Vinogradske, na njegovo pitanje: "Mali, valja li to čemu?"

Iskreno, bio sam sumnjičav prije početka Operacije:grad jer sam mislio da će se dogoditi ono što se često događa na sličnim manifestacijama, a pogotovo onima koje traju tako dugo. Prva je zamka dovođenje u pitanje smisla cijele stvari oportunistom škvaldre koja sve to vidi isključivo kao mjesto na kojemu se mogu opijati za sitnu paru, besplatno slušati glazbu i loviti komade. Drugi zajeb klasičnog je porijekla – kvaliteta sadržaja debelo je ispod razine jer mnogi sudionici koriste gužvu

kako bi nam svoju privatnu masturbaciju, pišljivog boba vrijednu, uvalili svima kao nešto vrijedno, novo, inovativno...

Međutim, Operacija:grad zaobišla je obje zamke i doživjela uspjeh veći i od najoptimističnijih predviđanja. U potpunosti je opravdala velika očekivanja te dokazala kako je i urbanističke "crne rupe" moguće smisljeno koristiti. Dovoljno je bilo samo prisluškiivati razgovore ljudi nakon odgledane projekcije ili šetnje brojnim sobama napuštene tvornice i čuti njihove impresije viđenim. I, da, Operaciju:grad posebno ću pamtiti po tome što je kvart u kojemu sam odrastao, inače slijepo crijevo zagrebačkog centra, tih dana bio prava umjetnička kolonija. Pomislio sam: jebote, mi smo centar svijeta!

NULAČETVORKA U BADELU

Ziva istina Reality hacka

Mjesečnik/ca. Časopis/Zine. Eksperimentalan, moderan, alternativan. Neinformativan, nekritičan. Dosadan. Zajeban. Provokativan, kritičan. Tradicionalan, fin, sladunjav. Društveno relevantan, inovativan. Energičan. Poticajan, informativan, edukativan. Radikaln. Nečitljiv. I još štošta...

— piše **Karolina Pavić**
— foto **Dinka Radonić**

OK možda u Reality hack sobi koju je na Operaciji:grad "okupirala" Nulačetvorka niste baš, kako je to najavljivano, mogli vidjeti Branku Šeparović, ali su se ondje zato mogli susresti mnogo zanimljiviji ljudi. Počevši od članova redakcije, suradnika i prijatelja Megazina za hakiranje stvarnosti, pa do svih ostalih sudionika manifestacije, starih i novih čitatelja, (slučajnih ili namjernih) posjetitelja... Čemu je svakako pridonijela i činjenica da se prostor unutar Badelova kompleksa koji je, zajedno s Clubture izdavačem, zauzeo 04 kolektiv nalazio u neposrednoj blizini šanka i glavnoga stagea, a ondje je uglavnom bilo i najviše ekipe.

E, djeco, tu je nekada bila blagavaonica – komentirala je postarija posjetiteljica Reality hack sobe i očigledno umirovljena radnica Badela dok je obilazila prostorije u kojoj su na vješalicama za kapute bivših tvorničkih pregalaca od 8. do 17. rujna bila prikazana sva dosadašnja 04 izdanja. Neka su u međuvremenu morala biti skinuta jer je prodaja časopisa u kutku "04 trgovine" išla i više nego dobro, što se baš i ne bi moglo ustvrditi za dio "Medijske kuhinje" namijenjen stvaranju novoga broja Nulačetvorke. Ergo, ne samo da izdanje koje imate u rukama nije, as you can see, ritualno ugravirano na tijelima članova redakcije, kako je, opet, bilo najavljivano, već uglavnom i nije nastalo u Reality hacku. Razloga je, dakako, više, a preteže činjenica da je chillanje na foteljama i improviziranim krevetima u dnevnome boravku uređenome zahvaljujući nedjeljnome posjetu Hreliću bilo puno primamljivije...

Što se tiče ostatka interijera, bio je ispunjen 04 grafitima i izložbom radova objavljenih u Komikaze strip bloku, dok su pločice na zidovima predvorja Reality hack sobe zauzimale fotografije Marine Kelave, Srđana Kovačevića i Roberta Marinkovića. A kada je riječ o zbivanjima u prostoru Nulačetvorke, mogli ste ondje također svjedočiti audio-vizualnom showu Osovine dobra koji je uključivao i predavanje o zemljama što su se povukle kroz tu rubriku, ili sudjelovati u "Linux učionici" gurua Pere, hakerice Ivane i majstora Phillipa koja se održavala pod nezaobilaznom krilaticom "*Bacite window\$ u smeće i zabrijte na punk jer punk je ponovo u modi*" te je nudila i besplatno prženje raznih GNU/Linux distribucija. Osim toga, u organizaciji Megazina 04 na glavnome stageu u Badelu nastupili su Performeri ritualnoga djelovanja u sastavu djs Zarkof & N1N0, vj Plax, plesači Tomislav Feller i Roberta Milevoj te glumice Irma Milović i Andrea Bistričić.

I, da, možda nije bilo ni najavljene spektakularne detonacije, ali je zato Nulačetvorka na Operaciji:grad stekla nove suradnike, nove čitatelje i, zašto ne priznati, nove pohvale i pokude na svoj račun.

Karika koja ne postoji

Pri promociji različitih vidova umjetničkog izražavanja, organizatori manifestacije nisu, naravno, mimoišli ni glazbu i lazbene događaje. No, kako je to napravljeno, s koliko entuzijazma se tome pristupalo i kakve su objektivne prilike za predstavljanje glazbene scene u Hrvata, pitanja su posebne vrste

— piše **Stjepan Jureković**

Operacija: grad? Zakon, proveo sam tamo desetak dana i stvarno sam se "dobro" proveo. Družio sam se s mnogim ljudima; neki za koje sam mislio da su papci ispalili su interesantni, neki za koje sam mislio da su fenomenalni ispalili su papci, a neke sam sreo prvi put u životu. Vidio sam stvari najrazličitijeg sadržaja i izraza na jednom okupu i mnoge od njih zaista su uspjele proširiti moj životni obzor. Pokazale su se baš onakvima kakvima su se i najavljivale, iako sam prije samog događaja bio vrlo eklektično skeptičan. Neke su stvari izgleda morale ispasti iz eklektičnog sklopa.

No, unatoč zadovoljstvu koje me cijelog obuhvatilo, proganjao me neugodan osjećaj da nešto ključno nedostaje. Oko sebe sam gledao predstave, projekcije filmova, performanse, izložbe i instalacije. Iz nekih su se prostorija čuli glasovi zahuktale tribine, iz drugih buka osjetilnog cirkusa, ali zapitah se: koji glazbenik danas predstavlja svoj rad, zašto nema glazbe? Ah, pardon, jel' to ja tresem guzom namigujući djevojkama i ispijajući pivo?

Treba, naime imati par stvari na umu. Prvo, cjelokupni događaj imao je predznak zabavnog sadržaja kojim se pokušalo apelirati na prijem šire publike i pobuditi eventualni interes određenih institucija. No, već se letimičnim pogledom moglo zaključiti da se iza tog mamca krije visoka razina organizacije i realizacije projekta. Sve su se okupljene organizacije svojski potrudile da njihova domena bude reprezentirana na – s obzirom na zatečene uvjete – najbolji mogući način. Drugo, stavljen je naglasak da svi odabrani radovi pucaju na određeni aspekt alternativne vizije urbanog života. **Tako je i promocija glazbe kao jednakovrijedne umjetnosti bila zamišljena kako bi prikazala strujanje urbane gerile. No, ako urbanu kulturu prati jedino zabavna, plesna glazba, tada se zvukovi grada svode samo na škripave kočnice i vrevu subotnje špice, a svi znamo da tome nije tako. Preklapanjem tih dvaju faktora nastaje problem koji bi mogao primijetiti svatko tko je u mnoštvu ponude pokušao barem potražiti nešto ozbiljniji glazbeni sadržaj.**

Problem ne bi bio spomena vrijedan da je projekt Organizacija: grad zaista bio zamišljen kao poprište za zabavu mladih i neosviještenih. Tada bi glazba koja je na mjestu događaja bila zastupljena imala smisla. Iako se iz razglasa cijelo vrijeme moglo nazreti nešto zvonke radosti, ona je prvenstveno bila prisutna kako bi činila pozadinsku kulisu cjelokupnog događaja, kao podloga za ugodan, ali ozbiljan razgovor o upravo pogledanoj izložbi ili predstavi. Svega par glazbenih događanja koja su ipak bila organizirana s namjerom stavljanja glazbe u prednji plan bila su organizirana u obliku masovnih partija ili koncerta na otvorenom. Ni jednom kreativnom sudioniku tih događaja ne želim opovrgnuti njegov trud i rad, ali moramo se složiti da su to ipak eventni na koje se mladi ljudi dolaze opustiti i zabaviti, a ne obraćati pažnju na glazbu i njene umjetničke dosege. Skupine koje su organizirale takove partije, poput Breakalicious Crew, Confusion,

Groove Sanctuary ili Groodanje, obavile su dobar posao i moramo se odmah distancirati opaskom da ovdje nije riječ o njima.

Riječ je o izvedenoj glazbi, riječ je o glazbenicima underground scene koja je u nas konačno počela nalikovati na nešto, o avangardnim i jazz glazbenicima, o multimedijalnim umjetnicima, o različitim glazbenim performerima, nadasve, dakle, o glazbi kao estetskoj kategoriji. Izvođača je na sceni puno, ali samo ih je nekoliko dobilo priliku predstaviti svoj rad u sklopu ovoga događaja. Koncert bendova Bilk, Vuneny i MSR organiziran je u Klaonici kao predigra partyju. Mislim da sam samim epitetom predigre objasnio poantu na koju u vezi tog konkretnog događaja ciljам.

Trenutačno najrazvikanija, pa stoga valjda i najjača underground organizacija koja u opusu svoje djelatnosti ima i glazbene aktivnosti odlučila je predstaviti se kao šank, a ne kao promotor kulture. Močvarin koncert bila je organizacijska katastrofa, ali nikoga od odgovornih izgleda da nije smetala ljaga na njihovu imenu. Svi faktori koji su mogli omesti koncert na otvorenom, a koji su, dakako, mogli biti predviđeni i uklonjeni sa samo malo organizacijske volje, uspjeli su omesti koncert. Nitko ne može kriviti stanare obližnjeg nebodera što bendovi Erotic Biljan And His Heretics, Bastinado, Usud i Seven That Spells nisu mogli održati tonsku probu, ispuniti tehničke uvjete nastupa na bini, niti prezentirati svoj rad zvukom i glasnoćom kakvi su im potrebni. Naravno, nitko iz publike (osim možda onih par pogođenih jajima koji su bivali lansirani s balkona spomenutog nebodera) ne bi u tom trenutku krivnju pripisao realnim krivcima nego su bendovi ti koji su pokupili svu sramotu. Takvo omalovažavanje tuđeg truda zbilja je rijetko moguće

Svijetlu stranu cijele priče uspio je ostvariti samo jedan mali klub, zanemarivih sredstava, ali, kako se pokazalo, silne volje i pronicljivosti. Attack je svaku večer imao organizirane ili koncerte ili glazbene sadržaje druge vrste, uspio je okupiti ljude i svaku večer biti krcat. Nastupilo je relativno puno bendova varirajuće objektivne kvalitete, ali mnogo je bitnije da su Attackovci uspjeli prezentirati svoj klub baš onakvim kakav on jest. Od hardcore/punk bendova preko reggae i progresivnih bendova do trance-slušaoonica, zbuksali su se u svoj skromni prostor i uspjeli provesti u djelo sve što su i zamislili. I naravno, ne treba zaboraviti gostovanje švedskih elektroničara Andreasa Tilliandera i Mikaela Stravosanda u organizaciji Mamatronika. Gostovanje koje može poslužiti kao primjer kako je sve to trebalo izgledati.

I na kraju, postavlja se pitanje – tko je kriv za takvo stanje stvari? Glazbenici definitivno nisu jer njihovo je samo da sviraju, što i rade. Krivci su oni koji ih nisu pozvali, ali tom tvrdnjom lutamo po slijepoj ulici – jer ako pomnije razmislimo, nema ih tko pozvati. Osim nabrojanih, nema više takvih organizacija koje bi se brinule da se rad glazbenika prezentira na adekvatan način, nema tih koji cijene glazbu kao umjetnost, a oni rijetki nisu se oglasili (Mate, di si bio dok se pucalo?!), pa se na kraju može izvući najjednostavniji mogući zaključak: možda glazba ni nije umjetnost, možda su stari Grci bili u pravu, možda je glazba zaista samo matematička disciplina.

intervju SINIŠA LABROVIĆ, sinjski umjetnik i autor stado.org projekta

To je ovčja, janjčea realnost!

Mi ne znamo hoće li ovo što se ovdje zbivalo u ovih sedam ovaca izazvati promjenu njihovog genetskog koda; možda će sljedeća generacija ovaca čitati poeziju, možda budu pjesnikinje, slikarice...

— razgovarao Marijan Crtalić

04: Evo, započnimo s tim ovacima. Što te potaknulo na taj projekt, kako si ga uopće uspio realizirati, s kime, otkud lova? Te, tehničke neke stvari...

Nekakav glavni poticaj bila mi je televizija, a i to da se počinje na lažan način ljudima zalaziti u utrobu, da se pojačava medijsko izvitoperivanje, iskorištavanje, zloupotreba ljudi. Lagano se gube granice ljudskog intimiteta i čini mi se da smo spremni otići predaleko. Dosta je opasno to da su ljudi spremni sudjelovati za nekakav tračak... ne više ni za 15 minuta, nego vjerojatno već za 15 sekundi slave... za novac... S druge strane, ti realityji, barem ono malo što sam gledao, činili su mi se neizmerno dosadnima i nevjerovatno grozno ciničnima prema ljudima, jer ako nekog snimaš cijeli dan, ne znam tko bi mogao 24 sata biti zanimljiv i privlačiti pažnju javnosti?! A izgleda da se namjerno biraju ljudi koji nemaju baš puno za reći. Dakle, ta promocija prosječnosti i potpuno podilaženje masi, bez idejnosti, bez kriterija, to se tretira kao reality show, odnosno kao realnost. A ljudi nisu svjesni da je to što gledaju režirano i vjerojatno jedna od najumjetnijih medijskih tvorevina.

Sve skupa mi se činilo zanimljivim i duhovitim ironizirati i parodirati tako da uzmemo kao sudionice ovce koje slijede neku svoju genetsku prirodu. Kvazi reality koji je realniji od pravog... Tu je i činjenica promocije, ako ne prava, a ono barem stanja životinja u Hrvatskoj. Dakle, to gdje su dobrim dijelom promašili prigovori ljudi koji brinu o životinjskim pravima. Intencija rada jest u tome da razmislimo do koje se mjere može posjedovati drugo živo biće, pa sve do toga da ga mi možemo uništiti. A realnost ovaca, koje su birane po principu prosječnosti hrvatskih stada koja su ponekad doista u poprilično lošem stanju, stvarno je tužna. Ovce su jako zapuštene, malo je brige o njima. Iz svega toga sam krenuo, a sama realizacija bila je, onako, dosta napeta. Ja sam nezaposlen već sedmu godinu, uskačem kao nastavnik, profesor hrvatskog, na zamjenama.

04: Kada ti je ta ideja pala na pamet?

Kada sam pročitao natječaj Kontejnera i Multimedijalnog instituta... Inače sam skeptičan prema svojim radovima, pa onda uvijek volim iskontaktirati neke ljude prije toga. I u ovom slučaju, kako se znam s Olgom i Sunčicom, prvo sam ih privatno pitao što misle o tome; uklapa li se u koncepciju festivala? Na reality show s ovacima reagirale su jako pozitivno. Poslije sam napravio natječajnu aplikaciju i krenuli smo u realizaciju, što je bilo užasno naporno zato što Sinj nije bogata sredina. Sve to dalje, sve što je postojalo, industrija, veći proizvodni pogoni... krepalo je! Tako da je financijska situacija poprilično očajna i morao sam 10-15 puta obilaziti ljude za donaciju od 200 do 500 kuna. Privatne poduzetnike, prijatelje... ljudi su davali iz svog džepa. Najviša donacija bila je 1000 kuna. Pisao sam i zamolbu Gradu za nekih 10.000 kuna, pa su rekli da će vidjeti jer i Grad ima jako puno obaveza, a sredstva su mala, što ja razumijem.

Naravno, ništa ne bi bilo moguće bez sponzorstava Iskon Interneta koji nam je osigurao 24-satni live stream i web hosting na godinu dana, AAM-Mihalinec koji su nas sponzorirali kamerama, dizajnerice Tine Ivezic, programera Aleksandra Erkalovića, Dražena Koludera i Ane Sorić koji su gotovo sve zabilježili kamerom i napravili video klipove koji su sada na stranici, te organizatora festivala, Kontejnera i Multimedijalnog instituta.

04: Kako i gdje si nabavio ovce?

To je jedno stado iz Brnaza od gospodina Josipa Masle. Nisam mogao baš puno birati. Sedam komada. Trebao sam naći nekoga tko je doista spreman ustupiti ih onako, na povjerenje. Onda sam tražio prijevoz, kamion koji ja nemam, gorivo za koje ne mogu platiti, vrijeme koje nisam imao...

04: I to si platio čovjeku?

Dogovorili smo se za neku razumnu cifru, kad i što budem mogao, ako budem mogao, pa ćemo vidjeti...

04: Dobro, sad ovaj dio oko teškoća koje su se pojavile, onoga s udrugama za zaštitu životinja...

Vidio sam da je postalo ozbiljno kada su Kontejnerašice odlučile stati iza rada. Kada se sve zakotrijalo, znao sam za provokativni potencijal rada, pa sam htio iskontaktirati udruge za zaštitu životinja. Činilo mi se da bi se u suradnji s njima mogao ostvariti dobar rad, a i zato što oni bolje od mene poznaju propise. Nastojao sam upoznati se sa zakonskom regulativom, ali moram priznati da mi nekada to nije bilo jasno do kraja. Rad uključuje vrijeme, procesualan je i mogao je otići u jako puno smjerova. Sada možemo govoriti da će se vjerojatno završiti tako da će biti i umjetnost sita i ovce na broju, ali...

Rad je obuhvaćao i ucjenu da za ovcu koja je ispala iz natjecanja zbog najmanjeg broja glasova netko mora preuzeti odgovornost – ili glasač koji ju je dobio na nagradnoj igri ili netko tko će je otkupiti tako da je udomi na 24 sata, inače će ovca ići u klaonicu. Kontaktirao sam Udrugu za zaštitu životinja i oni su kazali da nisu baš zainteresirani za takav vid promocije, da se više bave kućnim ljubimcima. Bilo bi onda dobro da se preimenuju, valjda, u Udrugu za zaštitu kućnih ljubimaca. Zvao sam i udruhu Prijatelji životinja, objasnio im rad, ponudio da se nađemo... i sve do negdje četvrtog-petog dana, kada su ovce počele ispadati, kada su vidjeli da, premda se radi o parodiji realityja, doista postoji mogućnost da ovce budu zaklane, i to po svim zakonskim propisima. To je ovčja, janjeća realnost!

U početku je reakcija Prijatelja životinja bila da se oni drže nekakvih principa i da se neće dati ucjenjivati. Izgledalo je da su veći ljubitelji skandala i medijske promocije nego što su bili spremni reagirati kao stvarni aktivisti. I tako... Prvo me zvao Željko Skender iz Oslobođitelja životinja i rekao kako se oni otpočetak trude naći udomitelje, pa me potom nazvao Luka Oman iz udruge Prijatelja životinja, da su oni, bude li potrebe, našli udomitelje za sve životinje. Dakle, naknadno su promijenili mišljenje. Nemam ja ništa protiv promjene mišljenja i uvijek sam za miroljubiva rješenja, i nemam prema njima nikakav negativan stav, ali da su pokazali nekakvu razinu duha, humora i razumijevanja rada – moram priznati da nisu. Evo, to me možda malo iznenadilo.

04: Čuo sam da će netko protiv tebe pokrenuti i tužbu zbog neprikladnih uvjeta držanja ovaca?

Planirali su pokrenuti tužbu, pa su došli... Mislim da se baš radilo o Oslobođiteljima životinja. Došao je, dakle, predsjednik udruge u pratnji dvije članice, valjda, koje su kazale da su dobile nekakve prijave, pa su prvo izašle anonimno pogledati sve te uvjete, nakon čega su rekle da su puno bolji nego što su očekivale. Zatim je, na poziv Prijatelja životinja, izašla veterinarska inspekcija, ali su jednostavno svi zakonski propisi poštivani... I baš je to ono što je problematizirano.

Nastojali smo da ovce budu smještene na pravi način. Nisam ih mogao dovesti u hotel Sheraton ako se izložba odvija u Badelu niti su one dosad iskusile što to znači biti u štali s pet zvjezdica. Bilo im je toplo i bile su site, nije ih nitko maltretirao.

04: A posjetitelji? Mislim, njihove reakcije....

Reakcije posjetitelja bile su jako pozitivne. Otvorio sam website www.stado.org na kojemu je bio postavljen rad, live stream 24 sata, pa se to moglo gledati i glasati. Imali smo profile, fotografije ovaca... Bilo je još i nekih popratnih sadržaja. Ovce su svih 10 dana imale zadatke. Primjerice, prvi dan je bio dolazak u tor, smještaj i sl. Potom su imale Dan kulture na kojem su im čitali, ili su bili čitani, hrvatski pisci Robert Perišić, Tanja Mravak, Predrag Lucić, Miloš Đurđević Hrvoje Prnjak, Ivica Đikić, Ivica Prtenjača, Damir Šodan, Filip Šovagović, Miljenko Jergović, Tomislav Čadež, Igor Lasić, Boris Greiner, Damir Karakaš, Stjepan Balent, Damir Pilić, Gordana Nuhanović i Alen Barać; i Joe Davis, američki umjetnik s izložbe, čitao je jednu svoju poemu.

04: I na koga su ovce najbolje reagirale?

Pa, čini mi se da su izvršno reagirale na Lucića... On im je i pjevao svoju poeziju. Jako su pozitivno reagirale i na Miloša Đurđevića, on se posebno dojmio Prozerpine, pa na Damira Pilića... Boris Greiner im je održao antipredavanje o predavanju... Reakcije su bile različite. One su se malo zabavljale hranom, pa malo vodom, pa bi poslušale, i tako. Književnost, ili umjetnost općenito, još je uvijek u prosječnom hrvatskom stadiu teško pitanje, a ove moje ovce bile su opušteno, jako su se ugodno osjećale. Imale su i Dan kritičkog gledanja i opservacije TV-a. Unijeli smo im TV i puštali programe hrvatskih televizija, gledale su i kolege iz RTL-ova Big Brothera, i tu su se zabavljale... Jer mislim da nisu često u prilici, nisam baš vidio da po štalama imaju televizore.

Osim toga, Vlasta Žanić im je održala mali action painting happening, pri čemu su one trebale ostvariti slikarsko djelo. Dali smo im ekološku boju koju smo razmutili vodom i rasporedili je u pliticama na platno, i onda su one svojim papcima obojale, naslikale sliku. Slika je jako lijepa! Ne znam baš kako ćemo odrediti lijevo i desno, gore i dolje njihovog djela, ako ćemo im raditi izložbu, ali snači ćemo se. Ti metaforički mišljeni zadaci nekakav su utopijsko-prosvjetiteljski dio rada, htjelo se vidjeti hoće li one prekoračiti svoj prirodni zadani kod, mogu li prekoračiti svoju... ne znam... daj mi, Crta, boga ti, pomozi, riječ mi bježi!

04: Čud?

Da! Čud, prirodu, imaju tu neku svoju... ima ona riječ na e.

04: Evolucija?

Evolucija, da, da! Jesu li sposobne prekoračiti taj nekakav ovčji evolucijski...

04: Jesu li sposobne evoluirati?

Da, da; dakle, mi ne znamo hoće li ovo što se ovdje zbivalo u ovih sedam ovaca izazvati promjenu njihovog genetskog koda, možda će sljedeća generacija ovaca čitati poeziju, možda budu pjesnikinje, slikarice, i ne znam što sve to može izazvati u nekoj sljedećoj generaciji... S čime će se one roditi?

04: Je li bilo među ovcama nekakvih kontakata spolnog tipa, jesu li se nekakve ljubavi izrodile?

Čini mi se da su ipak bile čedne. Nije, dakle, bilo tog tipa skandala. Josip (ovan) je nešto pokušavao oko Nevinke (ovce). U jednom trenutku ju je snubio, ali je ona, čini mi se, ipak bila svjesna da se poslije toga treba pojaviti u stadu i nositi breme javnog seksa, tako da je odbila. Bilo joj je ugodno njegovo snubljenje i iskazivanje simpatija, ali kada se trebao dogoditi sam čin, ona se ipak izmakla, tako da se taj prvi virtualni odnosno reality animalni seks nije dogodio. Od njih sedam, dvojica su, Josip i Vjeran, bili muški, a ostale su bile ženske ovce. Staša, Nevinka, Prozerpina, Tihana i Veselka.

04: I koja je pobijedila?

Pobjedu je odnio ovan Josip. Za vrijeme rada držao sam se neutralno, nijednom nisam glasao, ali sad mogu kazati da je moj favorit bila Prozerpina jer je pokazala solidarnost sa Stašom kada je izdvojena iz stada, dugo je za njom i s njom blejala, a trudila se ostvariti i vizualni kontakt da bi joj lakše pala samoća, budući da je Staša bila u susjednoj prostoriji. Pozorno je slušala cvijet hrvatske književnosti, a baš se oduševila ljubavnom poezijom Miloša Đurđevića. Vlasta Žanić je bila zapanjena njenim kreativnim potencijalom. No, eto, izgleda da se publika još jednom priklonila prosječnosti, k tomu muškoj, pa sad očekujem da me i feministkinje počnu kritički propitivati. Prozerpina je bila i jako samostalna i svojeglava, pa me baš zanima što će se s njom događati u budućnosti i kakvo će nam potomstvo namrijeti.

04: Bilo je i puno reakcija iz svijeta?

Dobio sam stvarno puno e-mailova, pišu naši, al pišu i njihovi. Pa se javljaju iz Turske, Češke, Italije, Brazila, Francuske, SAD-a, Australije... O showu su pisali i govorili Guardian, New York Post, NBC, ABC, Reuters, BBC, Ansa, gotovo svi mediji u Norveškoj, znam iz prve ruke, pa Danci, Brazilci, Pretoria News... U svom talk-hostu spominjao ga je i Jay Leno. Hrvatski mediji, uz par nečasnih izuzetaka, nisu naivno nasjeli na moju "priču" i hrabro su izignorirali sve, osim prepirke s Prijateljima životinja. No, ne radi se samo o odnosu prema mome radu, nego i prema cijelom Touch me festivalu s nizom briljantnih radova koji problematiziraju etička pitanja moderne znanosti, odnose biologije, tehnologije, ljudskog utjecaja i utjecaja na čovjeka – sve to je prošlo apsolutno nezapaženo i bez ijednog značajnijeg osvrta. Zato sam predložio organizatorima da sljedeći put naprave Festival čvaraka i žmara s narodnim nošnjama koje nosi narod kad dolaze narodne kamere.

04: Što još radiš i što bi ubuduće volio realizirati?

Sada pripremam dva projekta, a i stvarno ne znam u kojem smjeru može otići stado.org. Također sam s udrugom Što, kako i za koga dogovorio seriju performansa *Fraze* koja bi trebala biti sredinom listopada u Galeriji Nova. Neke od tih stvari odgođene su nekoliko puta zbog drugih projekata, a to se posebno odnosi na projekt u Galeriji proširenih medija koji je dogovoren za prvu polovinu studenoga. Rad će imati također životinjski aspekt, nešto s jajima...

04: Kako si se ti uopće, kao profesor hrvatskog, odlučio baviti vizualnim umjetnostima? Koji je bio prekidač, gdje je puklo sve u tebi?

Ne znam, vukao sam to... U početku, moram priznati, nisam bio upoznat ni sa scenom ni s velikim brojem tih radova, a onda sam počeo... Ne mogu točno rekonstruirati kada i kako se to dogodilo, ali ono što me doista iznenadilo i malo-pomalo uvuklo bili su performansi, a onda i sve ostalo.

Počelo dok sam još bio u Zagrebu i potom se razvijalo, ali sam mislio da je nemoguće da išta od toga realiziram jer ne pripadam toj likovnjačkoj sceni. Mada sam ugodno iznenađen u kojoj mjeri je dobar dio ljudi pozitivan i otvoren i bez predrasuda. U početku sam sve izložbe ostvario preko natječaja. Početak je bio u 35. godini, kada sam odlučio definirati tko eventualno jesam i što to mogu biti, a htio sam... Dakle, vukao sam te neke ideje još iz Zagreba, pa sam to nastavio na Hvaru, i onda sam u jednom trenutku porazgovarao s nekim ljudima. Prve su reakcije bile dosta pozitivne. I onda mi je, čini mi se u ožujku 2000., Slaven Tolj omogućio prvu izložbu u Beogradu imao kada smo bili skupa (cimeri – Labrović i ja, op.a.). Sljedeće što sam napravio bila je intervencija zavijanja dinamičnom devastiranog spomenika ranjenim partizanima u Sinju. Pokušali su ga dignuti u zrak, pa sam ja to liječio i poslije toga zavojima previjao rane.

04: Kakve su bile reakcije grada, mještana i kojekakvih struktura, kako se to razvijalo dalje, do kuda je otišlo?

Ma, nije bilo ništa ozbiljno. Neki su me opominjali, čak i na mogućnost fizičkog ugrožavanja, ali ja nisam razmišljao što bi se moglo dogoditi. Dobar dio ljudi, pa i onih s desne sinjske scene, pokazao je duhovitost. Neki ni ne znaju ili ignoriraju, jer zašto bi oni znali što sam ja napravio ili radio... a neki me drugi možda i dalje mrko gledaju, ali to ostaje u civiliziranim okvirima. Krug prijatelja, naravno, podržava me. Uvijek mogu računati na njihovu podršku, makar i od onih koji možda i nisu specijalno zainteresirani mojim radom. Jer doista sam ovisan o tuđoj pomoći, prijevozima, podršci...

04: Reci mi još nešto o radu u sklopu Zadnje istočnoeuropske izložbe u organizaciji Muzeja savremene umetnosti u Beogradu?

Tamo sam, dakle, ponovno prikazao Kuhinjske figure. Ne znam kako bih definirao taj rad.

04: Kokoši s ručicama od lutaka, mozak u kupusu...

Da, pokušao sam spojiti razne elemente, animalne... Izgleda da me ta životinjskost stvarno prati. I onda sam izveo performans *Kažnjavanje*. Rad je jednostavan, ali ne bih ga sada opisivao zato što ću ga ove godine izvoditi u Galeriji Miroslav Kraljević u Zagrebu, pa možda ne bi imalo smisla da najavljujem.

04: U biti, ljudi su bili u sobi s tim rekvizitima i kad bi god netko izašao, ti bi se opalio bičem po leđima...

Taj rad ima element ucjene koji ustvari traži ljudsku reakciju, odnosno interakciju između performerera i publike, pa svi postaju sudionici, reakcija publike izaziva reakciju performerera. Situacija je takva da ljudi uopće ne mogu izbjeći da budu dio rada. Svatko tko je ušao u prostor istog je trenutka na neki način i sudjelovao i bio koautor performansa, a to sam htio postići baš i ovim, www.stado.org radom. Dakle, odgovornost koja će biti šira, koja će zahvatiti, recimo, cijelu zajednicu.

04: Još nešto reci o performansu *Umjetnik se provodi kao bos po trnju* u Galeriji Nova...

Naravno, umjetnik ovdje ima ironičnu konotaciju. To je rad iz te serije *Fraze*. Radi se o frazama, poslovicama koje realiziram, barem dio njih koje se mogu doslovno fizički izvesti. Uvijek ubacim i neke dodatke. Neke od njih, kad sam ih izvodio, na ono metaforično značenje koje nam je jasno – dobivaju i dodatno značenje, zavisno od reakcije publike, pa i moga izvođenja. Rad se sastoji od sljedećega: bos, obučen u baletansku opremu, plesao sam prvi put u životu *Smrt labuda*, po tmju, a glazba je bila guslarska izvedba pjesme *Evo zore, evo dana*.

04: I jesi se izbo, ha, ha, kako je bilo, jel boljelo?

Pa, izbo sam se, bilo je tu i krvi, ali bez dramatičnih posljedica ili ozbiljnih ozljeda. Ono, ozbiljnih ozljeda u smislu da nisam mogao hodati ili da bi to zahtijevalo liječničku intervenciju. Malo vađenja trnja, malo... poslije toga nešto za dezinfekciju i ne znam jesam li uopće morao zavijati noge. To sam izvodio i u Dubrovniku i Rijeci ...

04: Nego, poznaješ li Boru Leeja? On je isto iz Sinja i napravio je veliku karijeru...

Sad ću te iznenaditi, ali Bore Lee i ja išli smo u isti razred. Ja sam po srednjoškolskoj struci tekstilac – prelac. Dakle, Bore Lee i ja dvije smo godine dijelili školske klupe (smijeh).

04: Hoće li biti nekakve suradnje, možda u nekom filmu?

Ne znam, mi smo prijatelji, zbirku poezije *Izviru pjesme iz duše* nedavno mi je poklonio. Kontakti su jako dobri, Boro dođe u posjetu, posjedimo i popričamo, i tako... I uvijek sam spreman pomoći mu, lijepiti plakate i sl., ali on ima svoju koncepciju rada. Poštujem to što on radi, mislim da je riječ o autentičnoj filmskoj zvijezdi. On jest osobenjak, ali je sjajan, i jako ga respektiram.

04: Ima li, osim vas dvojice, još koja faca iz Sinja?

Ne znam koliko je toga u sinjskom porijeklu... Mogu sad malu privatnu opservaciju? Moja djevojka Tanja Mrvak, recimo, ove je godine dobila prvu nagradu na Iskonovom natječaju Ekran priče, objavljivala je od prvog-drugog broja časopisa *Morsko prase* koji uređuje Damir Miloš. Piše priče, ali to još nije ukoričeno, pa baš sad ne možemo kazati... u stvari, možda bi ovo sve trebalo izbaciti, jebi ga! Ali ima ljudi koji pišu, koji čitaju, a sad, da postoji nekakva scena... Boris Ljubičić i Rino Efendić su također Sinjani. Ne samo da je Rino, već mu je i žena Sinjanka! Pa kazališni redatelj Ivica Buljan... Ova su mi pitanja uvijek neugodna, ne mogu sad baš imati pregled jesam li nekoga zaboravio.

04: Planiraš li ostati u Sinju ili ideš negdje dalje?

Upravo sam zbog stada.org projekta ostao u Sinju. Dobio sam posao u jednoj srednjoj školi u Zagrebu, ali kako je ovaj projekt iziskivao jako puno vremena i jako puno organizacijskih domišljanja, bio sam prisiljen odbiti taj posao jer je školska godina počinjala 5., a ova izložba 8. rujna. Uslijed toga sam morao odbiti i preseljenje. Zasad, dakle, ostajem dolje, ali namjera mi je preseliti se u Zagreb.

04: Znači, žrtvovao si se zbog arta (smijeh)... Niš, to bi onda bilo to, zasad, ak što bude trebalo, još ćemo preko Interneta... Poslat ću ti verziju da vidiš...

Ja ti vjerujem, ti si napravio najbolje kako misliš, samo pošalji primjerak, dolje nema Nulačetvorke, nema more stvari...

virtualni QueerNormal razgled

— piše Sanja Klasje

QueerNormal dogodio se u podrumu Galerije Nova. Udite u mrak, niz strme stube, nemate se čega bojati...

Nisam mogla vjerovati raskošnom okusu Zagreba u desetak dana njegove transformacije. Dva velika, uznemirujuća, bogata, nepoćudna festivala istovremeno su zauzela ustajale zagrebačke prostore, simbolički i bukvalno. Operacija:grad od 8. do 17. rujna i Queer Zagreb od 7. do 11. rujna (vidite i na: www.queerzagreb.org) u isto vrijeme u istome gradu. Što ste vidjeli od svega toga, gdje ste bili, koliko ste isti? Ja ću vam ispričati priču o tome kako možete propustiti revoluciju postavljajući instalaciju u podrumu Galerije Nova, izlaziti na zrak samo na povremenu pivu u Badelu, teleportirati se u svijet u kojemu radoznala publika viri u vaša sjećanja i zavoljeti prokleti učmalni grad koji jedva čekate da napustite – i sve to u isto vrijeme.

Dakle, morat ću vam priznati: trebala sam izvještavati za 04 o Queer festivalu, ali sam od festivala vidjela jedan i pol film. *I pol filma* označava užurbano povlačenje s pola Misteriozne kože autora Gregga Arakija jer užasno draga osoba s kojom sam je gledala nije mogla podnijeti estetski lakiranu teksturu očaja, nepravde i nasilja koju priča taj film, tako da smo imali improviziranu radionicu samopomoći pred Tuškancem; dok je ona plakala, ja sam žicala emotivnu cigaretu, a Kristijan izgledao ranjivo objašnjavajući kako ako nešto ne može podnijeti, to je nasilje nad djecom...

Pretpostavljam da ste se već pomirili s činjenicom da ne slijedi detaljna priča o Queer Zagrebu. (Pomoći ću vam: pitajte Zvonka i Gordana i druge organizatore/ice, pitajte umjetnike/ce koji su bili i otišli i ostali, pitajte djelatnike ZeKaeMa koji su vikali uvrede za umjetnicima: zašto?, pitajte djecu koja su bila na lutkarskoj predstavi i kojoj roditelji odsad čitaju Queer bajke pred spavanje! Oni će vam bolje znati objasniti kako je ovogodišnji Queer Zagreb promijenio hrvatske kulturne i društvene meme, a ne ja koja sam cijelo vrijeme bila u podrumu).

A sada izvještaj iz prostora u koji niste ušli. Znam jer sam bila tamo i čekala vas. Queer Zagreb zauzeo je centralne prostore grada – kina, kazališta, galerije. Operacija:grad zauzela je derutno srce grada spremno za alternativni ritam. A QueerNormal dogodio se u podrumu Galerije Nova.

Podzemlje galerijskih prostora je podsvijest kulturnih manifestacija je skriveno lice queera.

Instalacija QueerNormal otvorena je u nedjelju, 11. rujna u 13 sati, a djelo je američke videoumjetnice Barbare M. Bickart u suradnji s grupicom hrvatskih queer umjetnika/ca i aktivista/ica. Par dana ranije, 9. rujna, Barbara je održala radionicu u Mami, u suradnji s Angelina Jolie Fan Clubom, na kojoj se pojavilo nekih tridesetak queerovaca/kinja i podržavatelja/ica, i na kojoj smo pisali/e poruke svojim queer/podržavateljskim rukopisima o svojim identitetima, životnim misijama i putanjama, o svojim queer i svojim normalnim snovima, koje su završile na zidovima galerije – svemirskog broda kao dio QueerNormal instalacije koja priča o nama, za nas.

Preпустite se, na trenutak, virtualnom QueerNormal razgledu (da, ta riječ postoji u hrvatskom, uvjerali su me na tečaju za turističke pratitelje/ice)! Na trenutak ću ostvariti davni san i biti vaša hostesa. Udite u mrak, niz strme stube, nemate se čega bojati...

Dakle, pri prvom silasku u queer Had, vjerojatno niste primijetili da su zidovi gusto oblijepljeni zgužvanim, tako poznato bliskim queer rukopisima. Tek ćete na izlasku, vjerojatno, čitati:

«I am a very normal person in this crazy world who wants love and to love someone.»

«Right now I work with children, and that's a very great thing in my life.»

«Zaista želim u ovom sudjelovati, ne šokirati ovim pismom o identitetu. Još ga otkrivam. Živim i to je to. Sad sam ful gladna i već je kasno i sve će mi se primiti o bokove ako šta pojedem.»

**«Ja sam Tamara.
Ponekad se bojim da ne posivim i ne postanem dosadna.
Željela bih da mogu živjeti od hobbyja.»**

«It took me way too long to find a place where I could channel my energy and be productive and do something constructive, instead of being angry about it all the time. My goals are to graduate, get some credibility in my field, and then do my part to turn it upside down. Plus, I want to make sure my dog has a good life.»

«I'm a professor of biology, but actually i'm in constant search for beauty of life and its reality everywhere.»

«My identity: I am many things — but at the very least, I am queer.»

**«I have dreams like everybody else —
a bit cliché...»**

«I have always wanted to be a writer.»

«To make works that talk to the gay community and male society. To meet my lover/partner in Berlin.»

«For living, I work with kindergarten children. I also work with disabled children.»

«I am nobody, who are you?
(Are you nobody, too? — Emily Dickinson).»

«Moj san — proputovati svijet s mojom curom i Grušenkom.»

«Ja sam žena, ljubavnica, dijete, voljena, sestra, prijateljica.»

«Ja sam djelo u nastanku.»

«I just am, even though I prefer women. All in all, I am pretty normal and average, smart, romantic, loving, caring, sensitive, moody, lazy... I love animals, sometimes more than people, they don't discriminate.»

«Želim fistati i biti fistan barem 3 puta tjedno.»

«I am queer because it sounds freer to be calling myself that than a lesbian, lately.»

«Ja gluvarim, gledam, čitam i slušam. Trošim vrijeme i štedim resurse. Čekam da prođem. Zajebavam se dok čekam.»

«Lezbijka, Srpkinja.»

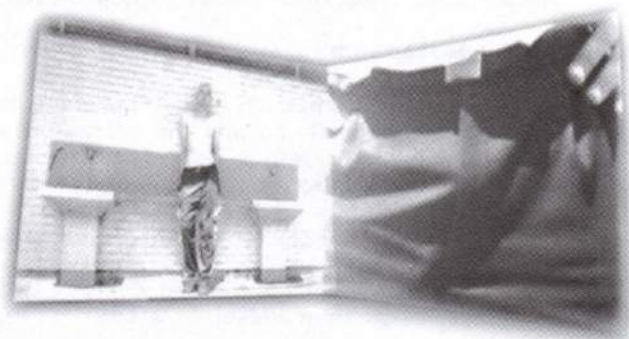
«Vegeterijanka sam. Ujutro pijem bijelu kavu. Aktivizam me ispunjava. Želim putovati...»

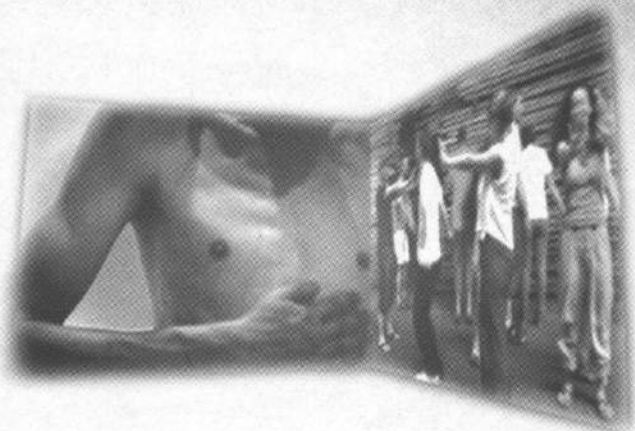
Dok prvi put nesigurno silazite u polumraku stepenica Galerije Nova, vjerojatno i ne primjećujete ove ljubavne poruke o identitetu koje su pisale vaše srodne queer duše. Privlači vas zvuk. Ulazite u mračan, uzak prolaz odmah nakon stepenica i nailazite na peep-show. Tko bi odolilo? Kroz proreze u crnoj tkanini izrezane diskriminatorski – samo za visoke (moja je mama cijepala tkaninu da može viriti, a i ja poslije nje), virite u intimnost video autoporteta nekih queer ljudi. To smo Ivana, Lana, Marino, Hela, ja. Priče o seksanju oraha i jabuka; srpskim, normalnim i queer cipelama; diskriminaciji pasa i lezbi; traganju za lezbijskim tragovima svakodnevnice; o queer sjećanjima u savršeno normalnom gradu koja samo ja mogu vidjeti...

Neke odane prijateljske duše među vama ostaju svih 30 minuta, koliko traju peep-autoportreti. Neki nestrpljivci/ice odmah krče put u sljedeću sobu instalacije, u kojoj je Barbara projicirala vizualnu queer poslasticu: **na dva velika zida prizori izvannormativne ljepote probijaju zadanosti svijeta u kojemu živimo i kreiraju lebdeći queer svijet.**

Većina vas koji ste došli ovako daleko, sada će sjesti na pod i gledati. U mraku ste. Jedan je zid pun Kreše. Krešo je queer performer, umjetnik, koji na ovom zidu izvodi ritual obožavanja vode. Možda nikada u životu niste vidjeli nešto tako lijepo kao što je Krešo koji je skinuo majicu i umiva svoje mršavo granično tijelo svetom vodom česme na riječkom kolodvoru. Zvuk vode vas oblijeva, mladi ste kao nekad, opsceno obično tijelo znači više od tradicije. Odjednom, heteronormativni kurac u uniformi dominira zidom. Čuvar riječkog kolodvora bunca u kameru: "Ne smijete to raditi! To nije način na koji se smije postupati s vodom! Poslije vas mogu doći ja ili neka gospođa i htjeti se napiti vode! Vi prljate vodu! Odite odmah odavde!..." Krešina ljepota odvija se u beskonačnost, s povremenim uplivima vike čuvara riječkog kolodvora. Dijelom mozga uživate, pratite, strah vas je, znate da je bitka već dobivena smijehom.

Drugi zid posljednje podrumске sobe je druga priča. Na njemu plešemo... Jer, vidite, QueerNormal nastajao je neko vrijeme (dva tjedna u lipnju u Rijeci – u suradnji Queer Zagreba, Lori i Drugog mora), uz pomoć dvije žene – Barbare M. Bickart, redateljice, i Jen Abrams, koreografkinje iz New Yorka. Jen je sa svakim od nas radila na pokretima: što te pokreće, što te raduje, što te plaši?

Pokaži, pokaži! Na kraju je nas desetak razmjenjivalo pokrete u prostoru koji je inspirirao – jedno popodne u ljetnoj Rijeci, stari *gay cruising ground* usred skladišta drvene građe pokraj mora, nas desetak dijeli pokrete koji nas intimno obilježavaju, improviziramo, Jen vodi magiju, nastaje nešto ljepše od našeg osjećaja lokalizirane neugode, mi plešemo, letimo! **To je drugi zid QueerNormal instalacije: prekrasni queer ljudi, skoro slučajno skupljeni, skaćemo prema nebu, usporeni morski povjetarac nakon plesa, lica koja nisu svjesna svoje moći – konačno na velikom platnu.**

Radim ono što se ne smije s umjetničkim instalacijama: tumačim. Sjećam se nedjeljnog trenutka kada je hetero belgijski par izašao iz utrobe galerije i ja ih pitala kako im se svidjelo, a oni pitali natrag: "A zašto svi ti ljudi skakuću?" Trenutka smijeha, trenutka koji ne zahtijeva pojašnjenje. Trenutka koji problematizira pitanje percepcije – kako queer, a kako hetero publika vidi jedan te isti prizor? Koliko bukvalna trebam biti da naglas kažem: "Ti ljudi skakuću zato jer su živi i lijepi i queer i normalni i moćni i apsolutno nevjerovatni!" Previše. Zaboravite što sam rekla!

QueerNormal se vjerojatno nastavlja. Planiramo. Mogućnosti su velike. Zagreb je ipak tako plodan grad. Vidimo se u sljedećem podrumu, na sljedećoj margini, na sljedećem preslikavanju ljepote u mene i tebe. Ovaj put, dođi...

Na udaru svjetske slave

U ZAGREB

world theatre & FESTIVAL svjetskog kazališta

EUGENIO BARBA | KRYSYAN LUPA | PIPPO DELBONO | ALVIS HERMANIS

Premda su mnogi uvjerenja da neovisna scena više ne podriiva ni društvene ni državne strukture, nonšalantni i izuzetno drski potez baca sjenu na festival koji se, bar naoko, trudi biti suvremen i u skladu sa svjetskim mjerilima, prokazujući neovisnu scenu i dalje neprijateljem broj jedan, a ne sastavnim dijelom kulture

LET 3 | YASMINA REZA | DRAGAN ŽIVADINOV

14. - 21.09.2005.

Prije nego što se ne dohvatiti analitičke sekcije umjetničkih intencija i postignuća trećega Festivala svjetskoga kazališta, moram ukazati na činjenicu da je moje promatračko/kritičko sudjelovanje u festivalskim užicima započelo tek predstavom Eugenia Barbe U kosturu kita – dakle, bez uvida u prethodni glazbeni performans skupine Let 3 kojim je festival otvoren – te se nastavilo uz još jednu programsku rupu koja se odnosi na drugi dio Nedovršenoga komada za glumca Krystiana Lupe nastalom po Španjolskoj drami Yasmine Reze. Budući da je Lupina zamisao bila sukcesivno spojiti Čehovljeva Galeba i Rezinu Španjolsku dramu unutar istoga reprezentacijskoga okvira te se bez viđenoga drugog dijela ne može sagledati cjelina autorskoga elaborata, moj okrnjen festivalski osvrt usmjerit će se na četiri od ukupno šest selektiranih predstava.

SRAMOTAN ODNOS

Takav prolog posljedica je nimalo dostojnoga tretmana Biljane Petković, članice festivalskoga tima zadužene za odnose s javnošću, prema slobodnim profesijama. Nekome se može činiti da ova digresija proistječe isključivo iz osobne ogorčenosti, ali kada se na zahtjev za akreditaciju ne odgovori ni pozitivno ni negativno i kada se na upit što je tomu razlog dan prije početka festivala od osobe zadužene za taj posao dobije odgovor da nije "STIGLA odgovoriti na sve zahtjeve" i da me mora odbiti jer "kako bi mogla akreditaciju dodijeliti nezavisnoj novinarki kada su sve velike redakcije dobile po jedan set karata" (dok svima naočigled iskače primjer bar jednog dnevnog lista koji je zastupljen s nekoliko setova karata i nekoliko propusnica), iza toga se otkriva duboki društveni problem kojemu se možda važnije posvetiti negoli teatrološkoj analizi. Problem poprima i te kako ozbiljne razmjere uzme li se u obzir da moj slučaj nije usamljen. Unatoč tomu što kazališna događanja od 2000. godine kritički potkrepljujem u raznim medijima, unatoč intervencijama dviju urednica časopisa za koje objavljujem (od kojih jednome, časopisu Kretanja, nije dodijeljen niti jedan set karata i niti jedna propusnica), unatoč isprikama i obećanjima ravnatelja festivala Ivica Buljana i Dubravke Vrgoč da će mi omogućiti pristup predstavama, do propusnice sam došla tri dana (od osam) prije svršetka, a prethodnim sam događanjima nazočila zahvaljujući ili potezanju ravnatelja za rukav (koji su me uveli na stražnji ulaz scene) ili provlačenju na staru kartu ili pak susretljivosti prijatelja koji su mi prepustili ulaznicu viška.

Iz navedenoga je jasno da je u gledalištima bilo slobodnih mjesta iako se prezentiralo da nema dovoljno karata namijenjenih novinarima. Pogledom u gledališta također se moglo zaključiti da mjesta popunjavaju goropadnici iz sastavnica državnih i konzervativno kazališnih protokola (ponovno u zagrljaju čelnih institucija), dok se na praznim mjestima ne zatječu članovi studentske populacije ili buduće generacije (neovisnih) kazališnih stvaratelja i poklonika.

Poduža eksplikacija nužna je da bih prikazala sramotan odnos trenutačne pozicije *moći* ne samo prema neovisnim profesijama i pojedin/ci/ka/ma koji/e iza sebe nemaju institucionalno zaleđe, nego prema cijeloj neovisnoj sceni uopće. Premda su mnogi uvjerenja da neovisna scena više ne podriva ni društvene ni državne strukture, ovakav nonšalantni i izuzetno drski potez baca sjenu na festival koji se, bar naoko,

trudi biti suvremen i u skladu sa svjetskim mjerilima, prokazujući neovisnu scenu i dalje neprijateljem broj jedan, a ne sastavnim dijelom kulture.

ZBUNJUJUĆI IZBOR

Nastavim li u tome kontekstu, zbunjuje ovogodišnja selektorska politika izbora bar dviju redateljskih osobnosti koje svojim angažmanom oponiraju elitističkom institucionaliziranom pristupu kazalištu. Možemo se slagati s njegovom estetikom ili ne, ovjenčavati ga panegiricima ili proglasiti mistifikatorom kazališta, Eugenio Barba ipak je veliko ime koje se od izlaska u javnost šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća do danas kloni institucionalno zaštićenoga kazališta spajajući različite civilizacijske i kulturalne rubove, istočnjačke i zapadnjačke izvedbene tehnike, u scensku ekspresiju kazalištu posvećenih i obrazovanih i formalno neobrazovanih teatrofila.

Ne povodeći se za suvremenim kazališnim tendencijama, sljedbenici Grotovskijeva asketskog pristupa, inzistirajući na izvedbenoj potkovačnosti totalnih izvođača koji podjednako vješto barataju pjevačkim, plesačkim, sviračkim i glumačkim umijećem, Barba i sedmero izvođača Odin Teatreta U kosturu kita obrednom posvećenošću povezuju vlastitu interpretaciju starozavjetnoga mita o Joni i izdvojenost individue uhvaćene u normativnu stupicu podprtu Kafkinom pričom Pred zakonom. Atmosferi ritualne opijenosti pridonosi scenski raspored nalik na jeftine gipsane replike *Posljednje večere* koje su se svojedobno nabavljale u domaćim svetištima, a unesene u domove svih pobožnih i smjernih katolika simbolički ukazivale na bogobojaznu prirodu odnosa prema Svevišnjem i vjeru u Božju nepogrešivost. Posjedanjem publike za stolove, namijenivši joj ulogu apostola/sljedbenika, sa značenjem izravnoga sudjelovanja u liturgijskoj svečanosti ispijanja kaleža i lomljenja kruha, Barba kritički pristupa pristajanju na slijepu poslušnost razotkrivajući u takvim postupcima ikonopoklonstva licemjerni vjernički formalizam. Izvrtanjem biblijske priče o pastiru koji izgubljenu ovcu voli više nego sve ostale u stadu (u Barbinu tumačenju: kada je pastir nade/spasi, prereže joj vrat), Barba stavlja na kušnju nadnaravnu providnost i ispravnost Božjih odluka, kao i katoličansko slijeđenje zakona iz straha pred usudom i nadom u zagrobno spasenje duše.

Pogon vjere, dakle, nije zamišljenost nad opravdanošću vlastitih postupaka i djelovanje u skladu sa savješću, već poštivanje normativa iz straha od konačnoga suda, makar oni bili i neetički. Zadovoljavajući obrednu motivaciju, sedmero izvođača preuzimaju jedni od drugih štafetnu palicu; našavši se u vodećoj dionici, svaki/a prolazi kroz trpno stanje i katarzičnoga samoponiranja. **No, izostankom mantričnoga duhovnog zanosa, emotivne predanosti i neposrednosti reakcija, djelomično potisnutih i glumačkim tehnikama, a možda i suspregnutih autorskim konceptom, folklorni napjevi ili plesom potkrijepljena alegoričnost stoga su samo deklarativni.** Predviđene reakcije, glumljene emocije i naučena onostrana odsutnost izvođača mehanički slijede tek obrazac ritualnoga, dajući samo privid ekstatičnosti.

Talijanski redatelj Pipo Delbono u predstavi *Tišina* prijelomnu scenu također stavlja u okvir posljednje večere. Do te scene predstava je svojevrsni hommage sicilijanskom selu Gibel-

lina koje je 1968. sravnjano potresom. Tišina prvoga dijela predstave polučuje nostalgicnu sentimentalnost za vremenom kojega više nema, za životom, za ljudima, za poviješću mjesta koja se izgubila u nepovrat. Metaforičke slike tišine riječi, tišine mrtvih, tišine živih, tišine kamena i tišine duše, u predstavi prožetim stihovima, Delbono istražuje na ivici stvarnoga života i umjetnosti uvodeći u svoj rad naturščiike, često obilježene tjelesnom ili mentalnom različitošću. Po Delbonovim riječima, svaki umjetnik/ca ima duboko iskustvo vlastite hendikepiranosti, a svaki hendikep, bilo da je uzrokovan tjelesnim nedostatkom ili nemogućnošću uobičajene komunikacije s okolinom, izdvaja pojedinca/ku u tišinu okrutnosti i ne/su/djelovanja. **U Delbonovoj kazališnoj viziji tišina svakoga od nas jednako je poticajna, te glavne role u njegovim predstavama nose društveno marginalizirani, stigmatizirani ili odbačeni, gluhoonijemi, mentalno razlikovni, transvestiti, čija različitost prije svega donosi istinitost.**

Stoga nije čudno da su se na prevratničkoj meti Delbonove posljednje večere našli Crkva, talijanski predsjednik i vojni predstavnici kao oličenje stereotipa na kojima počiva cijelo talijansko društvo. Pretrpavanje završne scene procesijama s madonom, balonima od sapunice, limenom glazbom, tužnim klaunima, balerinama, mažoretkinjama, zaglušujućom bukom zasljepljućega blještavila od koje se ne čuje i ne vidi vapaj *tišine* zapostavljenih, odbačenih, omraženih, urušavajući privid blagostanja previše doslovno i s prevelikom scenском repetitivnošću, okreće se političkom angažmanu.

ZAOBILAŽENJE PROBLEMA

Novo kazalište Riga s predstavom *Dug život* u režiji Alvisa Hermanisa posvetilo se socijalno osjetljivoj temi, također marginalnoj skupini umirovljenika. *Dug život* trebao je biti provokativan odgovor na socijalno dopustivi tretman unutar ekonomske situacije tranzicijskih zemalja i približavanje umirovljenika statusu beskućnika, ali unatoč hiperrealističnoj scenografiji sastavljenoj iz stvarnih predmeta koji su upotrebljavali sami umirovljenici, isparavanju ustajalih mirisa sa scene, zanimljivoj izvedbenoj interpretaciji onemoćalih, bolesnih, oronulih i starih, po svemu sudeći neželjenih i nepotrebnih žitelja zajednice, predstava je skliznula u otrcano zabavljaštvo u stilu češkoga animiranog serijala *A je to*, zaobilazeći stvarni problem zbog kojega je i nastala.

Informans *Vacuum 8G/16 KS* Dragana Živadinova i Kozmokinetičkoga kabineta *Noordnung* sastojao se od nizanja dokumenata o prethodnim i planovima budućih etapa Živadinovljeva projekta *Noordnung 1995.–2045.* Živadinovljeva prezentacija tipičan je primjer nekritičnoga sagledavanja festivalske koncepcije, što u ovome slučaju znači umjetničkih dostega kazališta, od koje Živadinov odudara samodostatnim nebuloznim reprezentiranjem samoga sebe, pretpostavljanju sebe umjetničkom činu. Selektorska neopravdanost izbora *informansa* povećava se činjenicom da je u takvom obliku Živadinov projekt već predstavljao hrvatskoj publici, za što jamčim vlastitom prisutnošću na prezentaciji unutar platforme *Zagreb – Kulturni kapital Evrope 3000* još 2003. godine.

25

FPS

21-25/09/05

INTERNACIONALNI FESTIVAL
EKSPERIMENTALNOG FILMA I VIDEOA

POVRATAK TRADICIJI

— piše Vanja Kaluderčić

"U procesu stvaranja svojih filmova puno sam eksperimentirao. I potom sve eksperimente pustio na tlu svoje sobe za montažu. To što sada gledate nije eksperiment, već zaključen rad."

Peter Kubelka

U Zagrebu se od 21. do 25. rujna održao prvi Međunarodni festival kratkog eksperimentalnog filma i videa 25 FPS; prvi događaj takve vrste u užoj regiji nakon kulturnog bijenalnog festivala GEFF koji je živio u razdoblju između 1963. i 1970. Kako se zadnjih godina toj filmskoj vrsti nije posvetilo previše pozornosti, ovaj festival-ski izvještaj zaslužuje nešto dulji "opći" uvod.

Jedan od najuglednijih teoretičara i stvaratelja takvog filma, Peter Kubelka, koji je u protekle dvije godine dvaput gostovao u susjednoj Ljubljani, često usmjerava pozornost na neprikladnost izraza "eksperimentalni film". Za njega predmet što ga ustaljen filmski rječnik označava "eksperimentalnim filmom" nije ništa više ili manje nego jednostavno "film" (cinema), dok sve ostalo svodi u kategoriju "industrijski" i/ili "komercijalni film". Kubelka, autor filmskog kristala *Arnulf Rainer* (1960.) koji u povijesti obuhvaća ono što je u glazbi svota Cageove tišine i Beethovenove *Devete*, rado kaže: "U procesu stvaranja svojih filmova puno sam eksperimentirao. I potom sve eksperimente pustio na tlu svoje sobe za montažu. To što sada gledate nije eksperiment, već zaključen rad."

Američki kritičar i advokat eksperimentalnog filma Fred Camper, čija je prisutnost uvelike označila i zagrebački festival, u problemu jasnog označavanja i imenovanja gibanja vidi znamenje zdravlja te parafrazira poznatu izjavu Gertrude Stein o paradoksalnosti pojma "moderni muzej": "Ako bismo točno znali što je avangardni film i kako ga konkretno imenovati, onda najvjerojatnije ne bi bio previše avangardan, zar ne?" Svejedno je Camper taj koji je godinama unazad ispisao neku vrstu manifesta u obliku šest najčešćih karakteristika filmskoga pokreta na koji su se, pored oznaka "eksperimentalni" i "avangardni", u prošlosti lijepili i nazivi "visionary cinema" (P. Adams Sitney), "underground/independent cinema" (Jonas Mekas) i "undependent cinema" (Emory Menfee). Camperove teze koje ovdje objavljujmo s prijaznom dozvolom autora (članak u izvorniku na raspolaganju je na www.fredcamper.com), nikako se ne čitaju kao željezni algoritam za shvaćanje statusa, već kao neobavezni test koji će u tri ili četiri točke ispuniti svaki film za koji se slažemo da je "eksperimentalni" odnosno "avangardni".

■ Film stvara jedna osoba, moguće i manji kolektiv, koja/i raspolaže s minijaturnim proračunom; potonji se najčešće napaja iz džepova stvaratelja ili skromnih donacija. Film nastaje iz unutarnje, osobne potrebe; prisutan je shvaćanje da su priznanje široke publike i profit malo vjerojatni. "Minijaturni proračun" znači nešto sasvim drugo od fraze koja bi to mogla značiti u kontekstu narativnog, za redovnu kino distribuciju predvidljivog filmskog stvaranja. Radi se o broju koji se mjeri u nekoliko stotina, moguće tisuću te u rijetkim slučajevima deset tisuća dolara.

■ Film se izmiče modelu produkcijske linije po kojemu su različita poglavlja filmskog stvaranja razdijeljena na različite pojedince ili skupine. U našem je slučaju filmski autor producent, redatelj, scenarist, direktor fotografije, snimatelj, montažer, snimatelj zvuka, montažer zvuka, odnosno obavlja barem polovinu nabrojanih poslova.

■ Film se ne trudi s konstrukcijom linearne priče kakvu nalazimo u prostoru narativnog filma. [Hipertrofična iznimka koja potvrđuje pravilo jest film *Poetic Justice* (Hollis Frampton) koji, doduše, pripovijeda "linearnu priču", ali je gledatelj prati kao čitanje ručno popisanih stranica scenarija koji se nalaze na stolu, a ne kroz realizaciju scenarija na platnu.]

■ Film namjerno iskorištava svoja temeljna izražajna sredstva na način koji usmjerava pozornost na medij kao takav, i to ne čini u prizorima koje bi uokvirili konvencionalniji prizori koji bi "eksperimentalne" trenutke mogli izolirati kao snove ili fantazijske sekvence. [Primjeri: grebanje ili slikanje neposredno na filmsku vrpču; montaža koja je brza ili nepredvidljiva te privlači pozornost na sebe; uporaba neoštre slike ili previše/premalo otvorenog zaštitnog pokriva kamere; ekstremno brzi pokreti kamere koji "zamute" sliku; neočekivani skokovi u vremenu...]

■ Film nastupa u opoziciji stilskih značenja masovnih medija, kao i vrijednosnih sustava opće kulture. [Tako će, na primjer, film sastavljen iz nadenih snimaka (found-footage) iste snimke sastaviti skupa tako da predstavlja kritiku stila i sadržaja izvornika.]

■ Film ne nudi jasnu, jednoznačnu "poruku". Mnogo više nego obični filmovi, obložen je savjesnim sumnjama, pobuđuje različite interpretacije te niza paradoksalne i naizgled neskladne tehnike i materijale ne bi li tako nastalo djelo koje bi zahtijevalo aktivno sudjelovanje gledatelja.

STRUKTURE U VREMENU

Natjecateljski sklop *Strukture u vremenu* označila su djela koja grade učinak neposredno na fleksibilnosti gledateljeve fizičke percepcije i filmu namjerno pristupaju na izrazito rudimentaran način, u smislu operiranja s najelegantnijim dijelovima filmskog izraza i snažno izražene svijesti, pa konačni rezultat nije "ništa više" nego pulsiranje u vremenu. Filmove iz toga sklopa povezala je jaka povijesna referenca i duboko poštovanje prema dostignućima iz prošlosti: gotovo svako se djelo dalo čitati kao svojevrsan poklon određenom pionirskom prijelomu.

Mladi bečki umjetnik s pseudonimom m.ash tako se u svojem filmu w *sqr* nadovezao na već spomenuti Kubelkin film i pokazao da je sličan učinak moguće postići video tehnologijom, iako taj dojam gibanja postiže isprepletanjem, a ne izmjenom sličica. U nejednakom ritmu prigušenog elektronskog šuma (koji zvuči kao iskvaren digitalni remake Kubelkine analogne izmjene tišine i bijele buke), na crnoj se podlozi pojavljuje bijeli kvadrati različitih veličina: optički živac kroz kratko vrijeme nije više sposoban razlikovati pravi kvadrat na platnu i otisak istog lika na mrežnici oka, što rezultira vrtoglavim učinkom da se film ne projicira s platna na oko, već vice versa. Učinak kakav je, naravno, moguć samo u kino dvorani – tko zna, možda će avangardni filmovi biti jedini objektivni argument za posjetu tih prostora u eri malih ekrana.

Japanski veteran Takahiko Iimura u filmu *I'm (not) Seen* posegnuo je za identičnom taktikom kojom je Ernie Gehr godine 1970. u filmu *Serene Velocity* vlastoručno izumio pojam "strukturalnog filma" i preko frontalnog napada na optičko/nervnu percepciju (Michael Snow je istovremeno činio istu stvar na kontemplativan način) ustoličio filmski prizor kao glavnog (i jedinog) aktera filma. Ako je Gehr u zapletenom i razmjerno brzom ritmu izmjenjivao simetričnu sliku nekog praznog hodnika, snimljenu iz iste točke, iako s tri (četiri, pet, šest?) različita objektivna kamere, te tako gledatelja potpisao kao sumontažera filma, Iimura vrtoglavom brzinom (nijedan kadar nije dulji od dvadesetinke sekunde) niže fragmente statične fotografije nekoga lica. Iako jedno te isto lice neprestano lebdi pred nama, u slici je nemoguće razbrati kakav izraziti potez; prije svega ostaje osjećaj da nevidljivo lice zadovoljno bulji u nas. U nekoliko je (blic) trenutaka tog neobičnog portreta moguće razabrati šaljivi hommage: tri ili četiri umetnute sličice

Gehrovog legendarnog hodnika.

Najdalje u povijest posegnuo je Nizozemac Michiel van Bakel: njegov *Equestrian* (2003.) neposredan je nastavak istraživanja Edwarda Muybridgea. Pomoću 32 digitalne kamere van Bakel najprije (ponovno)

dokaže da se galopirajući konj u određenom trenutku niti jednom nogom ne dotiče tla, te potom istoga konja zadrži/zamrzne u zraku, pri čemu se prostor oko njega još uvijek pomiče (poseban efekt, najpoznatiji iz filma *Matrix* u kojemu je iz efekta podignut na razinu sadržaja filma).

Najljepši poklon povijesti filma te istovremeno najbolji film ovoga sklopa došao je na kraju. *Instructions for a Light and Sound Machine* (Peter Tscherkassky, 2005.), banalno rečeno, živi je dokaz da posjeta kino dvorani može biti fizičko iskustvo. Tscherkassky, koji se devedesetih proslavio kao jedan od najinovativnijih europskih "prerađivača" found-footage materijala, ovoga je puta nakon dvije godine bivanja u laboratoriju iskoračio van kao uspješan alkemičar. *Instructions*, koje grade na gotovo sve (!) poznate načine manipulirane slike iz Leonove klasike *Dobar, loš i zao* (*The Good, the Bad and the Ugly*, 1966.), mogu se interpretirati na tisuću i jedan način, dok u pozadini svakoga stoji uvjerenje (dokaz) o jedinstvenosti i autonomnosti filmskog izraza (P.T: "Stvaram umjetnička djela kakva omogućuje samo film. Drugim riječima, ako bi postojala samo magnetska traka, računarski i tvrdi disk, mojih filmova ne bi bilo. Oni koji to razumiju kao fetišizaciju materijala neka radije ponovno razmisle o svojem konceptu fetiša.").

Instructions for a Light and Sound Machine ponajprije je ironičan komentar na istoimenu beskonačnu testnu traku kojom kino operateri uštimaavaju projektore; ako operater filma Petra Tscherkasskyja ne izoštri i ne pozicionira pravilno projicirane slike odmah na početku, za vrijeme kratke najavne špice, sljedećih je petnaest minuta potpuno izgubljenih. *Instructions* je, nadalje, moguće čitati također kao narativni film. U tome se smislu pokazuje kao izvanredan primjer revizije vesterna koji odsada treba spominjati u istom dahu s najradikalnijim (sadržajno i formalno) primjerima toga žanra kao što su Altmanov *McCabe & Mrs. Miller* (1971.) i Hellmanov *The Shooting*.

SLIKA RIJEČI

U programskom sklopu *Slika riječi* gledali smo i slušali poeziju. Autori filmova iz te sekcije, za razliku od strukturalista iz sekcije *Strukture u vremenu*, svojemu su stvaralaštvu pristupali s pomirujućom prijaznošću već provjerenih filmskih formi i svoj su kredo, umjesto na širenju granica filmskih jezika, gradili na (ne manje uznemirujućem) prostoru između "poetične" slike i "poetične" riječi. U grubo ih možemo podijeliti na one koji su posegnuli za već "izrečenim", povijesnim kontekstom opterećenim riječima, i one koji su, pored slika, riječi također izmišljali sami.

U prvog je kategoriji zablistao američki film *Pan With Us* (David Russó, 2003.), vizualizacija istoimene pjesme Roberta Frosta iz 1914. godine. Pastoralna, eterična poema o povlačenju divljeg grčkog šumskog boga Pana, u crno-bijeloj je tehnici poslužila manje-više apstraktnim slikama koje su u izgovorenim stihovima stvarale (nezagušljivu) podlogu te je istovremeno na primjeran (nenametljiv) način prenosile u suvremen svijet betona i željeza. U drugoj kategoriji spomenut ću argentinski film *Uyuni* (Andrés Denegri, 2005.): na podlozi sokurovskih snimaka bolivijskog mjestašca Uyuni, koji je naizgled utjelovljenje

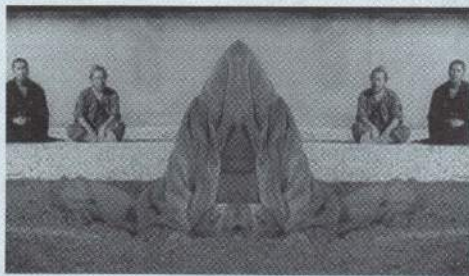
zapašenosti, lijenosti, spokoja i mrtvila, prisluškujemo (isprva banalan, a potom u svojoj svakodnevnosti sve više poetičan) dijalog između muškarca i žene, preko kojega se polako kristalizira sva nesigurnost i opasnost od smrti u tom kraju Amerike. Kao takav, *Uyuni* je filmski ekvivalent političke angažiranosti, recimo, Radioheada u glazbi; oba je spomenuta filma nagradio žiri.

RETROSPEKTIVE

Ništa manje važne od natjecateljskog programa nisu bile posebne projekcije i retrospektive koje su u svojoj cjelini obuhvaćale čak dvije trećine festivalskog programa i tako u prvome izdanju 25 FPS definitivno potvrdile cinefilsku poslasticu (nadamo se da će tako i ostati). U retrospektivnim programima predstavljale su se Hrvatska, SAD i Japan. Kako sam, na žalost, propustila oba japanska programa (navodno je program koji je pripremio kustos i redatelj Keiji Aiuchi bio izvanredan, kao i predavanje), a o Hrvatskoj je avangardi mnogo toga već napisano, posvetit ću nekoliko riječi sjevernim Amerikancima.

Retrospektiva američkih filmova, u sklopu koje smo imali priliku prvi puta u Europi vidjeti najnovije filmove pojedinih pionira scene bok uz bok sa stvaralaštvom najmlađe generacije, prikazala se pod nazivom *The Anti-Heroic in Recent American Avant-garde Film*. Koncept programa na jutarnjoj je kavi najljepše objasnio njegov kustos, već spomenuti Fred Camper: "Pri sastavljanju programa imao sam potpuno slobodne ruke. Najprije sam razmišljao o predstavljanju dvaju programa: povijesnom, koji bi sadržavao važna djela samo provjerenih imena, i suvremenom, u čijem bismo sklopu prvi puta u Europi prikazali radove najsuvremenijeg stvaralaštva na avangardnoj sceni, u koju još uvijek spadaju neka provjerena imena. Pritom me, naravno, vodila činjenica da bez povijesnog konteksta danas zapravo nije moguće razumjeti baš ništa. Na žalost, bilo je prostora samo za jedan program i zato sam odlučio predstaviti suvremene trendove u američkom avangardnom filmu, koji su izrazito vezani s prošlošću i komuniciraju s njome. Iskreno, u program sam jednostavno uvrstio neke od mojih najdražih filmova, starih nekoliko godina, i tek sam naknadno shvatio da sve filmove povezuje mnogo više od moga intimnoga divljenja. Na ovaj ili onaj način, naime, povezuje ih motiv 'ne-junaštva' kao očit odgovor na američki mit junaka/pojedinca koji je duboko obilježio našu (popularnu) kulturu i politiku. Motiv mi se čini izuzetno važnim u odnosu na vrijeme u kojemu živimo, kada je u Americi na čelu izolacionističko nastrojen kauboj koji u potpunosti ignorira međunarodna mišljenja koja su često pametnija od naših službenih stajališta. Koncept programa koji sam sastavio, dakle, kritika je junačkog mentaliteta koji prožima američko društvo. Ujedno priznajem da bih iz iste skupine filmova mogao potegnuti također nekakav drugi koncept."

U Camperovom pregledu suvremenog događanja prevladala su imena starih majstora, koja je profesor iz Chicaga utemeljio ovako: "Situacija na sceni američkog avangardnog filma zapletena je. U četrdesetima i pedesetima stvaratelji su bili nepovezani i marginalizirani, nakon čega ih je šezdesetima povezala u prvom redu politička svijest. Radilo se o nekom naivnom uvjerenju da će svojim filmovima utjecati na cijelu industriju i promijeniti sliku cijele filmske svijesti. To nije širio samo Jonas Mekas, najglasniji i najborbeniji predstavnik scene, u to su vjerovali svi, uključujući Stana Brakhagea. Te su utopične ideje s vremenom, u utrci sa stvarnošću, izbljedile, tako da je situacija danas na neki način slična onoj iz četrdesetih. Da ne spominjem to da su neke

najradikalnije i najinovativnije formalne prvine avangardnih filmova preselile u glazbeni video, što položaj avangardnih filmaša, od koji se očekuje neprestano izumljivanje novoga, još dodatno otežava. Ako sam pesimističan, mogu reći da je kontrakultura izumrla, a s njom je izumrla ideja i želja za promjenom svijeta.

Zbog svega toga danas mi se najzanimljivijim čini to kako na te promjene u vremenu reaguju još uvijek aktivni pioniri. Malo pojednostavljeno, dalo bi se zaključiti da su se povukli u intimu i zadovoljili željom da utječu na senzibiliziranog pojedinca, ako već na kolektivnu svijest ne mogu."

Konkretno: gledali smo zadnja dva filma nedavno preminulog Stana Brakhagea [*Water for Maya* (2000.) i *Ascension* (2002.)] – ništa novo, što u ovom slučaju ne znači ništa drugo doli najljepši kompliment; najnoviji film legendarnog animatora Roberta Breera (*What Goes Up...*, 2000.); upoznali smo se s nekim novim imenima na koja odsada treba biti pozoran (Christopher Becks, Brian Frye); sve zajedno odlučno je zasjenio (skoro u potpunom zaboravu) najnoviji film već doista starog Jonasa Mekasa *Williamsburg, Brooklyn* (2003.), koji je uz film Petra Tscherkaskog najsvjetlija točka festivala.

Williamsburg, Brooklyn kristal je one Mekasove stvaralačke razine koja nas preko 8mm dnevnika već pola stoljeća blagonaklono opominje na značaj intime i njezinih trenutaka ljepote u svakodnevnom životu. Osamnaestominutni nijemi film dvodijelan je. Prvi dio sastavljaju prvi povijesni snimci koje je mladi Mekas kao litvanski doseljenik i pjesnik snimio početkom pedesetih, odmah po dolasku u New York, sa 16mm kamerom, skupa sa svojim bratom Adolfasom Mekasom. Materija je fantastična; iako je (iz povijesne perspektive) obilježava potpuna odsutnost svih stilskih karakteristika koje su kasnije krojile sliku Mekasovih dnevnika (dokumentarni snimci su crno-bijeli, uglavnom statični, uvijek oštri, uvijek pažljivo uokvireni; između pojedinih kadrova može se razabrati pažljiv dramaturški luk koji izmjenično diktiraju sadržajni motivi i kompozicija slike), svaki snimak nije ništa manje "mekasovski". U tome smislu, svakoj pojedinoj sličici (radilo se o portretima newyorškog proletarijata ili pejsažu zgrada od opeke) posvećuje beskrajno poštovanje, znatiželju, skrb, sućut, razumijevanje i ljubav, za što je sposobno samo Mekasovo tankočutno oko. Sve nabrojane prvine prožete su dubokim osjećajem tuđe i iskorijenjenosti jer Mekas tada prvi (i zadnji) put snima svijet koji nije njegov. Svijet kojemu kao stranac u tišini (još) ne pripada. Svijet koji se pred njegovim očima, usprkos teškim životnim uvjetima u teškim vremenima, smije, veseli, slavi, igra nogomet na asfaltu s krpom umjesto s loptom, ljubi se, dok Jonas Mekas ostaje vanjski promatrač, doseljenik, stranac. Prvi dio zaključuju četiri prazne snimke ulica Brooklyna rano ujutro, koje povezuju tri međunatpisa: *Thru the streets of Brooklyn / Thru the streets of Brooklyn / Thru the streets of Brooklyn I walked*.

Uvod u drugi dio je međunatpis "dvadeset godina kasnije". Dva desetljeća kasnije Mekas sa svojom legendarnom Bolexicom ponovno posjeti iste ulice i iste ljude, među kojima je nekoć lutao kao dobri duh. Ulice i ljudi sada su njegovi, snimci su u boji, onakvi kakve smo navikli gledati kod Mekasa (drhteći, kratko rezani, u neprestanom gibanju, često neoštri, nanizani u ritmu kucanja srca, nježno milujući sve što prokliže mimo objektivna kamere), dok je osjećaj melankolije još uvijek prisutan, zacijelo okrijepljen. Umjesto promatračeve odsutnosti sada crpi nepovratnu prolaznost vremena; sada nerazdvojno upleten u to vrijeme, Mekas pripovijeda o izgubljenoj nevinosti, izgubljenom raju (nije slučajnost da se jedan od njegovih prvih završenih dnevnika zvao *Lost, Lost, Lost*). Nadam se da te riječi nisu proricanje, iako se *Williamsburg, Brooklyn* gleda kao Mekasov labuđi pjev.

BALKAN JE POSTAO VELIKA LAŽ

Sudionici ljubljanskoga festivala nisu predstavili Balkan kao ime nekakve sudbinske odnosno kulturne zajednice kojoj oni nužno pripadaju, a ni kao odgovarajuću etiketu za umjetnost koju prave. Balkan je prije svega prikazan kao *terminus technicus* njihova odnosa prema globalnom umjetničkom tržištu kojim dominira Zapad, pojam koji definira aktualne uvjete pod kojima se oni tom tržištu moraju izložiti

– piše **Viola Varga**

Balkan je oduvijek pripadao Europi u svom zemljopisnom određenju, ali je kulturološki konstruiran kao njezino "drugo ja", kao crna ploča na kojoj blistaju bijele figure europskog imidža. Krleža je taj prostor nazvao "balkanskom krčmom" ispunjenom vojnicima i pijanim kurvama. Padom Berlinskog zida zanimanje za "balkansku krčmu" naglo raste, a tema Balkana jednostavno postaje nov umjetnički trend.

Jedna od prvih izložbi koje su se bavile balkanskom tematikom bila je *In Search of Balkan 2002.* godine u Grazu, nakon koje su uslijedile Szeemannova *Krv i med* u Klosterneuburgu kraj Beča te Blockova *U gudurama Balkana*. Možda je bilo za očekivati da će se od 28. rujna do 1. listopada u Ljubljani još jednom ponoviti stara priča u kojoj kustoski balkansko i istočnoeuropsko označavaju kao lokalno definirano, partikularno, povezano s kolektivnim traumama, te kao suprotnost umjetnosti koja ima kanonski status, ali to se nije dogodilo. Balkan napokon nije bio predstavljen reprezentacijskim mehanizmom koji poima ovaj "ne-Zapad" kao periferiju ili egzotični rezervat divljaka odvojenih od civilizacije schengenskom granicom.

(NE)RABIJENI STEREOTIPI

U organizaciji Društva za vizualnu kulturu, u Ljubljani je od 28. rujna do 1. listopada održan Balkanart festival pod nazivom *Terminal005*, na kojemu su sudjelovala 42 umjetnika iz zemalja bivše Jugoslavije, Rumunjske, Bugarske i Grčke. Pjera Ravnikar, organizatorica festivala, kazala je kako je ideja za festival nastala spontano te kao jedno od sredstava razbijanja ukorijenjenih negativnih asocijacija

vezanih za Balkan. Da je došlo do razbijanja nekih stereotipa ne može se nikako govoriti jer većina predstavljenog na festivalu jednostavno nije imala umjetničkog potencijala za tako nešto.

Plakati Evgenija Vasileva iz Bugarske te Nede Firfove iz Makedonije možda su ostavili najjači dojam. Naime, Vasilev je upisivanje pojmova *tradicija*, *religija* i *globalizacija* u internet tražilicu Google snimao video kamerom te je rezultate pretraživanja prenio na plakat. Rezultat su bila tri, gotovo identična plakata koja materijaliziraju globalne pojmove pretvarajući ih vizualno u isti obrazac. Firfova se, pak, na svojim plakatima pozabavila pronalaženjem identiteta i kulturnom emancipacijom. No, sve je to već viđeno i nekih originalnijih ideja jednostavno nije bilo.

Na globalnom tržištu suvremene umjetnosti nacionalni identitet odavno nije samorazumljiva osnova predstavljanja umjetničke produkcije, što su, uostalom, dali na znanje i predstavljeni autorski uradci. Nacionalne specifičnosti manifestirale su se kroz niz socijalnih, ekonomskih, političkih i inih tema i problema zadanih određenim geopolitičkim prostorom, te se tako prevele na jezik razumljiv demokratski prosvijećenoj publici. Nacionalni subjekt prikazan kroz prizmu kulturnih, političkih, klasnih i drugih identiteta nije prerogativ krvi i tla nego univerzalno razmjenjiv kapital koji ne pruža otpor komunikaciji, pa tako niti komercijalizaciji, te stoga a priori isključuje svaku netrpeljivost ili nekorektnost koja bi mogla omesti njegovu ekonomsku i ideološku isplativost.

"Budućnost je na Balkanu jer je čitav Zapad postao prilično bezbojan", rekao je Szeemann u povodu svoje izložbe u Beču, ali izgleda da i Balkan postaje dio te bezličnosti. Sudionici ljubljanskoga festivala nisu predstavili Balkan kao ime nekakve sudbinske odnosno kulturne zajednice kojoj oni nužno pripadaju, a ni kao odgovarajuću etiketu za umjetnost koju prave, što u jednu ruku i nije tako loše. Balkan je prije svega prikazan kao *terminus technicus* njihova odnosa prema globalnom umjetničkom tržištu kojim dominira Zapad, pojam koji definira aktualne uvjete pod kojima se oni tom tržištu moraju izložiti.

Fotografije koje su bile postavljene po brojnim kafićima u centru Ljubljane, tvoreći tako "uličnu galeriju", u većini varoliziraju kasni kapitalizam i postmodernu kao stanja bezalternativnosti i stagnacije, te naznačuju da danas postoji još samo privid liberalizma i privid demokracije, koje karakterizira odsustvo bilo kakvih stvarnih, suštinskih mogućnosti izbora. U skladu s takvim postavkama pozitivno se vrednuje kasni komunizam kao prostor lišen životnih stresova. Također se pokušava ustvrditi kako je prije procesa modernizacije

još postojala kakva-takva alternativa te da tek danas živimo u totalitarnim odnosima.

No, ono što je *Terminal005* ipak uspio istaknuti jest to da Balkan nije geopolitički prostor u kojemu žive narodi obuzeti kolektivnom paranojom, a isto tako, s druge strane, nije se ni pokušavalo objasniti publici što Balkan uistinu jest. Za razliku od nekih prijašnjih kulturnih manifestacija i izložbi koje su također tematizirale Balkan i Istočnu Europu, ovdje se nije obaziralo na zahtjeve tržišta umjetnina niti se pokušavalo kreirati neko bizarno i egzotično Drugo.

Da nije riječ o nikakvom istupu iz europskog kalupa dokazuju upravo video radovi i instalacije koje komentiraju pad komunizma, globalizaciju i uspostavu novih državnih sustava. Sve je to moguće naći i u umjetničkoj produkciji zemalja bivšeg istočnog bloka, pa tako i na umjetničkoj sceni Njemačke, Italije i Francuske. Teza o postojanju "balkanske umjetnosti" pokazala se upitnom.

MANIPULACIJA MITOVIMA

Raspravljajući o problematici Balkana na okruglom stolu, Svetlana Slapšak, profesorica na Institutum Studiorum Humanitatis, ljubljanskoj školi za postdiplomski studij humanistike na kojoj vodi kolegije "Antropologija antičkih svjetova" i "Antropologija spolova", napomenula je kako mitovi ništa ne određuju, nego da je problem s njihovom manipulacijom kako bi se stvorili novi diskursi koji onda određuju situaciju. U tom smislu prošlost nije nimalo kriva, nego su krivi oni koji zloupotrebljavaju naracije o prošlosti i izmišljaju nove da bi postigli političke ciljeve u sadašnjici. Kusturičin filmski opus jedinstven je primjer manipulacije i pretvaranja Balkana u medijsku senzaciju. Fenomen Kusturica s prikazivanjem Roma kao najšarenije znamenitosti "cirkusa Balkan", prikazivanjem animalnosti, pokvarenosti i gluposti uvijene u tzv. vizualnu poeziju koja se sastoji od beskonačnoga samocitiranja, oslikavanja stava prema ženama koje su silovane i prebijene, nije ništa drugo nego manipulativna slikovnica spomenutog autora koju je Zapad s veseljem gutao.

Navodna nemogućnost analiziranja Balkana stvorila je opširan korpus "znanja" o njemu. Jednostavno rečeno, Balkan je postao jedna velika laž, a laž je tvrditi da je balkanski nacionalizam plemenski i atavistički. Europa je, pak, bila ona koja je "oslobađala" čovječanstvo isključivanjem drugih iz njezina identiteta.

Tako na jednoj strani imamo europskog džentlmena, a na drugoj Balkanca. Kontrast između, primjerice, britanskog plemića i balkanskog plemića uistinu otkriva balkanizaciju. Prema Bramu Stokeru, dok britanski plemić radi danju, balkanski plemić Vlad Tepeš radi noću. Dok britanski plemić ima potpunu kontrolu nad svojim nagonima, njegov balkanski pandan žrtva je neobuzdane strasti. Dok britanski plemić čini sve da očuva čistoću britanske plemićke krvi, balkanski plemić svoju krv zagađuje. Drugim riječima, grof Dracula neuspješan je muškarac; on ne može vladati *Novom Atlantidom*. No, kao utjelovljenje balkanskog identiteta, grof Dracula nije "drugo" od britanskog džentlmena nego njegova obrnuta predstava sastavljena od zabranjenih želja – zabranjenih zato što moraju biti potisnute da bi britanski džentlmen mogao vladati. Stoga, ako je grof Dracula obrnuti i zabranjeni vid britanskog džentlmena, onda je on također izvitopereni Europljanin. Grof Dracula utjelovljuje sve što britanski džentlmen mora izbaciti iz sebe da bi mogao preuzeti novu subjektivnost. A jedini način da grof Dracula preživi

jest da zauvijek ostane pripojen krvotoku svjetskog vladara. Pijenje krvi onda nije samo balkanska osobitost. Naprotiv, to je prijeki imperativ potreban da bi Balkan aktualizirao važnost i opasnost krvi za imperij. Poput grofa Dracule, Balkan je identitet oformljen od vrha nadolje, od diskurzivnih shema do konkretnih subjekata.

Možda etnička čišćenja provedena na ovim prostorima, zastrašujuća lakoća kojom je sprovedeno istrebljivanje ljudi i zapanjujuće odsustvo kajanja od strane onih koji su ga počinili, ima mnogo veze s njihovim vampirskim identitetom. Ako Balkanci jedni drugima izgledaju poput vampira, poput krvopija koje su davno izgubile tijela, prije no što su trupe došle u njihova sela da ih spale i na dan kada su nazvani Balkanom, nije ni čudo što Europa vidi Balkan na način na koji je britanski džentlmen vidio grofa Draculu.

No, ono što je Europi zabranjeno, Balkanu je dopušteno. U tom smislu, ratovi na Balkanu između etničkih većina i manjina označeni etničkim državama nisu bili prijestupi, nego dijelovi europskog paradoksa granica koji u isto vrijeme jača političku potrebu da se Balkan isključi. Ako je Europa paradoks, onda je Balkan kao njen preuveličani oblik više europski od same Europe. Stoga sva rješenja europskog paradoksa moraju dolaziti iz suočavanja s Balkanom kao odrazom njenog kolonizirajućeg identiteta. Europa se mora suočiti s Balkanom, ne kao s mjestom na europskom kontinentu, nego, što je važnije, kao s reprezentacijskom shemom.

No, kao što grof Dracula ne vidi svoje tijelo u ogledalu, Europa sebe ne vidi u ovoj reprezentacijskoj shemi. U ovome trenutku modernističke sadašnjosti kojoj nedostaje samorefleksivnosti, rješenje paradoksa Europe nalazi se u tome da se Europa natjera vidjeti samu sebe. Međutim, ovo sigurno neće proizaći iz kulturne politike suzdržljivosti niti putem slijepa poslušnosti, kako to zamišljaju današnji balkanski političari koji se srame samog imena Balkana. "Jugoistočna Europa", kako se danas služben naziva Balkan, geopolitički je naziv koji su stvorili političari i koji nema nikakve veze s paradoksom Europe. Bez demoniziranog Balkana i njegovih nestalnih podvojenih identiteta, Europa se nikada neće suočiti sa svojim vlastitim podvojenim identitetom i njeni progresivni projekti bit će ozbiljno potkopani. Rješenje je u suprotnom stavu; u stvaranju "balkanske" katastrofe u europskom identitetu potpunim istrebljenjem "identiteta", odnosno nas kao sredstava nacionalne države, kao europske

unutrašnjosti, nas kao tijela u vlasništvu države s unutrašnjostima vezanim uz granice. Ako to možemo učiniti sami sebi, mi, "balkanski subjekti", i iskoristiti svoje muke i stradanja kao kulturni kapital umjesto užitka samosažaljenja (s kojim za europske državne aparate postajemo primjer čovječanstva poniženog izgubljenim granicama), onda ćemo, možda, također okončati i europsku isključujuću unutrašnjost.

osovine dobra 6

VENEZUELA

Gdje policija ne zna što znači 0,5

U šestome nastavku Osovina dobra svjedoče Drago Mlinarec, Riccardo Luque i Tomislav Čurčija: o zemlji pod utjecajem tropa u kojoj se piju odličan rum i sokovi od papaje, a jede pogača od kukuruznog brašna; o zemlji čije se missice redovito pojavljuju u sapunicama i čiji žitelji cijene oštar humor, ali bez ironije; o Venezueli u kojoj je sve – prihvatljivo

Priča o Venezueli počinje sedamdesetih godina, kojih se Venezuelanci danas prisjećaju sa sjetom, i o njima govore kao o "dobu debelih krava" ili "la epoca de las vacas horlas". Tada je Venezuela nacionalizirala naftu, koju su prije, u vrijeme predsjednika Carlosa Vesperija, crpili Shell i druge multinacionalne kompanije. Današnji su žitelji Venezuele, pak, izgubili iluzije o tzv. "zlatnom dobu" jer je ustanovljeno da je nacionalizacija bila farsa. Isplivalo je na površinu da strane kompanije nisu plaćale porez i da su podmićivale državnu naftnu tvrtku PDV. Od ove godine predsjednik Chavez od svih stranih kompanija retroaktivno traži naplatu poreza za proteklih 45 godina iskorištavanja Venezuele. Porez koji strana kompanija plaća za izlov nafte određenoj državi zove se *regalias*, i iznosio je jedan posto, dok je danas povećan na 17 posto. Uveden je i Zakon za eksproprijaciju neobrađenog zemljišta kojim se od velikih zemljoposjednika, koji često žive u Europi, traži da ga ili prodaju ili vrate državi, koja će na njoj onda zaposliti nezaposlene. U ruralnoj zemlji poput Venezuele, samo deset posto stanovništva raspolagalo je s 80 posto obradive zemlje, što je skoro pa pravilo za svaku južnoameričku zemlju. Moćnicima-gubitnicima koji ga napadaju, Chavez odgovara da pokušaju takvo feudalno razmišljanje prodati nekome u Francuskoj ili Italiji.

Socijalizam dvadesetprvog stoljeća

Chavez je svoj politički kurs nazvao "socialismo del siglo veinte uno", odnosno "socijalizmom dvadesetprvog stoljeća", što je preuzeo iz knjiga Noama Chomskog koji često gostuje u Venezueli. Danny Glover, hollywoodski glumac, također često dolazi u Venezuelu jer je u SAD-u žrtva rasizma. U novom ustavu sastavljenom u suradnji s opozicijskim strankama, te izglasanom od naroda sa 70 posto, Indijanci su dobili prava na zemlju, a crnci su dobili rasnu ravnopravnost. Glover je u nekim svojim intervjuima govorio da je tamo slobodniji nego u SAD-u. Sociolog James Petrash (možda hrvatskog porijekla), profesor sociologije na University of New York i stručnjak za neoimperijalizam, uspoređuje Bushovu politiku s politikom Ariela Sharona. Riječ je o tzv. "preventivnom ratu", pod krilaticom "napast ću te da ti možda ne bi napao mene".

U Europi se više ne swinga toliko

U Venezueli je 1976. boravio Drago Mlinarec, kao skladatelj glazbe za predstavu po Ionescovim motivima s kazališnom skupinom Pozdravi. Nastupili su u sklopu međunarodnog festivala kazališta Trećeg svijeta. "Mi smo bili u selu koje je nekad bilo luka za istovarivanje crnih robova. Tu

su ih liječili na putu za Ameriku. Obojeni danas žive zajedno sa Španjolcima, a za dobrodošlicu su nam izveli svoju predstavu o običajima, vjerovanju, mitovima i predanjima. Bili su na bini, cijelo selo je to odigralo, a poslije su predstavu reprizirali i u Caracasu. Pamtim da je na samoj bini pijevac ostao bez glave, publika je bila na granici delirija, čista ekstaza! To je moment kao kad toreador po areni ganja bika i pikne ga z mačem i publika kaže – 'Ole!' Predstavu najviše pamtim po tome da su glazbenici svirali samo udaraljke, a kad su čuli da su i neki glazbenici iz Gane tamo, zvali su ih, pa su svirali zajedno. Onda su Indijanci otišli, vratili se s još bubnjeva. Bilo je call and response, utjecaj jednih na druge, novi ritam se rodio", iskusnjarskom mudrošću pripovijeda Mlinarec.

Od boravka u Južnoj Americi ostala je i Mlinarčeva pjesma "Caracas", koju je na nedavnom tribute koncertu Mlinarcu za životno djelo izvela nova postava Cubisma s Riccardom Luqueom. Mlinarec je za 04 komentirao što mu ta pjesma znači. "Kad pišem pjesmu, u to je moguće utrpati nešto što se događa samo pojedincu i stvar je osobne slobode. U travnju smo bili, kad je Europa hladna, doč na plus 30, to je prvi šok. Sama zemlja razlikovala se

od svega kaj smo dotad vidli i čitali, ljudi su bili pod utjecajem tropa. Bili su veseli, sa svim kaj sunce donosi. Fascinirala me njihova jednostavnost i komunikativnost, ono kaj smo u Europi već počeli zaboravljat. Ne swinga se toliko. Kad pogledaš Split i rivu u ljeto, to je veselo društvo. Kad vas stvarno opali sunce i nema ni osjećaja hladnoće. Zamislite da kod nas ljeto traje godinu dana, mislim da bi se drukčije ljudi počeli ponašat. Zemlja je tipična južnoamerička, gradili su se corbusierovski neboderi od stotinjak katova, bar su nam tak rekli, već su tada bili na pragu 21. stoljeća. Iz hotela Hilton puca pogled na brdo na kojem su *favele*, koje su zvali *ranchos*, gdje žive bokci u privremenim kartonskim staništima. Ja sam u to vrijeme bio u fazi neispijanja, pio sam samo vodu i sokove. Sokovi od svježeg voća i leda se rade na ulicama s mikserom, i odmah toče... Venezuelanke su drukčije, zbog utjecaja lokalne topline, ipak je to različita kultura, nije klasična španjolska, tamo ne vrijede ista pravila – to je zemlja mnogih nacija", kulturološko-sociološki sažimlje Mlinarec.

Šund je kombinacija techno-merengue

Najpoznatiji Venezuelanac u nas je Riccardo Luque, nekadašnji pjevač "son & salsa" grupe Cubismo, koji je nastavio samostalnu karijeru kao pjevač glazbe zemalja srednjoameričkog zaljeva, poznate kao "musica oriental". Uvijek nasmiješenog lica, i vrlo temperamentnog duha, rado je pristao razgovarati za Osovinu dobra.

Priču o Venezueli također je započeo sa sedamdesetima, razdobljem u kojemu je počelo njegovo formalno glazbeno sazrijevanje. Ekonomist, skladatelj i pijanist Jose Antonio Abreu odredio je njegov život kao osnivač Orchestra Juvenil de Venezuela. Podružnice je smjestio u siromašne četvrti širom države. Mnogi mladi, među kojima i Riccardo, danas fagotist Zagrebačke filharmonije, dobili su preko njih priliku za obrazovanje u klasičnoj glazbi i studiranje u inozemstvu. Takvim je argumentima Abreu znao financirati rast projekta iz godine u godinu, neovisno o političkim promjenama.

"Abreuov pokret dobar je primjer kako se glazbom može spasiti djecu od droge i maknuti ih s ulice, a vrijedi na cijelom južnoameričkom kontinentu. Stoga su kod nas izvođenje glazbe i njena produkcija na visokoj cijeni. Popularne su merengue i salsa, a eksperimentira se i s tzv. 'novom glazbom' na temelju folklora, kao bolera. U posljednje je vrijeme porastao svakodnevni ritam izvođenja predstava, plesa, drama i koncerata, čega ranije nije bilo. Čak je donesen i zakon da na državnom radiju i TV-u omjer domaće i strane glazbe mora biti 50:50, inače se propisuju visoke globe. Državni radio ima najbolji program, kao kod nas Treći program. Šund je kombinacija techno-merengue koja dolazi iz Dominikanske Republike, popularna je kod nas, ali i u New Yorku. Kao i reggae-son, južnoamerički reggae, izmišljen u Miamiu, kao i folk-reggae, jako popularan i u New Yorku", govori Riccardo o običajima svoje zemlje.

Rum je retrospektivna cuga

Njegov prijatelj Tomislav Čurčija Hrvat je rodnom iz Maracaiba, grada na zapadu države u kojemu ima najviše naftnih polja, crnog zlata zbog kojega je Venezuela i završila u feljtonu Osovinu. U Zagrebu je Tomislav studirao agronomiju kao stipendist RH, ali je za Domovinskog rata tu stipendiju izgubio, te se vratio u Maracaibo. U Zagreb se, pak, vratio da osnuje Circolo Bolivariano, kulturno-gospodarsko društvo Venezuelanaca u svijetu. Spominje da

se Venezuelanke često udaju u Hrvatskoj. Devet tisuća tamošnjih Hrvata uglavnom drži obrte i trgovine u Venezueli, iako ih zbog klime više privlače Chile i Argentina. "Bliske smo zemlje, nedavno su ukinute vize. Mislim da smo mi Hrvati bliži Venezuelancima od ostalih Europljana jer smo opušteniji, volimo piti i slušati muziku, a volimo i raditi i cijenoj svoje."

Razgovoru se priključio i Riccardo, koji je rado komentirao navike zemalja koje povezuje njegov umjetnički rad. "Volimo raditi i radimo dvokratno, od podneva do dva-tri je dvosatna pauza za ručak – kao siesta. Volimo piti i svirati glazbu. Kava, Coca-cola i čaj nisu kod nas baš na cijeni, ta pića uopće ne mogu konkurirati prirodnim sokovima od papaje ili ananasa. Isto tako, u bircevima volimo bivati i pričati, a napojnica je obavezna i zove se *propina*. Petkom navečer ne ide se u lokale, već u dućane u kojima se prodaje alkohol. Kako se u njima ne smije piti, ide se na parking, s gajbom pive u gepeku, pusti se glazba preko zvučnika... Nema ograničenja za alkohol u vožnji, policija ne zna što je to 0,5. Rum s ledom ili bez njega odličan je – Pampero, Santa Theresa, Casique. Pije se i scotch-whiskey. Nacionalno jelo je *arepas*, pogača od kukuruznog brašna koja se puni svim mogućim, mesom i sirom, a jedu je svi slojevi. Idealna je za fast-food ugostiteljstvo", sa smiješkom sitog čovjeka priča Riccardo.

Čurčija, pak, navike u piću rezimira malo drukčije. "Pivo pijem zato što me osvježava, živim u tropskoj zemlji i volim kad piće ugodno muzira, a nije slatko kao druga pića. Rum ti kao žestoko piće daje vremena da razmisliš o čemu ćeš pričati. Ne žuri ti se, to je retrospektivna cuga. Sokovi me čiste i hrane, od njih dobijem snagu za ići dalje."

Gradovi

Caracas se nalazi u centru sjevera, na 1300 n/m, i ima oko sedam milijuna stanovnika. Bučan je zbog automobila i ne-bodera. Maracaibo je glavni grad države Zulije i drugi veliki grad u Venezueli. Nalazi se na zapadu zemlje i središte je

industrije, smješten u ravnici uz jezero Lago de Maracaibo. Na brdima oko grada žive siromasi, žive na platoima u nadi da će im Chavez donijeti vodu, struju i socijalnu pomoć. Ima 2,6 milijuna stanovnika i do sedamdesetih se godina s naftnih polja u njegovoj okolici crpilo 70 posto nafte za državno tržište. Polaritet između regija Anda i Caracasa postoji još od kraja 19. stoljeća jer su svi predsjednici dolazili s Anda, tzv. "vladari željezne ruke" koji su se spuštali s planine. No, tenzije se podignu jedino prije utakmice baseballa, nije to tako brutalno kao u Hrvatskoj. Stanovnici Maracaiba su više regionalisti, jako cijene svoje baseball i nogometne klubove, kao Dalmatinci koji pušu na Zagreb. Caracašani Maracaibejce nazivaju *maracucho*, što bi značilo "galamdžija", dok Maracaibejci Caracašane nazivaju "šminkerima" kojima sve ide "kao po špagici jer mi radimo za njih i šaljemo im naftu".

Sapunice su kao Dnevnik, skoro nacionalni sport

Sapunice su druga industrija u Venezueli, netko bi rekao da su nacionalni sport. Još sedamdesetih bili su prvi koji su radili sapunice, ali otkako se uključila Argentina, pa Brazil i Meksiko, oduzeli su im primat. I Riccardo i Tomislav slažu se o njihovoj prodornosti u biće žitelja Južne Amerike.

"Nama je gledati sapunicu kao da gledamo Dnevnik. Upravo zato političari preko njih znaju manipulirati ljudima, to je dokazano. Ako ne gledamo sapunice, uvijek nešto drugo gledamo na TV-u. Za sapunice je značajan kult lijepih žena. Najljepše se missice odmah nakon izbora pojavljuju u sapunicama. Mnoge su missice radile korekcije lica nakon izbora, a navodno i svjetske modne kuće dopuštaju neke manje zahvate – do neke granice. Venezuela više ne pobjeđuje na izborima, možda je to i zbog politike. I obiteljski život je podređen njima, i nije čudno da se u svakoj kući nalazi i četiri do pet televizora. Najnormalnije je da mama, dok sprema ručak, simultano gleda sapunicu."

Što se tiče kulta lijepih žena, i Tomislav i Riccardo slažu se da je i to neka vrsta

Indijanci

Indijanski narod Guajire dosta su istrijebljeni, za razliku od situacije u Meksiku, Boliviji i Peruu. Ima ih od osam do deset posto. Zakonom je zaštićen njihov jezik, a sami ne priznaju granice jer imaju svoju enklavu Guajiro koja se prostire i na kolumbijsku stranu teritorija. No, Indijanke koje imaju duge i široke haljine iskoristavaju svoj povlaštenu položaj da prokrijumčare drogu i slično.

"Moramo saditi naftu!"

Najveći umjetnik bio je Jesus Soto, pripadnik "arte cinetico"; živio je u Švicarskoj i nedavno je umro u Parizu. Radio je tzv. pomične skulpture – ima umjetnički postav pri UNESCO-u u Ženevi – slične "mobilima" Hansa Hoffmana. Prije dvije godine umro je i pisac Arturo Usler Pietri, primjer cijele nacije, kojega pamte po izreci "Moramo saditi naftu." To znači da se novac od nafte mora uložiti u obrazovanje, a takav primjer slijedi i, npr., Norveška. Pietri je napisao cijelu studiju karakterističnih gestikulacija, od mimike i načina hoda do znakova rukama. Djelo tog velikog mislioca u svoje je vrijeme bilo neiskorišteno, ali se sada otkriva njegov značaj.

Narodna mudrost

Coplas imaju autore ili ne, to je poput narodne filozofije s porukom. Tipična *copla* je ona o seljaku Florentinu i vragu. Florentino je vrlo omiljen među ljudima jer može cijelu noć pjevati i improvizirati. Vrag ga izazove i Florentino pristaje na nadmetanje, koje danas Chavez koristi u kontekstu previranja s vanjskom politikom SAD-a prema Venezueli. "Kad Florentino malo posustane, vrag mu kaže: 'Ako pobjedim, tvoja će duša postati moja.' Dakle, nešto u stilu Fausta. Kad polako počne gubiti, Florentino počinje improvizirati i podsjeća sve gledatelje nadmetanja na svoje bratstvo – Boga i Svetog Duha, te ga nadvlada zahvaljujući duhovnoj snazi Dobra. Kroz samu se priču iskazuje pobožnost naroda i način na koji ljudi žive na selu. Neki su skladatelji Florentina uzeli kao lik u opere", o snažnoj narodnoj pop-kulturi govori Riccardo.

Tomislav misli da je značajka ljudi oštar humor, ali ne kao ironija. "Nije bitno ako si sjeban jer se i od toga odmah radi vic, to je nešto najnormalnije. Venezuelanac živi u nadi da voli, i nada je uvijek u humoru, nikad u pesimizmu. Najuspješnije pjesme funkcioniraju ako su smiješne. Isto tako i društvena kritika, ako danas političar napravi neku glupost, već za četiri dana

nastaje TV-emisija u kojoj ga potpuno ismiju. U duhu *cople* također se osjeća bilo naroda; *copla* o Florentinovu suprotstavljanju vragu prilično je stara, a koristi se zbog svoje alegorijske vrijednosti. Chavez je koristi, sam se stavlja u ulogu Florentina, dok neokolonijalne neoliberalističke snage koje ga žele srušiti stavlja u službu vraga jer žele uvjeriti narod da on nije u pravu."

Više znamo o Batmanu nego o Bolívaru

Prosječni Venezuelanac predbacuje Kolumbijsima da su samo "žvakači kokinog lišća", i zbog statične politike predbacuju im da usporavaju demokratske reforme u Južnoj Americi jer imaju marionetsku vladu pod paskom SAD-a. Meksiku zamjeraju slične stvari jer je u njih ista stranka na vlasti već 70 godina. Priča se da bi se politička situacija u Meksiku uskoro mogla promijeniti, što opet ne odgovara SAD-u. "Kako Chavez kaže", prisjeća se Tomislav, "nama su već oprali mozak te više znamo o Batmanu i Supermanu nego o Bolívaru, koji je nekad i sam pomogao američkoj revoluciji, poslavši svoje vojnike da se bore za američku demokraciju."

Stalna značajka narodne kulture i temperamenta jest želja za naglim promjenama, jer su dugo čekali da do njih dođe. Iako imaju duh koji ih gura da idu samo naprijed, svejedno stalno doživljavaju razočarenje. Isto tako, loša atmosfera, prouzročena nezaposlenošću, prelazi u mentalitet. Čurčija nastavlja: "Kad je Chavez došao na vlast, rekao je da Venecuella više ne može živjeti kao u sapunicama, na lovorikama naftne zemlje, u smislu da živimo kao 'mi smo bogati, ali je narod lijen'. Chavezov je slogan 'loša je bila politika, a ne narod', na što se nadovezuje i Bolívarova misao iz 1827., 'rođeni smo nejednaki, ali zato zakoni i prava i mogućnosti moraju biti jednaki za sve'. Chavezov je stav da se problemi Venezuele mogu riješiti tek u sljedećih 20 godina."

kapitala Hrvatske i Venezuele. No, Venezuelanci su konzervativniji od, recimo, Brazilaca. Prevladava maccho-spika, iako je na fakultetima više studentica od studenata. Prije je bilo najnormalnije da žene imaju sedmero do osmero djece, dok danas imaju dvoje ili troje. Biti maccho znači "biti u piću i voljeti žene". Venezuelanac se voli urediti; nakit nose i muškarci i žene, zlato oko vrata i slično. No, manje nego prije, zbog velike stope kriminala. Ljudi su temperamentni i vole se tući, ali nasilje vrijedi za slabije slojeve društva. Obrazovanje puno ovisi o tome, kao i o lošoj političkoj tradiciji. Lutrija je veliki porok, usađena je kao adrenalin. Najviše se kladi na konjske trke i ide se na hipodrome, kojih ima puno. Dobacivanje ženama na ulici se zove piropo, i dobacuje se svim curama, neovisno o tome jesu li zgođušne ili nisu. To je najnormalniji način komunikacije na ulici, s forama poput "Ljubavi moja, cmok-cmok-cmok!", metafore poput "Joooj, dobra si, baš kako mi je doktor propisao", ili "Imaš dobar kamen za naoštiti moje dljeto", dok se u Hrvatskoj to smatra seljačkim. U Venezueli je sve prihvatljivo – dok nije vulgarno. Riccardo razlike Zagrepčanki i Caracašanki opisuje ovako: "Caracašanke su slobodnije, ali i konzervativnije. Slobodnije su jer su ravnopravnije, u Hrvatskoj postoji stereotip ljepote da žena mora biti vitka i visoka, dok se kod nas zgodnima smatra i debeljuce. Žene više koriste prirodne attribute, prirodnost, ženstvenost, hod i osmijeh, dok su u Hrvatskoj žene dosta

hladne. Komad u Zagrebu nosi odjeću s markom, dok su u nas dosta traperice i rad bokova u hod u."

Ljudi su siromašni, znate, nemaju za pištolj!

Čurčija primjećuje da u noćni život, osim mlađih, rado idu i stariji, a kako nemaju kompleksa, nije neobično vidjeti mladu djevojku da pleše sa starijim tipom. "Što nikome nije čudno, mislim da se to polako počinje događati i u Zagrebu. Iako stariji ljudi ovdje nemaju novca. Kod nas nema razlika za ići u noćni život. Zbog porasta kriminala i brige za sigurnost, život na ulici više nije u modi. U Caracasu pogotovo, poslije osam navečer nemaš što tražiti na ulici. Naoružani krađu aute, ali većinom s nožem jer su siromasi. Ljudi, razumijete, nemaju za pištolj! Uzet će ti sat ili lanac. Politikom edukacije i nastojanjem za iskorjenjivanjem nepismenosti smanjila se stopa ubojstava, jer ti ljudi to rade zbog ekonomskog faktora, i predaju se kriminalu. Kad se te ljude uključi u društvene programe, prestat će podrivat malim napadima."

Santeria i trabajo, da skineš uroke!

Cigare i cigarete vežu se uz religijske rituale, jer su u Venezueli, uz službeni katolicizam, paralelno prisutni i poganski obredi, zovu se santeria. Dakle, službena vjera i narodno vjerovanje koegzistiraju i ne potiru se međusobno. Nedjeljom se ide u crkvu, ali kod kuće se ima oltar na kojem se prinose žrtve, paljenjem svijeća i ruma, ili pušenjem cigareta. Riccardo Luque spominje da su u ulici oko njegove rodne kuće bile četiri kuće koje su se bavile magijskim obredima. "Ti ljudi imaju iscjeliteljske moći, kod njih se ide zbog onoga što doktor ne može riješiti, ili kod beznadnih slučajeva, ako nemaš sreće s komadima ili financijski. Napravi se obred čišćenja, zove se *trabajo* i sinkretizam je karakterističan za 'bijelu magiju' iz Afrike i Europe. Uz Isusa i Mariju, na oltarima su kipići Bolivara, crnca Felipea ili malandre, kojima njihovi štovatelji navečer prinose voće, bombone i novac. Djeca znaju krasti s tih oltara. Na seansama se zna naći cijeli presjek društva – liječnike, seljake, odvjetnike i mornare. U Nacionalnom parku Sorte dopušteno je da borave ljudi koji prakticiraju takve radnje."

Tomislav je i sam isprobao *trabajo* jer mu majka jako vjeruje u to. "Čak i liječnici to preporučuju jer djeluje na psihološkoj bazi. Meni je majka dala *trabajo* kao aromatske tekućine koje utrljaš na kožu – *trabajo* za ljubavni šarm, *trabajo* za skidanje uroka s tijela."

live aids wi

Užušas fino spletenom od kozmičke pravde i nepravde nestao je New Orleans. Ameri su uragane koji ih pogađaju sve češće i snažnije sasvim sigurno zaslužili svojim junačkim doprinosom efektu staklenika, ali najveći dio troška platila je sirotinja. Ovi su se opet ponijeli kao čopor divljih pasa i iskoristili prvu priliku da se povampire. Naoružali su se do zuba i pretvorili nekadašnju prijestolnicu jazza u zonu prema kojoj čak i Bagdad izgleda kao prikladno mjesto za godišnji odmor.

Nafte je sve manje i sve je skuplja i više nisam siguran hiti da je ima dovoljno da do kraja razvalimo atmosferu. Svako prirodno ili ljudski pokretano sranje diže njenu cijenu i tako motivira ljude da se intenzivnije kolju oko nafte. Ujedno je svako veće sranje koje se događa negdje u svijetu na ovaj ili onaj način povezano – s naftom.

Kada masno, crno, tekuće đubre (crknuti dinosauri) u skoroj budućnosti sasvim nestane, civilizacija će se morati ili prilagoditi ili nestati. Jedna je mogućnost da će ostati niskoenergetsko ali vrlo racionalno društvo. Ljudi će živjeti u nešto manjim zajednicama koje će na pametan i oprezan način koristiti jednostavnu tehnologiju. Više će se ljudi baviti poljoprivredom, a svi će koristiti obnovljive izvore energije kao što su vjetar, sunce i gorivo dobiveno iz biomase. Sve će skupa pomalo nalikovati predindustrijskim društvima – promjene će biti polagane i suradnja s prirodom neophodna.

Ili će pobijediti tipovi kao što su Bush i Putin i bagra iz kineske partije, pa će svijetom zavladatai kaos. Ogromna većina stanovništva bit će istrijebljena u besmislenoj eksploziji nasilja, s upotrebom atomskog oružja ili bez toga, a onima koji ostanu totalitarni će režimi pod kontrolom korporativnih svinja vladati kao da su stoka. O nekoj orwelovskoj državi i apsolutnoj kontroli nema govora; jednostavno neće biti dovoljno goriva ni interesa da se temeljito nadzire siromašna većina.

U stop aids

— piše Miroslav Zec

SEYMOUR CHWAST

Najviše će ljudi živjeti prepušteno samima sebi, odnosno jedni drugima. Svi će biti naoružani, pa će učestalo i rado pucati jedni na druge. I to iz raznih razloga; nekome se neće sviđati kako izgledaš i govoriš, netko će htjeti nešto što je tvoje, a netko će pucati na tebe samo zato što je naoružana seljačina i što mu je dosadno.

Ničda će sve skupa na kraju ispasti kao prava mala potrošačka bajka. Znanstvenici će najednom smisliti neki čist i nabrijan izvor energije, pa ćemo svi skupa ubrzo zaboraviti na cijelu dosadnu spiku oko nafte i zagađenja i ratova i svega ostalog što je naporno i odvraća nas od stvarno bitnih stvari. A bitne su stvari sezona jesen/zima, i fotelje u plavoj nijansi da se slažu s dizajnerskim stolicima i tepihom...i je li voda koju koristim možda pretvrda, što može naškoditi mojoj perilici za rublje?

...I ružnim mrljama od crnog vina na vašoj košulji došao je kraj.

...I tvoja djeca koja pjevaju refrene iz reklama i žicaju te da im kupuješ slatkiše i video igre.

Poslije posla ideš s kolegama na pivu, pričaš o seksu i skupim vodikovim autima koji ipak koštaju malo previše da bi si ih, zasad, priuštio od svoje plaće.

Zato sada budimo pametni i prepustimo ljudima koji imaju dovoljno novca i oružja da riješe jednom za svagda problem globalnog terorizma.

Probleme siromaštva, side i ostale neugodne gluposti koje iskrсну putem riješit će znanstvenici, političari i humanitarne organizacije...ali i veliko srce popularnih pjevača koji će uvijek naći vremena i volje da na zajedničkim koncertima zapjevaju za one kojima je to najpotrebnije.

Hod po (papučkome) trnju

— piše **Karolina Pavić**

Environmental journalism najmlađa je vrsta novinarske profesije čiji značaj, na žalost, raste proporcionalno sve brojnijim i globalnijim oblicima zagađenja, degradacije i uništenja životnoga prostora

Tekst naslovljen "Rana na reljefu Papuka", objavljen na alert.zeleni.hr, poznatoj adresi domaćeg nezavisnog medija za okoliš, jedan je od rezultata prvog međunarodnog Foruma okolišnih novinara/ki koji je od 18. do 21. rujna održan u Požegi. Organizirao ga je Press centar za okoliš Hrvatske u suradnji s Javnom ustanovom Park prirode Papuk, udrugom Osječki zeleni i Slavonskim savezom planinara, a iako je formalno tematizirao "Značaj okolišnog novinarstva u zaštiti okoliša i sprečavanju devastacije", praktično se bavio problemom uništavanja zaštićenih papučkih krajobraza. Što je značilo, svjedoče iskustva čak triju suradnica Nulačetvorke, da se edukacija koju su vodili Pavel Antonov, urednik Green Horizonta (greenhorizon.rec.org), magazina Regionalnog centra za okoliš za srednju i jugoistočnu Europu, te Paul Brown, novinar britanskoga The Guardian, temeljila na stvarnome primjeru ilegalnoga kamenoloma Veličanka II, "jednoga od najvećih u Hrvatskoj", koji prijeti opstanku brda Pliš, smještenoga na "najljepšoj slavonskoj planini".

Trodnevni je trening, naime, obuhvaćao šest stvarnih konferencija za novinare/ke na kojima su na jednako stvarna pitanja dvadesetak sudionika/ca foruma isto tako stvarno odgovarali akteri upleteni u nimalo jednostavnu storiju o kamenolomu usred zaštićenoga područja Papuka, poput predstavnika/ca ministarstava kulture te zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva, Hrvatskih šuma, lokalne tvrtke Kamen Ingrad, Požeško-slavonske županije, Parka prirode, nekoliko NGO-a... I to sve u prijepodnevnim satima, budući da su poslijepodneva bila rezervirana za obilazak spornoga kamenoloma, posjet tada blatnjavim papučkim stazama i ostala terenska istraživanja koja su u potpunosti opravdala tvrdnju Verice Sikore, predsjednice Press centra za okoliš, da je environmental journalism doista kao "hod po trnju".

Pisale su se potom, dakako, i stvarne priče, njih dvadesetak od kojih će mnoge, ili već jesu, osvanuti na stranicama domaćih novinskih i web izdanja, odnosno u eteru radijskih i televizijskih kuća. No, ne samo onih u Hrvatskoj, već i nekih u inozemstvu, budući da su na požeškoj radinici, uz Antonova i Browna, sudjelovali i Mihajlo Maričić iz beogradskoga Ekoforuma (www.ekoforum.org.yu) te Michael Schweres, urednik portala www.planets-voice.org i izvršni direktor Međunarodne federacije okolišnih novinara (www.ifej.org).

Skraćeno IFEJ, a punim nazivom International Federation of Environmental Journalists, osnovana je 1993. i danas okuplja oko 7500 članova/ica, uključujući pojedince/ke i organizacije, iz 117 zemalja svijeta. Sjedište federacije je u Francuskoj, a misiju definira kao nastojanje za poboljšanjem javnoga razumijevanja tematike vezane uz okoliš i održivi razvoj, i to međunarodnim podupiranjem okolišnih novinara kroz povezivanje, edukaciju i promoviranje slobodnoga pristupa informacijama. Među zadaće IFEJ-a, priznao je Schweres, koji je inače Nijemac, poliglot, dugogodišnji novinar i (ko)autor sedam knjiga pretežito ekološkoga predznaka, nerijetko ulazi i zaštita okolišnih medijskih djelatnika/ca od pritisa kojima su izloženi/e obavljajući svoj posao.

Što se tiče okolišnoga novinarstva općenito, riječ je o najmlađoj vrsti žurnalističke profesije čiji značaj, unatoč tome, postaje sve veći, a raste, na žalost, proporcionalno sve brojnijim i globalnijim oblicima zagađenja, degradacije i uništenja životnoga prostora. Environmental journalism, treba li uopće spominjati, u zapadnim je zemljama cjenjeniji i češći nego kod nas, gdje se većim dijelom svodi na senzacionalističke izvještaje o ekološkim katastrofama, incidentima i nesrećama te smješta na stranice "crne kronike". Obrazovanje u smjeru kojim je krenuo projekt nacionalnog Press centra za okoliš stoga je svakako prilog promjenama koje će okolišnome novinarstvu u Hrvatskoj omogućiti da se izbori za zasluženu poziciju, a potom, shodno svojoj glavnoj funkciji, i pridonese očuvanju prirodne baštine.

X

PORTUGAL bez predumišljaja

tri debilčeka na lageru

Dok smo hodali, majstor je nas tri debilčeka obavijestio da nam neće uzeti novce za pokazivanje grada, ali da nam može srediti ugodan smještaj, dobar restoran i fini hašiš. A da smo bili spremni prodati rentani auto koji nas je čekao u Algecirasu, on bi rekao da za takve stvari također nema problema.

— piše Tomislav Kozarčanin

Dogovorio sam se za Portugal s Matijom i Kukijem. Našli smo se u Rovinju i Fabo nas je vozio do Trsta. Ulovili smo vlak za Treviso, a Fabo se vratio u Pulu. Prespavali smo u dvorištu neke vile u kojoj tada nikoga nije bilo. Još se Matija zabavavao da je vila vjerojatno od nekog Al-Sharida iz Libanona koji ima na desetine takvih kuća razbacanih po svijetu i da možda u ovoj nikada nije bio. Putovanje avionom bilo mi je spektakularno. Na aerodromu u Gironi (80 km od Barcelone) htjeli smo rentati auto, ali brzo smo se predomislili kada smo čuli cifru.

Platili smo bus do Barcelone, ostavili torbe u pretincu na busnom kolodvoru i krenuli u noćni život. Odmah sam kupio trave. Crnac je bio neki šaljivdžija. Dao mi je da travu pomirišem i da je petljam po rukama. Čim sam se vratio među ovu dvojicu, išli smo, normalno, pušiti. Cijelu smo noć probdjeli vani i drugi dan došli do skvota kod Kukijevih prijatelja iz Rumunjske, Ionutza i Vlada, braće koja su nam bez problema ustupila prostor za boravak nekoliko dana. Sredili su nam i dvadesetku haša za 40 eura – jednu od boljih trgovina koju smo na putu obavili.

Trećeg dana već je Barcelone bilo dosta i odlučili smo krenuti prema Portugalu. Telefonski sam dogovorio rentanje auta. Kada sam ulazio u garažu, radnik na šalteru u skockanom odijelu nije mi vjerovao da se sa mnom dogovorio. Uzeo mi je vozačku i zamolio me da napišem adresu stanovanja na papir dok je on držao dokument. Vozili smo cestama koje na karti nisu bile označene tamnoplavom bojom, odnosno nisu se plaćale. Do Porta smo krenuli ravnom crtom koja je vodila preko Španjolske. Matija je prošao kroz crveno. Tu večer smo saznali da to košta 63 eura. Spavali smo pored ceste, na nekom, a čemu drugom nego poljoprivrednom dobru. Zemlja cijele Španjolske obrađena je. Ili poljoprivreda ili stočarstvo, što je za nas bilo gore jer je bilo ograđeno i nismo se mogli nigdje parkirati da prespavamo.

Prva večer na putu u autu bila mi je posebna zbog sunca koje je tako dugo bilo visoko dok smo vozili. Obožavam sunce, a tu večer sam se još više na njega napalio. Kako smo vozili prema zapadu, nismo mu dali da tako lako ode od nas pod zemlju. Još smo bili u Španjolskoj prije Mirande do Douro kada sam rekao Kukiju da ćemo ubrzo stati kod jezera kupati se jer je vani bilo paklenski vruće – oko 37 stupnjeva. Mjesto na kojemu smo stali bilo je akumulacijsko jezero tada niskog vodostaja. Morali smo se po ogromnim stijenama spuštati da bismo uopće došli do vode i smočili se u njenoj mutnoći. Veću grdos od kupanja nisam proživio.

ČUVARI SJENE

Porto – dolazimo navečer u pola deset. Na ulici ni psa, osim narkomana koji čuvaju parkiralište. Matija ih je nazvao čuvarima sjene. Čekaju žrtvu da uhvati njihov parking, a onda kao aveti pruže ruku za zasluženi rad čekanja. Ovaj naš očito nije još dovoljno zaradio. Ali pogled mu je svejedno bio staklen.

Ulazimo u prvi mali restač i naručujemo neka tri preogromna ražnjica. Bilo je pečeni, kao šake velikih komada svinjetine, paprike, salame i još nečega što uopće nisam razabrao. Konobar nam donio je tri pive. Dok smo čekali, pogađali smo koliko će biti račun. Matija je bio najbliže – 19,50 eura za svu trojicu.

Krenuli smo izvan Porta koji nam je ostavio osjećaj loše vibracije i atmosfere – osim restorana. Spavali smo na brdima izvan grada s pogledom na požar. Ogromna žeravica nama kao na dlanu gušila se pod dimom koji je sama proizvodila. Dan smo proveli u Aveiru, u kojemu smo konačno "bacili" zonglu – čitavih tri eura za pola sata. Prvi smo se put okupali u oceanu. Skoro nitko se ne kupa i na pješčanim plažama nema hladu. Na istoj takvoj smo prespavali. Sva smo trojica ujutro u isti čas ugledali sivu magluštinu, sivu plažu i sivo hladno more. Kuki je rekao da je plaža zbog vlage najgori izbor mjesta za spavanje, Matiju su taj dan boljeli bubrez, meni nije uopće smetalo.

Dan smo proveli u puno većem gradu – Coimabri. Matija je popodne ostao spavati u autu parkiranim na ulici, a Kuki i ja smo otišli potražiti cyber cafe – **loša ideja u državi, bolje reći dijelu kontinenta u kojem je siesta ozakonjena. Od dva popodne ništa ne radi, a možda se tog dana neće ni otvoriti.** Kuki se kroz prozor neke birtije obratio mladima koji su cugali, znaju li gdje je neki net cafe? Ubrzo odlazimo kod jednog u stan na net. Tamo tri minute čekiramo mejl i pitamo ga ima li trave jer bismo se mi mijenjali za hašiš. On nema trave, ali bi pušio hašiš. Kuki mu je odlomio piz. Vraćamo se s njim natrag do birtije. Pozivaju nas na piće, ali mi odlazimo. Odlazimo iz grada. Nakon trideset kilometara kaže mi Kuki da smo se trebali ostat zapit s onim likom u birtiji. Moje su misli u tome trenutku istim kanalima kolale.

Kroz Leiriju smo samo prošli. Ali smo imali porto, izvrsno portugalsko vino; mislim, kon-

centracije alkohola za čovjeka idealne – 19 posto. Niti rakija da te razbije niti vino da ga možeš popit koliko hoćeš. Ja sam vozio, a Kuki i Matija su pili i govorili da mi neće dat pit dok ne dođemo do Lisabona. Kada sam konačno stao u Lisabonu, Ližboa, kako kažu Portugalci, porta više nije bilo, a ispred parkiranog auta skoro smo međusobno potukli. Trebalo nam je izbacivanje energije.

Mislim da je s prvim zajebom koji se dogodio u Ližboi nastala rečenica koja se ponavljala na putu: "Tri debilčeka na lageru." Ližboa je puna Cigana i Ciganjersa koji prodaju "hašiš" na ulici. Međutim, to nije šaš, nego najobičnija kana, bojilo. Tako je Kuki naletio na, ne baš prvoga, ali, recimo, trećega lika u ulici koju smo prozvali Ulicom hašiša broj dva, i uspješno zamijenio dobar piz našeg barcelonskog šaša za nekakve zelene ofrcaljke koje su trebale predstavljati travu. To sam na kraju smotao, ali meni nije imalo baš nikakav miris. Matija i Kuki su rekli da smrdi na ribu i zbog toga nisu pušili, a poslije smo čuli od jednog lika da Cigani to špricaju sprejem protiv muha da se ne raspadne. Bljak.

Istu večer naletjeli smo na par iz Hrvatske koji smo sreli još u Barceloni. Oni su do Lisabona putovali vlakom preko Madrida. U Madridu su se izgubili, trebali su presjedati, ali nisu bili na pravom od trideset mogućih kolodvora.

Njihova noć na kolodvoru. Sreli su lika koji je pobjegao iz narkomanske komune i vraća se doma, a to je – Korčula. Bio je oduševljen kada je sreo Hrvate. Njih troje tri-četiri sata zajedno, bilo mu je dovoljno da pet ili šest puta otiđe u birc naručiti kolu: njima dao piti, a sebi limun za iglu uzeo pripremiti. **Lik kaže da u Madridu postoji smetište na kojemu Grad dopušta narkomanima da umru. Taksiji voze s glavnog trga svako malo, kada se skupi njih tri-četiri đanera, na to smetište. Svakih toliko dolazi policija da vidi je li otprilike sve u redu, a svaki dan sigurno dolaze i kola s friškim špricama za đankije.**

Ulica hašiša broj jedan, Rua de Atalaia, nalazi se usred strmog dijela Lisabona – kvarta Bairro Alto (Visoki kvart). Desetine bircuziča ispred kojih navečer stoje stotine mladih ljudi. Puši se i pije naveliko. U nju se ulijevaju još mnoge ulice i sve teže postati

opijenom i napušenom kao ona u kojoj ima sigurno pedeset dilera. Niti pola sata što smo sjedili na početku Atalaje, stanu Splićani, Željko i Kate, s kojima smo probrijali po Lisabonu dva-tri dana. Ona je kiparica i napravila je neke aktove dok su tako na putu, a on ih je uspio zavaljati u dvije ili tri galerije da se prodaju, pa što bude. S tim da je još sredio neku šljakicu za sebe i nju malo izvan grada, a s nekim trećim prostorom je također imao šemu, zaboravio sam koju. "Jebote!", pomislio sam, "oni su tu tri dana i već su se tako snašli, a nas su u dva dana uspjeli zavaljati za neku livadu. Tri debilčeka na lageru – totalno."

Osim grada, vidjeli smo i famozno predgrađe Cascais, mjesto koje je ružnije od naše Crikvenice, tako da smo požalili što smo se uopće makli iz Lisabona. Drugi dan smo se vratili u njega. Opet našli sa Splićanima, probrijali još jednu večer s njima i Nicolom. Crncem kojega su Splićani upoznali prije nego što smo se mi upoznali s njima. Lik je Kukija odmah zavolio i postavio ga u neku samo njemu poznatu sferu. Kukijevi dugi plavi dredovi imali su veliku ulogu u tome. Matija se s crncem nije dobro slagao. Kad bi me netko pitao kakav je bio taj crnac, mogao bih pričati o njemu danima, ali mislim da bi zaključak bila uvijek ista riječ – nesretan. Iz grada smo krenuli prema jugu, preko mosta Vasca da Game. Bilo je dva ujutro, Kuki je vozio, a ja sam motao hašiša. Stigao sam napraviti cijelu dugačku proceduru jointa (paljenje, spajanje rizli, izrada filtera, miješanje i motanje), a i popušili smo ga dok smo se vozili. Vasco je dugačak.

NA KROVOVIMA MAROKA

Drugi dan smo proveli u mještascu Porto Covo. Prošetao sam po plaži, vratio se do ove dvojice i rekao: "Oćemo li mi onda u taj Maroko ili šta?" Htio sam više brijati po obali i žonglati. U Lisabonu smo napravili dvaput žonglu, a jednom sam se tako dobro osjećao dok sam radio solo da sam htio samo taj osjećaj ponavljati. Kako smo bili relativno daleko od Gibraltara, odlučili smo krenuti prema dolje, pa ako će i biti skupo, nećemo preći u Afriku nego ćemo polako nastaviti prema Barceloni. U Gibraltar nismo išli, nego u grad pored – Algeciras. Auto smo važno ostavili na parkiralištu u Algecirasu i platili čuvaru 2,40 eura za četiri dana parkinga. Dok smo kretali u Maroko, nisam imao osjećaj kao da idem u Sloveniju.

Nakon tri sata vožnje dolazimo u Tanger. Izlazimo među zadnjima, dugom kosinom se s broda spuštamo u luku. Ljudi se već guraju da bi ušli. **Prva stvar koju sam zapamtio u tom naguravanju bile su ruke žena. Oslikane kanom u neke tradicionalne crteže. Cijeli dlanovi skoro do lakta, a poslije sam vidio da si boje i noge. Stopala su potpuno tamno-crveno-smeđa.** Izlazim kroz gužvu, točno ispred mene "the man". Odmah nam je pristupio na engleskom i rekao da moramo ići onim, pokazao je, smjerom u grad. Mi smo se još nešto počeli raspitivati, pa je i on krenuo s nama, spomenuvši vremensku razliku. Iz Algecirasu smo krenuli u četiri, u Tanger stigli u pet, a plovili tri sata. Dok smo hodali, majstor je nas tri debilčeka obavijestio da nam neće uzeti novce za pokazivanje grada, ali da nam može srediti ugodan smještaj, dobar restoran i fini hašiš. Da sam u tome trenutku imao, recimo, 1000 eura za 10 dana Maroka, prvo bih mu dao stotku, rekao mu da nas zbrine s kurvama i bijelim i da mu je to za danas. A da smo bili spremni prodati rentani auto koji nas je čekao u Algecirasu, on bi rekao da za takve stvari također nema problema.

Dakle, u hotelu smo platili 6 eura po osobi, možda smo mogli proći jeftinije; u restoranu smo platili 7 eura za, kako smo prvo shvatili, četiri vrste hrane, ali smo dobili samo dvije za tu cifru; i na kraju smo od majstora kupili i hašiša, i to pola unce, što bi bilo oko 11 grama, za 50 eura. Još dok smo jeli u restaću, ostavio nas je. Brzo je skužio da nemamo love i htio se izgubiti kada sam ga u zadnji čas pitao kako se zove hotel u koji nas je smjestio, s obzirom na to da smo od hotela do restaća prošli 17 i pol ulica. "Žuriš se, majstore, natrag u luku po nova tri debilčeka", rekao mu je Kuki na tečnom hrvatskom prije nego je ovaj otišao. Ime hotela bilo je Olid, a soba je promijenila sve moguće boje i spike kada smo se u njoj napušili. Haš, šaš, baš.

Sljedećeg dana krenuli smo za gradić Asilah, udaljeno od Tangera svega 40 km prema jugu. Na kolodvoru konfuzija. U prostoriji veličine našeg zagrebačkog nalazi se desetak šaltera, s tim da se iz jednog u drugi ljudi premještaju bez ikakvog meni shvatljivog reda. Neko sam vrijeme čekao u jednom redu, da bi se šalter odjednom zatvorio. Zatim sam se prebacio u drugi red, ali me službenik uopće nije doživljavao, da bih na kraju u trećem redu konačno kupio karte, i to za 13

dirhama po osobi (10 dirhama = 1 euro). Ulažimo u bus, vani je bilo valjda tristo milijardi stupnjeva, a u busu još malo više od toga. Još smo čekali najduljih 20 minuta u mom životu da konačno krenemo.

Asilah, oko 25.000 stanovnika, široki bazar-ulica na kojima prodavači nude sve, od nekoliko različitih riba koje su postavljene na paleti koju je odavno trebalo baciti do limunadara koji na leđima tegli limenu bačvu, a u rukama ima čašicu iz koje svi piju, naravno, i za par dirhama toči to osvježavajuće piće. Prvo smo si išli jednu popušiti na plažu. S naše desne strane neki turisti, a s lijeve istječu fekalije u more. U Maroku se nismo kupali.

Natrag u gradu zaustavili smo se kod prodavača koji nam je bio najzanimljiviji i samo smo spomenuli da nemamo smeštaj, kadli se iza ugla stvorio netko tko bi nam mogao pomoći. S obzirom na to da smo se u Algecirasu u nekom kršćanskom okupljalištu pod nazivom El Faro raspitali za cijene spavanja, znali smo kolike cifre mogu biti za spavanje na krovu. El Faro je zamišljen kao pomoć putnicima u obliku jeftinije hrane i mogućnosti tuširanja, pranja robe i ostavljanja stvari na sigurnom mjestu. Usred natkrivene blagavonice nalazi se špina iz koje vječno teče voda, a iznad nje piše "Isus".

"Ako ova voda nije pitka, onda su fakat u banani!", kaže Kuki potiho. Matija se ustaje da napuni bocu i ne, voda nije pitka. Stariji lik s kojim smo tamo razgovarali rekao nam je da spavanje na krovovima Maroka ne bi smjelo biti više od 4 eura. Majstoru u Asilahu rekli smo da bismo mogli i na krov, a on je rekao da će to biti 8 eura po osobi. Matija kaže: "Tri." Majstor kaže: "Ok."

Marokanci imaju ravne krovove koji su ustvari terase. Ta na kojoj smo se smjestili bila je samo još jedan izvor love obitelji koja je rentala 90 posto svojih soba te su sami živjeli u dvije sobice i kuhinjci, njih petero. Na terasi još dvije sobe, a u kutu improvizirani šator od plahiti u kojemu, ako sam dobro skužio, žive dva ili tri frajera s dvoje ili troje male djece. Mi smo spavali u jednom od kutova, omamljeni smradom koji se širi iz WC-a.

Prvih dva-tri dana još smo imali toalet papira, a predzadnju večer sam se prežderao te marokanske začinjene hrane, napio čaja od

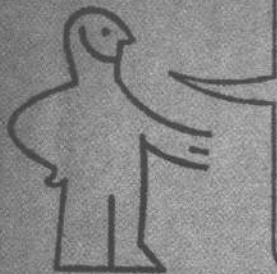
mente i još navečer s ekipom na terasi jeo tradicionalno jelo – kuftu, nešto slično našim ćuftama, samo što je u prejebenom crvenom umaku. Počelo je oko pet-šest ujutro, kada sam mislio da sam se israo, zatim se nastavilo oko osmice, produžilo oko podneva i konačno smirilo popodne kada me temperatura bacila na spavanje. Papira je nestalo već u 8 ujutro, kada sam se naučio koristiti pipicu za vodu i kanticu ispod nje. S vodom je sigurno bilo bolje jer sam ga skroz oprao, a mislim da bi brisanje papirom nedovoljno očistilo i potaknulo čmar na vatreno izgaranje koje bi se moralo pojačavati češanjem s obzirom na to da bi svrbjelo k'o vrag. Nakon potpunog pročišćenja organizma, još uvijek sam osjećao miris začina koji su izlazili iz mene.

Drugi dan smo otišli iz Maroka. Auto nas je čekao. Kratko smo se muvali po Algecirasu i krenuli prema Barceloni. Dan i pol smo proveli u autu, s tim da smo spavali na pola puta, kod Alicantea. U Marbelli, na benzinskoj stanici, upoznao sam Mariju. Sad kad si prevrtim film, znam da je vrlo dobro govorila engleski, ali da me netko pita što smo pričali, nemam pojma. Od Marije mi je ostala samo uspomena na španjolsku ljepoticu.

Barcelona – *squatter's paradise*. Sparkirali smo se pored Arc de Triomphea oko dva ujutro. Izlazimo iz auta i petljamo po stvarima, kad je Kuki ugledao lonutza, našu rumunjsku vezu. Odmah nam je dao ključ od bukse, i nakon kratkog razgovora, zajedno s prijateljem Kvakazom, otišao u daljnju vožnju biciklom. Tu smo večer proveli na trgiću koji sljedeće dvije večeri nismo mogli naći. Zabrijali smo si da taj trg ne postoji.

Uskoro je osvanula srijeda, dan kada smo rezervirali avion iz Girona natrag za Treviso. Na putu iz Barcelone za Gironu iskoristili smo sav potencijal auta. Kuki ga je napalio na 180 km/sat, a meni se činilo kao da vozimo 30. Ostavili smo ga na aerodromu i nismo morali dodatno platiti iako sam ga ja ogrebao i ulupio na kamen u Lisabonu. Osiguranje pokriva sve. Sveukupno smo prešli više od 4000 km, i na cjelokupno putovanje iz Rovinja, preko Maroka u Samobor, potrošili 25 dana. Na putu sam izgubio, podrazumijevam upaljače, vrećicu sa sigurno 20 eura, piz šašare za dobre tri pljuge i CD s 20 slika s puta, ali smo po dućanima nakrali hrane za sigurno 100 eura.

MOJ PISAĆI STROJ MOŽE POSTATI TASTATURA

— preuzeto sa www.multipledigression.com/type/index.html

Da, zaista radi. Čak se i tipka za prelazak u novi red koristi kao Enter.¹

Moja supruga pati od kroničnih bolova u prstima i zglobovima prouzročenih čestom upotrebom tipkovnice. Nedavno smo razgovarali o različitim tipovima tipkovnica na tržištu, pogotovo onih namijenjenih ljudima koji pate od problema kao što je njezin. U razgovoru je spomenula kako joj je mnogo lakše tipkati na starim pisaćim mašinama zbog toga što tipke na njima pružaju postupan otpor, za razliku od tipkovnica za računalo koje prilikom rada pružaju osjećaj kretanja kroz zrak i udaranja o zid.

➔ Aha, pomislio sam. Bar sam znao što ću joj pokloniti za Božić. Prvi vikend poslije Dana vještica kupio sam staru Smith – Coronu i zavrnuo rukave.

Najkraće upute za korištenje jesu: na običnoj tipkovnici svaka tipka zatvara sklop. Tu se nalazi sklopovska pločica na kojoj sam zabilježio sve poveznice od jednog do drugog priključka. Tada sam unutar pisaće mašine replicirao sistem koristeći žice koje su polazile od sklopovske pločice do traka samoljepljivog lamea koje, kada je tipka pritisnuta, dodiruju susjedne dijelove. Naravno, cijela je stvar malo kompliciranija...

PRVI KORACI

➔ U prvom koraku treba rastaviti tastaturu i shvatiti po kojem principu radi.

Mala sklopovska pločica ima dva sklopa od trinaest priključaka. Zabilješka tipkom registrirana je u trenutku kada se zatvori sklop između jednog priključka s lijevog sklopa s priključkom s desnog sklopa. Sve ostalo na tastaturi stvar je pravilnog spajanja sklopova.

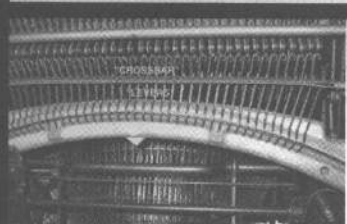
Tako sam započeo s bilježenjem svih veza između priključaka. To sam napravio spajanjem ploče na laptop, spajajući jedan kraj metalne kopče s priključkom te dotičući s drugim krajem svaki drugi priključak. Većina veza nije proizvela ništa, osim možda zvuka, ali ponekad bi se pojavilo slovo. Tad bih zabilježio da se pojavilo spajanje među priključcima. Ovo mi je omogućilo da napravim skicu čitave tastature za kasniju upotrebu.

OSNOVNE TIPKE

Osnovna je namjera s pravim pisaćim strojem bila postići da tipke pišu slova. Shift, Space i Enter sam ostavio za kasnije.

¹ No, vjerujte mi, ovaj projekt nije toliko sjajan koliko se čini. Ideja je odlična, ali ima nekoliko tehničkih propusta – nema tipke za broj "1", ni back-space niti escape tipki. Planiram drugu verziju koja će ispraviti ove nedostatke. Uživajte u onome što ima, ali nemojte misliti da je toliko sjajno.

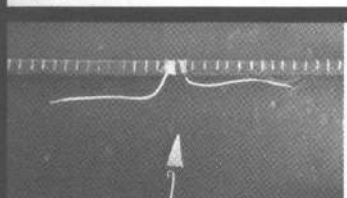

➔ Brzinski pogled na unutrašnjost pisaćeg mašine stroja pružio mi je odgovor.

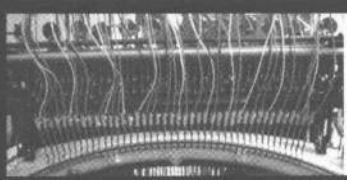
Svaki put kada se pritisne tipka, poluga je pritisnuta prema dolje i spaja se s prečkom (drugi dio poluge podiže čekić koji udara papir). Prečka ujedno sprečava poluge da se miču predaleko, istovremeno dajući snagu za prelazak na sljedeće slovo.

Tako sam shvatio da bih mogao iskoristiti postojeći kontakt za spajanje sklopa. Očito je da bi svaka poluga i dio prečke koji dodiruje trebali biti električki izolirani. Tada bih trebao nešto što bi služilo kao stvarni kontakt. Za izolaciju sam koristio izolir-traku koja je odlično poslužila. Za kontakt sam prvo koristio aluminijsku foliju, ali sam imao problema s lemljenjem žica na nju. Tada sam pričao sa svojim trenerom mačevanja koji ima mnogo iskustva sa žicama. Rekao mi je kako je jednostavno nemoguće žice spojiti na aluminij, ali mi je ponudio zanimljiv materijal, bakreni lame, s izuzetno provodnim vodičem sa stražnje strane, za koji nisam niti znao da postoji. Stvar je bila upravo ono što sam trebao. On ju je dobio od bivšeg studenta koji je rekao da je taj materijal proizveden u konkurentskoj tvornici elektronike i nikada nije bio u prodavaonicama. To je unijelo mističnu notu u rad na projektu s rijetkim i tajnovitim materijalima.

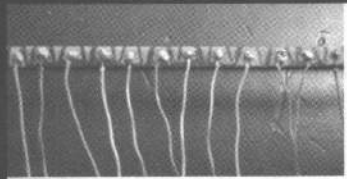

➔ Prva je zamisao bila da jednostavno stavim žicu ispod lamea te da pustim kontakt da je drži na mjestu, ali kontakt nije bio dovoljno jak da spriječi žice od micanja. Neko bi vrijeme držalo, ali trebao sam nešto što bih stvarno mogao micati okolo, stoga sam odlučio da žice trebaju biti spojene na mjestu.

Nakon što sam uklonio prečku i omotao je izolir-trakom, vratio sam je u pisaću mašinu i sjajnom srebrnom olovkom (vidi se da je ovo bio posao iz ljubavi) točno označio mjesta gdje je dodiruje svaki od čekića. Nakon toga sam odrezao trokutaste komadiće lamea i ugurao ih preko kontaktnih područja. Koristio sam izmjenične trokute kako bi na svakome od njih ostavio dovoljno mjesta za zalemiti žicu – parne sam stavio na jednu, neparne na drugu stranu.

➔ Sljedeće su na redu bile same poluge. Joj, kakav posao. Svaku sam polugu prvo omotao izolir-trakom, a potom lameom. Može se lemiti na lame, ali problem je u tome što je materijal toliko tanak da jako lako gori/topi se, pa bi svaki kontakt s lemlicom dulji od minute pravio rupu i morao bih sve ispočetka.

➔ Vratio sam se na prečku i zalemio žice (ova ilustracija pokazuje samo jednu stranu).

Nakon toga trebalo je samo posložiti sve zajedno, ali prvo: specijalne tipke.

SPECIJALNE TIPKE

Enter — Otpočetak sam znao da želim da supruga može pritisnut Enter udarajući polugu za novi red na pisaćoj mašini, pa sam najvjernije moguće reproducirao osjećaj pisanja na pisačem stroju (na kojemu još možete raditi baš to, jer je i dalje potpuno funkcionalan kao pisaći stroj). Trebalo mi je puno vremena da nađem način da to uradim, čak sam na kraju malo i varao.

➔ Ono što sam složio jest to da sama poluga za prelazak u novi red pokreće zvuk zvonca kada osoba koja tipka dođe do kraja reda. Postoji mali "čekić" koji udara u mali nakovanj smješten desno (na slici) svaki put kada linija dođe do kraja (ne znam kako se, dovraga, ta zvonca doista zovu, pa izmišljam proizvoljne termine). Nakovanj pokreće zvonce, koje se vidi kroz rupicu dole lijevo. Nakon što se ovo dogodi i nakon što je red došao do kraja, poluga za prelazak u novi red ostaje u položaju u kakvom je prikazana na slici. Kada udarimo u polugu za novi red, čekić nježno prelazi preko nakovnja, krećući se u obratnom smjeru (čekić je na opruzi, pa se može okretati oko prikazanog vijka u smjeru obrnutom od smjera pomicanja kazaljke na satu).

Omotao sam nakovanj izolir-trakom i lameom i za njega zalemio žicu. Problem je bio u čekiću. S obzirom na to da bi bilo skoro nemoguće sprječiti ga da se zaglavi u polugu za prelazak u novu liniju, koja bi se čitavo vrijeme pomicala naprijed – natrag, odustao sam od ideje da za njega zalemim žicu. Opet sam varao – sklop tipke Enter ne ovisi o dva komada lamea koji se dodiruju, nego o malom komadiću lamea koji dotiče sam metalni okvir, u ovom slučaju goli čekić. Shvatio sam da će to biti OK: s obzirom na to da sve druge žice moraju biti izolirane od okvira, više ne postoji mogućnost da sklopovi svih tipki slučajno istovremeno dodirnu okvir.

Nakon izolacije stražnje strane čekića izolir-trakom, što neće zatvoriti sklop i onemogućiti mu zvonjavu (što i dalje radi), sve što je trebalo napraviti jest – zalemiti komadić žice za okvir. U slučaju da bi ikada došlo do problema s ovim, pomalo nepouzdanim mehanizmom, spojio sam i tipku ϵ za pisaci stroj da bi funkcionirao kao zamjenski Enter.

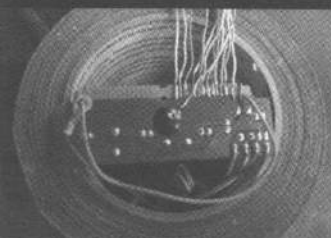
➔ **Razmak** — Razmak je bio poprilično jednostavan jer ispod sebe ima točku na kojoj je za njega pričvršćen gumeni jastučić. Sve što je trebalo učiniti jest napraviti kontakte od izolir-trake, lamea i žice, i tipka je bila spremna.

➔ **Shift** — Shift je bio malo kompliciran. Bilo je jednostavno planirati, ali zbog uskog prostora i čudnih kutova trebalo je vremena da se stvar izvede. Bazično, radilo se o istoj vrsti kontakata, ali ovaj put oko je bio postavljen "Caps Lock" mehanizam. Morao sam, nažalost, omotati taj mehanizam izolir-trakom da bih spriječio dodir okvira i sklopa i na taj način sam ga učinio neupotrebljivim.

Jedino što me u vezi s ovim projektom žalosti jest to što nikada nisam našao način da osposobim tipku Backspace jer se mehanizam koji je kontrolira nalazi duboko unutar pisaceg stroja, toliko duboko da je teško tamo stići ne riskirajući da se dogodi tragedija.

SKLAPANJE U CJELINU

➔ Sljedeći zadatak bio je lemljenje žica za sklopovsku pločicu preostalu od tastature. To je bila noćna mora – spojevi su bili udaljeni jedan od drugog oko dva milimetra, pa je učiniti da lemovi ostanu zasebni bio zadatak za sebe. Onda sam otkrio da je nekoliko žica oštetilo izolaciju ploče, pa sam zeleni dielektrik morao još malo izgubiti da bih ga uspješno obnovio (to je onaj koji na slici stoji u koso), kao narkoman u potrazi za novom

venom. Pola sata vojničkog posla na jednom spoju zagrijavalo je susjedni do te mjere da je postajao slab. Ah, te uspomene...

Savjet za one koji ovo pokušavaju napraviti sami: koristite električno lemilo – ne lijepi se za materijal. Kasnije sam iz radoznalosti isprobao običnu bušilicu na jednoj mrežnoj kartici i lijepila se za sve. Pazite što kupujete.

U ovom trenutku žice su izlazile iz prečke, poluga i sklopovske pločice. Vrijeme je da ih spojimo.

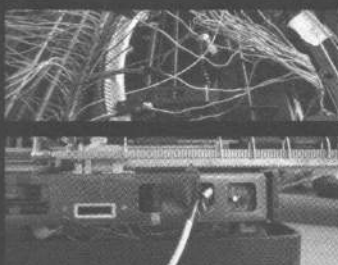
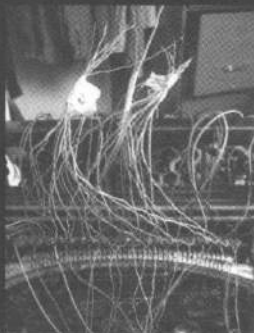
➤ Kao što sam već rekao, svaka je tipka spoj između dva priključka. Na neke priključke spojeno je mnogo tipki. Na primjer, spajanje priključaka 4 i 19 moglo bi proizvesti "A", a spajanje priključka 9 i terminala 19 moglo bi proizvesti "F". Zbog toga što su 1-13 uvijek spojeni na 14-26 i obrnuto (npr., ni jedan priključak od 1 do 13 nije spojen na neki drugi priključak od 1 do 13), proizvoljno sam odlučio da će sve poluge biti spojene 1-13, a prečku ću spojiti na 14-26. Nakon toga sam fizički sortirao sve tipke po priključcima, tako da je sve što ide na prvi priključak u jednom sklopu, sve što ide na drugi u drugom, itd., i označio snopove brojem.

Inače, ako se namjeravate upustiti u ovo, bilo bi zgodno na početku na donjoj strani pisaćeg stroja označiti koja poluga odgovara kojoj tipki. Prekasno mi je to palo na pamet. Uh.

➤ Bilo je vrijeme da se sve žice spoje s odgovarajućim žicama sa sklopovske pločice. Brzinski sam ih zalemio i obložio plastičnim cjevčicama. Tamo gdje je cjevčica nedostajala, izolirao sam izolir-trakom.

➤ Srećom, sklopovska pločica dobro se smjestila u malo prostora u pozadini stroja. Od izolir-trake sam napravio malo gnijezdo i uglavio je unutra. Savršeno je upala – lijepo i udobno. Još jedna runda izolir-trake da je drži na mjestu.

➤ I to je to. Zanimarimo nekoliko sati koje sam proveo u traženju grešaka nakon što je formalno bilo gotovo, uključujući problem s tipkom B koja se zaglavila u Božićno jutro. Ah.

ubuntu

Drage čitateljice i dragi čitatelji, i u ovome broju nastavljamo s rubrikom vezanom uz otvoreni kôd (Open source) i slobodan softver (Free software). Njezin je cilj da educira, kako o programima, tako i o vrijednostima Open source/Free software zajednice te da praktičnim savjetima potakne i olakša upotrebu slobodnog softvera ljudima koji na tom području baš i nemaju velikoga iskustva ili ga nemaju uopće.

Imate li pitanja, komentara, kritika ili prijedloga, želite li podijeliti svoje znanje/iskustvo vezano uz ovu tematiku, nemojte se sramiti, nego se javite. Ne zaboravite da ja nisam nikakav Linux guru, pa stoga nikako nemojte ni pomišljati da niste dovoljno stručni da biste se javili/e. Samo naprijed, pišite mi na perogabud@zimir.net

The default installation is suitable for most desktop or laptop systems.
Press F1 for help and advanced installation options.

To install only the base system, type 'server' then ENTER.
For the default installation, press ENTER.

root: _

Ispravak: Hm, izgleda da su me počele pratiti greške, pa se tako i u prošlom broju opet dogodila jedna. Nakon podnaslova "Korak prvi" postoji rečenica: "Dakle, promijenite runlevel u 3, pritisnite <Esc> (sada je nestao - INSERT -), upišite :qw i pritisnite <Enter>". Umjesto :qw potrebno je napisati :wq da bi program izvršio naredbu snimanja i zatvorio dokument.

LINUX ZA LJUDSKA BIĆA

U zadnje vrijeme UBUNTU distribucija postaje pravi hit. Sve se češće spominje i instalira na računala. Kroz ovaj članak pokušat ću napraviti neki presjek projekta UBUNTU i otkriti zašto je toliko sexy i sve popularniji.

Distribucija je dobila ime po drevnoj afričkoj filozofiji. Naime, ubuntu znači **humanost prema drugima**. Ubuntu također znači "To sam što jesam zbog onoga što smo svi". Dakle, UBUNTU distribucija prenosi vrijednosti ubuntua u svijet softvera. UBUNTU sponzorira tvrtka Canonical Ltd čiji je vlasnik Mark Shuttleworth. On je prodajom svoje tvrtke osnovao Canonical Ltd i pokrenuo fondaciju Shuttleworth koja također financira edukacijske projekte u Južnoj Africi. Zanimljivo je i to da je Mark bio prvi civilni (turist) astronaut iz Afrike. Do ranih devedesetih bio je uključen u razvoj Debiana, a 2004. se ponovno uključio pokretanjem UBUNTU-a koji se bazira na Debian GNU/Linuxu. Najkraće rečeno, mogli bismo postaviti i tezu da s UBUNTU distribucijom zapravo Debian zajednica i dalje radi na razvoju Debian GNU/Linux distribucije, a za to sada još dobiju i neki novac.

DOBIJEŠ ME ZA DŽABE!!!

UBUNTU – Linux za ljudska bića, kako ga i sami kreatori zovu, prvenstveno je orijentiran prema "običnim" korisnicima (tzv. user friendly), tj. **sasvim je jednostavan za rad**, pa čak i onima koji se nikada nisu susreli s GNU/Linuxom. UBUNTU dolazi s GNOME grafičkim sučeljem, pa će onima naučenima na KDE možda trebati malo vremena da se naviknu. Dobra vijest za KDE korisnike je da postoji projekt KUBUNTU čiji je cilj integriranje KDE grafičkog sučelja u UBUNTU distribuciju. Također postoji i projekt EDUBUNTU, a zapravo se radi o verziji UBUNTU distribucije pogodnoj za korištenje u učionicama, budući da se vrlo brzo računala mogu podesiti za korištenje.

Ono što UBUNTU distribuciju čini drugačijom od Debian GNU/Linux-a na kojemu se bazira jest činjenica da nova verzija izlazi svakih **6 mjeseci** i sadrži sigurnosne pakete koji pokrivaju prethodnih **18 mjeseci**. Nadalje, UBUNTU je u potpunosti besplatan i ne treba nadoplatiti za tzv. "enterprise edition" kao što to, recimo, treba za Red Hat enterprise edition distribuciju. Također, UBUNTU dolazi s **besplatnom komercijalnom podrškom** od strane stotina kompanija širom svijeta. Još jedna činjenica čini UBUNTU distribuciju pogodnom, a to je da ju možete naručiti **besplatno** poštom. Kada kažem besplatno, mislim doslovce besplatno jer oni pokrivaju i poštarinu. Dakle, na vama je samo da naručite svoj primjerak. U paketu se nalaze dva CD-a. Jedan je LIVE, a drugi je instalacijski. Preporuka je da naručite nekoliko primjeraka kako poštarina ne bi premašivala vrijednost samog paketa. Naravno, tom prilikom treba obratiti pažnju i na Carinsku službu koja bi vam mogla stvarati probleme tražeći da platite carinu. Dakle, pravac Internet i naručite već danas svoje CD-e i podijelite ih svojim (ne)prijateljima.

LINKOVI

<http://www.wikipedia.org>
<http://www.ubuntulinux.org>
<http://www.ubuntuforums.org>

Miroslav Tadić & The Son of Slavster, Čučuk, Scardona, 2005.

► U duetu gitarista s Makedoncem Vlatkom Stefanovskim, Miroslav Tadić odsvirao je neke od najboljih koncerata koje smo posljednjih godina mogli čuti u nas. Obojica imaju izražajna asketska lica koja podsjećaju na glave s Uskršnjih otoka, čime pojačavaju dojam onoga što se čuje. Veže ih ljubav prema glazbi Balkana, suptilnijoj od one koju sviraju "crni i znojni anđeli", kako bi to sažeo Rundek.

Glazba s CD-a "Čučuk" snimljena je na sessionima u Kaliforniji pred sam kraj 1995., i hrabar je korak domaćeg izdavača Scardone koji na domaćem tržištu već godinama uspješno lobira za veći udio ethno-zvuka u našim ušima i dušama. Sve su skladbe tradicijski originalni Makedonije, osim instrumentalna na "O bršim perera čaje" Šabana Bajramovića. Uvodna "Đevdelijski čoček" predstavlja solista Ananda Benetta na šest-žičanoj električnoj violini koji lukom može zaguditi tako da te presječe, a Tadić se nadovezuje solom koji nastaje iz zujanja na električnoj gitari. Iako zvuči prljavo, pokazuje instrumentalista koji dobro zna što radi i ne podilazi nikome. Neizbježna "Jovke Kumanovke" podcrtana je produkcijom na tragu ECM-a, s vrlo tihim tretmanom bubnjeva i bas-gitare. Ipak, melodije su prvoloptaški balkanske, što vjerojatno treba pripisati ciljanoj publici. Razrada materijala kroz improvizaciju vrlo je suptilna, i dotjerana do detalja: nema situacije da netko proteče kada ostali stanu, a u duhu muziciranja stvarno se osjeća da im makedonski tradicijski glazbenici znače koliko i glazba Coltranea, Hendrixa, Davisa i Browna, kako i sam Tadić kaže u popratnoj knjižici na engleskom, hrvatskom, slovenskom i makedonskom. **vj**

Seven That Spells, My Mommy Wants To Kiss Your Mamma, RIAG, 2005.

► Seveni su zagrebački bend trojice do četvorice tipova koji se znaju iz grupe Abrakha Dub R, a sviraju retro-psiho-delični rock. Nakon prvog izdanja na etiketi Ambush Suicide, upoznali su se i surađivali s japanskom grupom Acid Mothers Temple, čiji im je gitarist Kawabata Makoto u srpnju pomogao u produkciji ovoga CD-a, a objavio ga je ruski izdavač dosad elektronskog predznaka.

Počinje s gitarskim riffovima koji izlaze iz tišine i s bubnjevima počinju koračnicu, polako zauzimajući cijeli zvučni spektar. Gitarist je jedan od rijetkih u nas koji ne bježi od zida čistog zvuka, ili sklonosti da teme stvara iz atmosfere mikrofonije, jer je električna gitara napregnuta pedalama, pa srlja i u noise-rock i u psihodeliju, a za razliku od većine gitarskih bendova u gradu, osim njemačkog i američkog engleskog, ima sluha za govorenje i na drugim jezicima. Primitivan zvuk, rekli bi neskloni. Električna bas-gitara urojnena je unatrag sve do treće pjesme, kada se zbog dub-produkcije osjetno pomiče korak naprijed. Bubnjevi voze na tragu hard-rocka, hard-corea i post-HC-a. Isprepliću se utjecaji raznih lica rocka, od Funkadelica i Acid Mothers Temple do Melvinsa ili čak recentnijih Boredomsa. Tople orijentalne melodije daju se pjevušiti, a bubnjevi odvezu i na foru za mošanje glavom u mjestu. Iako gitara dominira kao solo-instrument, na nekim mjestima u post-produkciji dotjerana je nasnimavanjem zujanja koje bi znalo podsjetiti na theremin. **vj**

Common, *Be*, Geffen, 2005.

► "Be" je peti studijski album koji popisuje Lonnie Lynn, poznatiji kao Common. Moram odmah napomenuti da je to njegov najbolji uradak dosad. A čovjek iza sebe ima 13 godina karijere. Ono po čemu je ovaj album drugačiji od njegovog posljednjeg (i ostalih) albuma "Electric Circus" (koji je to doslovno i bio jer je bio mješavina hip hopa, ambijenta i experimentale) jest to da naginje hip hop mainstreamu. Što i nije loše. Jer album zvuči fantastično. Od podloga i produkcije (album je u cijelosti odradio Kanye West i album je remek djelo simpliranja, pa tu možete naći sempleve Marvinu Gayea, Cornelius Brothers & Sister Rose, Caesara Frazier, itd.) i izvrsnih tekstova kojima nas Common upoznaje sa svojim strahovima, ljubavima, tragedijama i svjetonazorima. Od američke politike danas: "Bush pushin' lies / Killers immortalized / We got arms / But won't reach for the skies", do tragičnih ljubavi: "Some say that I'm a dreamer because I talk about it often / Seen the hardest nigga soften with his homey in a coffin". Da ne duljim. Svakako poslušati: Yo & Peace. **pytz**

29TH STREET SAXOPHONE QUARTET

ROVA, *29th Street*, World Saxophone Quartet, *Saxophone quartets*, kompilacija časopisa *Musica Jazz*, 2005.

► Kako nam u grad uskoro dolazi World Saxophone Quartet, doduše ne u svojoj originalnoj postavi, a i taj je komorni format omiljen na hrvatskoj glazbenoj sceni, zašto ne poslušati kako su ga predstavili urednici talijanskog časopisa *Musica Jazz*?

Tri su najznačajnija predstavnika WSQ i *29th Street* s istočne obale, te ROVA s zapadne obale SAD-a. WSQ su rodonačelnici žanra, a nastali su sredinom sedamdesetih, kada su četvorica saksofonista složila ritam-sekciju bez klavira, kontrabasa i bubnjara. Nekako su zaintrigirali europske promotore i nakon turneje snimili drugi CD, na kojemu su složili zvuk i sve je dobilo smisla. ROVA, pak, zvuče kao venerična bolest modernog jazz-a s piskutavim i oporim aranžmanima, za razliku od *29th Streeta* koji u odnosu na njih zvuče kao neoromantici.

Još je za spomenuti da će se početkom studenog u austrijskom gradiću Welsu održati festival *Unlimited*, čiji je izbornik ove godine Larry Ochs, tenorsaksofonist iz kvarteta ROVA. **vj**

Queen Mab Trio, *See Saw*,
Stichting Wig, 2005.

► Klarinetistica Lori Freedman i klaviristica Marilyn Lerner članice su kanadskog dueta Queen Mab koji postoji već osam godina, a trio su postale na prijedlog nizozemske violistice Ig Henneman, punoporavne članice nizozemske scene improvizatora kroz čije su male sastave i orkestar prošli svi poznatiji tamošnji glazbenici. Kanadska turneja uslijedila je 2002. godine, kada su ove snimke i zabilježene, a masterirane su tek u veljači 2005. Ime trija dolazi od keltske božice koja se pojavljuje kao dramsko lice kod Shakespearea.

Svih je devet skladbi improvizirano iz struktura triju autorica u demokratskim omjerima, čime se feminističke tekovine post-avangardne glazbe nameću same od sebe. Na prvo slušanje CD podsjeća na svojevremenu debatu koju su na pitanje "Trebaju li improvizatori skladateljima?" krajem devedesetih vrtili glazbeni mediji. Naslovna skladba predstavlja drvenu farbu i improvizaciju bez swinga i pretjerane ekspresivnosti. Skladba "Shift" sastoji se od započinjanja koje se nikamo ne pomiče. Zvučni spektar sveden je na minimum, s proširenim tehnikama poput slappinga po violi, odnosno prčkanja po unutrašnjosti klavira, i sličnih. Amblemska im je skladba "Galina U", u kojoj klavir gmi, a druge dvije sviraju *staccatto arpeggia*, ispadajući daljnje rođakinje onoga što su klavirist Frederic Rzewski i sopran-saksofonist Steve Lacy svirali na kultnom CD-u "Russian Songs". Potom "Galina U" prelazi u antiklimaks vrlo tihe kolektivne improvizacije koje sviraju flageoletima. Uz klavir lagano dižu tenziju u smjeru scenske glazbe k totalnoj redukciji glazbene materije, e da bi se ponovila tema zadana grmljavinom klavira. Ostale skladbe s CD-a nude još mnoga iznenađenja, prvenstveno kao kontra muškom temperamentu i stereotipima načina sviranja koji iz toga proizlaze. **vj**

Dva festivala

Studeni u Zagrebu protjecat će u znaku dvaju velikih glazbenih festivala, Earwing No Jazz Festivala u KSET-u i Zagreb Jazz Festivala u organizaciji Ghetaldusa, koji imaju mnogo toga zajedničkog. Zanimljivo je da oba počinju istog dana te je za pretpostaviti da vodeći europski booking-agent, Thomas Saudades iz Austrije, može zadovoljno trljati dlanovima jer su oba benda, i Dave Douglas Keystone Sexteta i Dave Holland Quintet, sredena preko njegove agencije.

Eugene Chadbourne

U danima nakon 20. studenog gitarist Eugene Chadbourne nastupa u Splitu, Dubrovniku i Zagrebu. U Hrvatskoj će nastupiti u sklopu europske turneje, na koju će osim gitare ponijeti i banjo otvorenog štima, kao i električne grablje. Saznajemo da će izvesti i svoju novu pjesmu naslovljenu "New Orleans We Build In Iraq".

Ars Electronica

Početkom rujna u Linzu je održan festival Ars Electronica. U svečanom otvorenju sudjelovao je i skladatelj Klaus Obermeier, kojega smo ove godine gledali u Lisinskom s Balanescu Quartetom. Izveo je elektronsku instalaciju inspiriranu koreografijom Nižinskoga na "Posvećenje proljeća" Igora Stravinskoga.

Marko Ciciliani

Hrvatski skladatelj Marko Ciciliani jedan je od dobitnika Nagrade Essl, koju dodjeljuje istoimena zaklada. Osnovao ju je dr. Karlheinz Essl, skladatelj elektronske glazbe i profesor na Visokoj glazbenoj školi u Beču. Ciciliani živi u Amsterdamu, i s prepariranim miks-pultom dio je nove elektronske improvizirane glazbe. Za svoja istraživanja i izum notacije za feedback dobio je ovu prestižnu nagradu, povodom koje i nastupa u Beču krajem studenog. Osim toga, nedavno je dovršio narudžbu za komorni ansambl Zeitkratzer.

Intervju HANS REICHEL, njemački glazbenik

Nije saksofon, nego daksofon

Ljudi k'o ljudi, svašta kažu za zvuk daksofona, ali mislim da je prvenstveno sličan glasanju ptica ili konja

— razgovarao Vid Jeraj

Krajem rujna Hans Reichel postavio je 27 Mb čarolije daksofona za downloadanje s www.daxo.de, dragulja flash-animacije, iracionalne logike, lucidnosti i bizarnosti istovremeno, otkuda zadnjih godina obavještava javnost o svojim novitetima. Iako se zove kao i jedan njemački slikar, djelo mu je prvenstveno vezano za kreativnost u novim medijima. Rođen je u gradu Wuppertalu, industrijskom središtu iz kojega je Friedrich Engels, europskom centru Fluxusa. Kaže da je "o važnosti Wuppertala saznao tek naknadno jer se cijela priča Fluxusa dogodila prije nego što je sam mogao u njoj sudjelovati". A počeo je kao gitarist šezdesetih, svirao je Jimija Hendrixa i Cream. U istom su gradu djelovali i glazbenici Peter Brötzmann i Peter Kowald, s kojima se nikada nije odviše povezao. "Nikada nismo bili škvadra, možda otuda i proizlazi nesporazum da smo bili neka free-džez-mafija svog vremena. Brötzmann je radio svoje sa svojim frendovima, i isto tako je i Kowald radio svoje sa svojim. Nismo se nikada družili, samo smo dijelili mjesto i vrijeme, i to je sve. Od nekih sam mladih glazbenika čuo da je izgledalo kao da smo se pravili važni, ali to stvarno ne mogu reći."

Suradivao je Reichel s mladim glazbenicima iz drugih europskih zemalja u sastavu X-cutioners, svirao u grupi September Band, a povremeno i s gitaristima Freedom Frithom i Uchihashijem Kazuhisom. Krajem sedamdesetih nastupio je kao solist s Kronos Quartetom na Jazz Festivalu u Wuppertalu – na njihovu molbu! Strukovni časopis Guitar

Player još ga je osamdesetih proglasio jednim od 20 najizvornijih gitarista na svijetu. Iz istog desetljeća datira i njegov duo CD s čelistom Tomom Corom, "Angel Carver" kod izdavača FMP, u potpunosti improviziran i skoro potpuno stilski neubrojiv.

Posljednjih godina nastupa sve rjeđe jer je posvećen kreiranju autorskih fontova. Misli kako je scena improvizirane glazbe, kojoj pripada, potpuno podcijenjena. "Mnogi mladi ljudi pokušavaju nekako postati dije-lom te scene. No, pogledate li realne mogućnosti za bavljenje time, za nju uistinu ne postoji puno prostora. Ostaje ti da budeš cool i ne mariš previše za enormne financijske gubitke. No, ako si profesionalni glazbenik, moraš se brinuti i za novac, inače ne možeš preživjeti."

Razgovor s Hansom Reichelom koji slijedi nastao je na festivalu Unlimited u austrijskom gradu Welsu. Svirao je daksofon s triom Manuela, uz Rüdigeru Carla na harmonici i Carlosa Zingara na violini.

04: Kako vam je uspjelo izumiti tako neobičan instrument poput daksofona?

Jednog sam se dana igrao s komadom drveta kojim mi je tesar trebao obrubiti stol. Malo sam gudio po njemu, i kako je drvo bilo elastično, malo sam ga pritiscao da probam izvući akorde. Drvo je odjednom počelo pričati. Bio sam stvarno šokiran.

04: Susreli ste duha?

A-ha. Odlučio sam taj fenomen istražiti do kraja. Nije mi bilo baš sasvim jasno što se to, zapravo, zbilo. Tek sam kasnije shvatio. Možda ne bih trebao reći da sam išta izumio jer nije tajna da mnoge stvari imaju svoj zvuk, ako ga znaš iz njih izvući gudalom. Neki glazbenici gude po činela-ma jer se iz svega što je tanašno i krhko može izvući nekakav zvuk.

04: Kako biste zvuk daksofona opisali nekome tko ga nikada nije čuo?

Rekao bih da je prilično vokalan. Ljudi k'o ljudi, svašta kažu za taj zvuk. Mislim da je sličan glasanju ptica ili konja. Volim svoje skladbe koje zvuče kao lavež pasa. Kada bih sad počeo nabrajati taj silni katalog onomatopeje, gdje bi nam bio kraj?

04: Kako se daksofon svira?

Daksofon je gudaći instrument i sviram ga gudalom, na principu jezičca. Pričvršćen je s jedne strane, a s druge je strane slobodan kao trampolina u bazenu, tako da se može savijati. Ako se gudi po je-

zičcu, s gudalom kontrabasa, može se čuti šumove koji dolaze iz zakrivljenog komada drveta kojim generiram tonove. Na njemu imam nešto kao pragove, lakše je to objasniti kao neku ljuljačku. Tom se ljuljačkom mijenja i frekvencija i boja tona, što je puno važnije. Tako da daksofon uopće nije sličan žičanim instrumentima, čiji je zvuk prilično određen, s alikvotnim tonovima i slično. Sve ovisi o načinu na koji gudiš po jezičcu i motorici ruke, dok se sama boja tona vrlo često mijenja, jasnih frekvencija zapravo i nema. Na jednom mjestu dobiješ višu, a na drugom mjestu neku nižu frekvenciju, stvarno je komplicirano.

04: Može li se daksofon ozvučiti?

Daksofon je akustični instrument ozvučen kontaktnim mikrofonom. Nikada me nije previše zanimalo da ga koristim u zajedničkom kontekstu s računalom ili elektronikom, jer iako je akustični instrument, beskrajnih je mogućnosti. Prijeđe li se na drugi teren, postane još beskrajniji, te rješenja koja želiš ostvariti nikada i ne nađeš. Prilično sam zadovoljan rezultatima koje postizem u akustici jer je i ovako instrument sasvim dovoljno bogat.

GUČA fenomen u doba muzičkih festivala u Srbiji 2005.

Jedinstveni filing da budeš globalni "seljak"

Jer na Guči je sve kul. Moguće je uhvatiti neku "ribu za bulju", napiti se ko stoka, povraćati iza šatora i to sve upakovati u interesantni kulturni model koji jeste jedan deo nove konzumentske ponude

– piše Vladan Jeremić

Srbija 2005., doba velikih muzičkih festivala i događaja, sledi bilans u odnosu na broj posetilaca: 1. Festival trubača u Guči – 500.000 posetilaca; 2. Koncert Bijelog dugmeta na beogradskom hipodromu – 200.000 posetilaca; 3. Exit festival u Novom Sadu – 150.000 posetilaca.

Iz ovog bilansa izdvajamo dva događaja, Guču i Exit, koji su izuzetno dobro internacionalno posećeni i jedini su u stanju da napune kasu srpskog državnog budžeta u odnosu na bilo koji drugi događaj u kulturi ili nekulturi. Kako je moguće da je Guča, nazvana još i "seljački Vudstok", koja na sebi izgleda nosi i brend kulturne vrednosti, uspela da privuče ovako neverovatnu posećenost i kako je izborila ovaj neviđen status u konzumentskoj mašini uvek gladnih konzumenata? Jer čak i veliki sportski događaji kao što je ove godine bilo srpsko i crnogorsko Evropsko prvenstvo u košarci, ostaju blede u posećenosti i interesovanju u odnosu na festivale kao što su Guča ili Exit.

Guča nudi jedinstveni filing da budeš "seljak" i da se opustiš makar jednom u životu. Jer na Guči je sve kul. Moguće je uhvatiti neku "ribu za bulju", napiti se ko stoka, povraćati iza šatora i to sve upakovati u interesantni kulturni model koji jeste jedan deo nove konzumentske ponude. Pretvaranje nekoliko hiljada jagnjica i prasića u čevapčice te tone popijenog piva bilansi su za ultimativni vrhunac stvarajući od Guče pravu Meku turbo kulturne konzumacije totalitarnog turbo kapitalizma.

Event od nacionalnog značaja i velikog prioriteta za srpsko Ministarstvo kulture i Vladu Srbije, koji su bez ikakvog razmišljanja izdvojili nekih 4,5 miliona evra za samu infrastrukturu neverovatne Guče! U prilog ovoj popularnosti ne treba isključiti ni julski koncert Bijelog dugmeta, koje je preko agresivne koka-kola kampanje na beogradski hipodrom uspelo da sazove 200.000 posetilaca (u Zagrebu je bilo nekih 70.000, a u Sarajevu nešto malo manje). **Fenomeni narodnog zajedništva i prizivanja yugonostalgčnih ideja kroz nove-stare sletove u muzičkom Vudstok transu, njišu se u pastirskom rocku Bregovića i prave odličnu uvertiru za nadolazeću avgustovsku Guču 2005., koja će sva vrviti najviše od slovenačkih, pa onda hrvatskih i makedonskih gostiju...**

Nekada davno, 1961. godine, održan je prvi festival trubača u Guči. Skroman seoski ansambl interpretirao je militarističku tradiciju ruralne Srbije, sa ne baš previše gostiju, u narodnim nošnjama, sa svojim duvačkim instrumentima... I tako beše do početka devedesetih. A onda odjednom, da li zbog etno trenda ili insistiranja za nacionalnim u globalnom, muzička ponuda počinje da beleži i novobrendira razne etno fazone i miksove kojima smo svi bili zaraženi i izbombardovani. U ovom, danas dominantnom procesu, Guča dobija neverovatan položaj i vrednost te svojim spektaklom postaje skoro neobjašnjivi fenomen koji privlači neviđen broj turbo-konzumenata.

No, kako je došlo do toga da fenomen Guče postane neverovatno omasovljeni predmet savremene konzumentske želje? Rat u Jugoslaviji tokom devedesetih afirmiše u novom svetlu militantnu trubu i postaje nezaobilazni dekor koji ohrabruje ratnog dobrovoljca. Mediji nas pune slikama, bukirajući svakodnevno naša čula Kusturičinim filmovima i Bregovićevim etno-semplovima. Sa "Đurđevdanom" (pesmom koja postaje himna navijača Crvene zvezde) i ostalim Brega&Kusta hitovima, Guča dobija neverovatnu internacionalnu reklamu i domaću afirmaciju. **Polako ali sigurno trubači kao nikada do sada postaju autentični kulturni produkt novonastalog srpskog identiteta. Iako nikada dominantni zvuk i instrument u etno i folk tradiciji centralnog Balkana, truba počinje da trubi svoj marš na Drinu, a i preko Drine, postajući najomiljenija sorta muzičke zabave, i to naravno onda kada je reč o "autentičnom" ili "izvornom" melosu.** U kafeima, u diskotekama, u klubovima i svuda oko nas udarni tandem Kustinog&Breginog kalašnjikova odzvanjao je tokom devedesetih puneći nam glavu sa jedinom autentičnom muzičkom istinom zvanom: trubači! Skoro svako je u svom pijanom transu prizivao ovu trubačku autentiku pridodajući joj i određeno značenje opšteintelektualne i internacionalne prihvaćenosti.

Negde početkom dvijehiljaditih kulturni centar B92 Rex pokrenuo je svoj projekat "Serbia Sounds Global", verovatno pogođen izvitoperenom Kusturica-medijacijom, ali i gladna da ostvari masovnost publike, urbana ekipa pravi svoj odgovor na trubače tako da se ono "autentično" u etno tradiciji, ili u "trubi" Srbije, smesti u pravi kontekst. Ubrzo nastaje jedan neverovatan spoj B92 kulture i trubači-kulture koji je kulminirao negde 2002. ili 2003., kada je sa kanala B92 prenošena i reklamirana Guča kao neverovatan i fascinantant događaj koji spaja sve moguće savremene etno tradicije naglašavajući "kvalitetnu" muziku trubača i jedinstveno okruženje. Boban Marković, Fejat Sejdić... i ostali starovi novog marketinškog sinkretizma uspostavili su relevantne kriterijume za tako bitnu urbanu publiku i objasnili im da postoji izvorna trubačka ekipa koja svojim pravim kvalitetom naglašava da je treba konzumirati. Tada je pokrenut veliki niz koncerata "Serbia Sounds Global: A Living Tradition" i niz reklama na TV-u&radioju B92.

Još većim omasovljavanjem trubačke muzike i njenim stavljanjem u kontekst kvaliteta i vrednosti, B92 & Rex posejali su fundamente na kojima kulminira današnja polumilionska Guča. Drugim rečima, masovna konzumacija i spektakl koji svojom medijatizovanom željom podukuju konzumenti po Guči, delo su kosenkventne medijske propagande, opšteg svetskog etno muzičkog trenda početkom devedesetih, pastirskog rocka Bijelog dugmeta, Kusturičinih slika Balkana kao Drugog i na kraju usisavanja B92 kulturnog diskursa u paradigmu trubačkih festivala. Domicilna Guča kao izvorno mesto postaje prava Meka za posetioce koji žele otkriti autentičnu turbo kulturu u doba tranzicionog neoliberalnog turbokapitalizma.

KAN

Izgubljen '75. – još se traži...

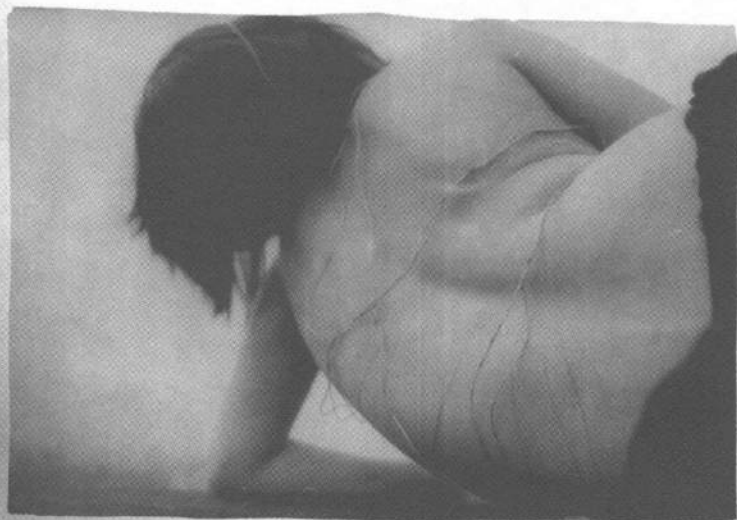

Uzela je svoje riječi
I njima popišala moj uspravan grob
Prestravljene oči uzdižu se iznad tijela pjevaju
Prema životu
Ne bi li me opet nacrtao
Gutam se
Uzdasima serem se
Na patetiku svojih prošlih misli i na joška lokasa
Prizivam kaos krovova kućnih ljubimaca ogrtača žutih haljina suza brisanja
prašine kaciga kućnih videa

Ona još piša posred moje duše
Visokog spomenika palim ženama

Serem se po sebi po svom licu i mjestima koja te još puštaju

Neću reći zvuk kiše dok.
Zamišljam te u sebi.
Moja želja sve šira
Plače.
Jebemo se mojim mislima. Reći ću susret.
Ruka u mojim gaćicama. Kažeš:
«Jel ti došlo ljubavi»
I padaš na mene.
Trudim se da ne ostaneš jedino svjetlo moje priče.
Kažem kraj.
I svršavam

Pored mene šetaju
 Tvoji jebeni sugradani
 I lica tvojih ljubavnica.
 Zagreb
 Postaje odraz mog privatnog pakla.
 Misli pretijesne za zaborav

Jutrom počinje zabijanje poniženja u moje
 Izmrcvareno tijelo vučeš ga
 po ulici, na tren se skrijem
 Među listovima sanjam o ljubavi
 I kad napokon povjerujem
 Stavljaš
 Kao vrhunac našeg odnosa stopalo
 U moja usta sve do grla
 (do duše)
 Kažeš
 'ljubavi, voliš li blato
 Možeš li disati
 Napadaju li te mravi
 Grickaju li oči tvoje?'

Nervozno ali pobjedonosno
 Smijem ti se u lice
 A zatim frajerski
 Pljucnem sukrvicu

Vodit ćemo ljubav u bojama
 uzet ćeš moje
 golo tijelo
 samo tvoje
 prekrit ćeš mi grudi
 ljubičastom idejom ruku
 okružiti ćeš me plavom granicom tvog,
 dok
 uzimaš me
 ruke nam se stapaju, stvaraju
 boju našeg jebanja

ZAGREB FILM FESTIVAL 17-22 OCTOBER 2005

SC
SAVSKA 25
WWW.ZAGREBFILMFESTIVAL.COM

Zagreb Film Festival ove je godine najbogatiji dosad. Ne zato što smo dobili mogućnost prikazati novi film **Georgea Clooneya** "Laku noć i sretno!", sad već kontroverzni **Hribarov** "Što je muškarac bez brkova?" ili pak potpuno fancy **David LaChapelleov** dokumentarac "Rize", već naprosto zato što je program tematski i geografski najraznovrsniji, a ponosni smo na afrički i romski program ("Afrika" i "Kotač") s filmovima koje baš ne možete vidjeti tako često, pogotovo ne na velikom platnu.

Mnogi filmovi tematiziraju osjetljive socijalne odnose, a izrazito su nam važni dokumentarci koji ove godine, više nego ikad, daju prostor uvijek neizbježnim, ali i aktualnim "temama koje daju misliti": desetogodišnjici masakra u Srebrenici ("Srebrenička sećanja", SiCG), AIDS-u u Africi ("Pitajte me, HIV sam pozitivan", Lesotho/Južna Afrika), socijalno-inkluzivnim pokretima u brazilskim favelama ("Favela se budi", Brazil/SAD), životu u Tirani nakon sloma komunizma ("U Tirani i drugdje", Austrija) ili pak ženskim pitanjima ("Žene dižu glas", Brazil). Sve odreda prikazane iz novog ugla, ovaj put dajući prostora za akciju i konkretnu promjenu.

Dokumentarnim i igranim filmovima koji govore o Romima ili su ih, pak, radili Romi, obilježavamo Dekadu Roma, najveće i jedne od najugroženijih svjetskih manjina. Za nas ih je izabrala selektorica Rotterdam Film Festivala **Ludmila Cvikova**; složila je retrospektivu novih i starih naslova koji su obilježili svjetsku kinematografiju. Tako ćete vidjeti i jugoslavenskog kandidata za Oscara i dobitnika Zlatne palme iz 1967., "Skupljače perja", ali i novi mađarsko-austrijsko-njemački "Dallas među nama".

Uz dobre kratke filmove, uvijek nepravedno zapostavljene od publike, hrvatsku produkciju i "SC matineje u 13 h", bit će prikazano više od 50 filmova, a 32 će se boriti za glavnu nagradu Zlatna kolica i poticajne novce od 3000 eura za dugometražni, odnosno 1000 eura za kratki i dokumentarni film te nagradu publike. Ne zaboravimo i 24 umjetnička rada na temu dominacije u sklopu Festivala prvih.

Detalje o programu možete dobiti ako utipkate www.zagrebfilmfestival.com, a ulaznice ako ćirnete nekog od naših medijskih pokrovitelja koji te karte i dijele (internet monitor, filmski.net, inzg, radio101...)

ZAGREB FILM FESTIVAL

GLAVNI NATJECATELJSKI
PROGRAM

BOBO JELIĆ
RAJKOVIĆ

ZADNI DAN KUĆNOG
LJUBIMCA
JASNA ZASTAVNIKOVIĆ

KO ŽIV, KO MRTAV
JOSIP VISKOVIĆ

SAT / MJESTO / DOGAĐANJE	PONEDJELJAK / 17.10.	UTORAK / 18.10.	SRIJEDA / 19.10.	ČETVRTAK / 20.10.	PETAK / 21.10.	SUBOTA / 22.10.
17:00 / KINO SC / GLAVNI PROGRAM - DOKUMENTAR NI FILMOVI	DIMMER TALMAGE COOLEY / SAD PRELAZEĆI MOST: ZVUK ISTANBULA FATIH AKIN / NIEMAČKA, TURSKA	ŠUTKA - KNJIGAREKORDA ALEKSANDAR MANIĆ / REPUBLIKA ČESKA, SICG PITAJTE ME, HIV POZITIVAN SAM TEBOHO EDKINS / LEOTO, JAR MECI U KVARTU T. FISHER, D. HOWARD / SAD	FAVELA SE BUDI JEFF ZIMBALIST, MATT MOCHARY / BRAZIL, SAD PRVI DAN MJESECU ALEKSEY FEDORTCHENKO / RUSIJA	MADE IN SERBIA MLADEN ĐORĐEVIĆ / SICG U TIRANI I DRUGDJE MARKO DORINGER / AUSTRIJA	SREBRNIČKA SEĆANJA SUZANA VASILJEVIĆ / SICG ŽENE DIŽU GLAS GRACIELA RODRIGUEZ KIKKA NICOLELA / BRAZIL	RIZE DAVID LACHAPELLE / SAD
20:00 / KINO SC / GLAVNI PROGRAM - DUGOMETRAŽ NI + KRATKI IGRANI	EPTIRI MAX JACOBY / LUKSEMBURG ODGROBADOGROBA JAN CVITKOVIC / SLOVENIJA, HRVATSKA 1	SVE U OVOJ ZEMLJI MORA... GARY MCKENDRY / SJEVERNA IRSKA, SAD NAPUŠTENNA ZEMLJA VIMUKTHI JAYASUNDARA / SRI LANKA, FRANCUSKA 3	U SJENI OLIVIER MASSET - DEPASSE / BELGIJA, FRANCUSKA, ŠVICARSKA GORKI SAN MOHSEN AMIRYOUSSEFI / IRAN 5	SRETAN USKRS ULRICH SCHAFFNER / ŠVICARSKA ŽIVOT S OCEM SEBASTIEN ROSE / KANADA 7	TEMPIRANA BOMBA PERNILLA AUGUST / ŠVEDSKA OŽENITI SE RONIT AND SHLOMI ELKABETZ / IZRAEL, FRANCUSKA 9	DODJELA NAGRADA I ZATVARANJE FESTIVALA KRSTARICA POTEKIN SERGEL M. EISENSTEIN, GRIGORI ALEKSANDROV / RUSIJA + PAVEL VLASOV SEKSTET 11
22:30 / KINO SC / GLAVNI PROGRAM - DUGOMETRAŽ NI + KRATKI IGRANI	ZIMSKI SAN JOHN WILLIAMS / UK LEDENJAK D. ABEL, F. GORDON, B. ROMY / BELGIJA 2	RAM ZA SLIKU MOJE DOMOVINE ELMIR JUKIĆ / BOSNA I HERCEGOVINA TI I JA I SVI KOJE ZNAMO MIRANDA JULY / SAD, UK 4	CVRČCI MAITAN GUGGENHEIM / IZRAEL LAKU NOĆ I SRETNO GEORGE CLOONEY / SAD 6	MUŠKARAC TRAŽI MUŠKARCA MATTI HARJU / FINSKA ŠTO JE MUŠKARAC BEZ BRKOVA? HRVOJE HRIBAR / HRVATSKA 8	MLIJEKO PETER MACKIE BURNS / ŠKOTSKA ILUMINACIJA PASCALE BRETON / FRANCUSKA 10	VIP PREDSTAVLJA: KRALJEVI REKLAMA PROGRAM REKLAMA NAJPOZNATIJIH SVJETSKIH REDATELJA
23:00 / VIP KINO &TD / KOCKICE	POSLEDNJA PRIČEST IVAN GORAN VITEZ KO ŽIV, KO MRTAV JOSIP VISKOVIĆ	PUŠKA BISTRA FILIP ŠOVAGOVIĆ	OTAC STANISLAV TOMIĆ ZADNI DAN KUČNOG LJUBIMCA JASNA ZASTAVNIKOVIĆ	ONO SVE ŠTO ZNAŠ O MENI BOBO JELČIĆ, NATAŠA RAJKOVIĆ		

subject: **DANCE/PERFORMANCE EVENTS ZAGREB,**
 October – December 2005 / schedule
 from: EKs-scena <mail-to-eks@mi2.hr>

Dear friends, dancers, performers, partners,

Please find enclosed the schedule of dance and performance related events in Zagreb, Croatia, from October until the end of 2005. The schedule is connected to Triation 2005 project workshops which are open and free for all interested artists, and is completed with other dance/performance events organized by EKs-scena and/or Center for Drama Arts.

We hope it will be useful for your further planning or participation on some of programmed events.

Please do not hesitate to contact us if you want more detailed information about specific events/workshops.

All the best,
 Petra Zanki c/o
 EKs-scena
 Vukovarska 68
 10 000 Zagreb
 Croatia

EVENT organizer	Item	Kind	Dates	Duration	Partners	Town
EKS-scena	WARP2 / Production plant 2005 Evenings of authorial works and performances OOUR: "to be confirmed" dance lab collective: "The Third Imaginarium" Silvia Marchig: "Kardioadapter"	Performances / various artists	13. - 14. October	2 days	SC	Zagreb
CDU						
Triation team	Stephanie Tiersch / Tom Schreiber: "Mixed media: videodance/electronic scenography"	Workshop (open/free)	17. - 23. October	7 days	HKK-Zadar	Zadar
CDU	Simpozij: Hibridization of cultural public sector / institutions in culture with performing arts program	simposium	21. - 23. October	3 days		Zagreb
Triation team	Thomas Plischke / Katrin Deufert: Frankfurter Kuche: Training Thinking training	Workshop (open/free)	25. - 31. October	7 days		Zagreb
EKS-scena	WARP2 / Production plant 2005 Evenings of authorial works and performances Trupa To: "Immersing silences" Marjana Krajač: "Seducing Pablo Escobar"	Performances / various artists	24. October	1 day	SC	Zagreb
EKS-scena	WARP2 / Production plant 2005 Evenings of authorial works and performances k.o. "Solo cycle/L/ Project On labour"	Performances / various artists	07. November	1 day	SC	Zagreb
HWE team	HWE / Hardcore workshop exchange	research	16. - 27. November	12 days	EKS-scena	Bergen/Norway Malmb/Sweden
EKS-scena	WARP2 / Production plant 2005 Evenings of authorial works and performances Alen Zanjko: "Body Light"	Performances / various artists	21. November	1 day	SC	Zagreb
Triation team	Mie Coquemont: To compose, to invent, to improvise movement via the "ear"	Workshop (open/free)	01. - 07. December	7 days		Zagreb
EKS-scena	WARP2 / Production plant 2005 Evenings of authorial works and performances Banana Guerilla: "Death of Danto" Bajza, Kovac, Kovac-Tropp: "Birds, birds, birds" Fast4ward: "Klaskalice" mono nino: "Cut excuse"	Performances / various artists	05. - 06. December	2 days	SC	Zagreb
EKS-scena	WARP2 / Production plant 2005 Evenings of authorial works and performances Brok&Palatz: "Peterered" Bruno Isakovc: "Blind emotion" Daniela G Philipp: "Pro-File Editorial"	Performances / various artists	12. December	1 day	SC	Zagreb

12.10. – srijeda

19:00 à **MediaNet – večer aktivističkog novinarstva** u sklopu suradnje na ZaMirNET-ovu projektu / projekcija filma **UNBANNED SERIES: GENERATIONS OF RESISTANCE** (redatelj Peter Davis, 58 min, 1980., Film Resource Unit), kronologije najvažnijih događaja u povijesti otpora kolonijalizmu i apartheidu u razdoblju od početka 20. stoljeća do kasnih sedamdesetih; md 0 kn.

14.10. – petak

21:00 à **Koncert – AMOK** (Zagreb/Kutina/Sisak), **THE FAREWELL REASON** (Čakovec), **OUTRÉ** (Čakovec); md 20 kn.

15.10. – subota

20:30 à **Broken Mill sk8 večer** - novoosnovani Skateboard club iz Murskog Središća prikazat će hrvatske skate filmove **CRONICA** i **WANTED 2**; md 0 kn.

20.10. – četvrtak

17:00 à **Tribina** – Nezavisna kultura i mladi u kulturnoj strategiji grada Čakovca i Međimurske županije u sklopu projekta **KULTURA AKTIVA**; md 0 kn.

21.10. – petak

20:00 à **Trash Kult večer** uz projekciju filma **BAD TASTE** (redatelj Peter Jackson, 91 min, Novi Zeland, 1987.), nedvojbena klasika splatter žanra; md 0 kn.

22.10. – subota

21:00 à **Koncert – DERKOVBOIS** (Mađarska), **ISZONYAT** (Mađarska), **BAKTERIJE** (Čakovec), **ABSINT** (Zagreb); md 20 kn.

26.10. – srijeda

19:00 à **MediaNet – večer aktivističkog novinarstva** uz projekciju filma **WOMEN AND WAR** (redateljice Robyn Hofmeyr i Minky Schlesinger, 52 min, 2000., Film Resource Unit) u kojemu žene govore o užasima rata, silovanja i gubitka, kao i o poslijeratnom periodu, strategijama preživljavanja i svojim nadama za drukčiji svijet; md 0 kn.

28.10. – petak

21:00 à **PostRockNoiseAlternative večer – SONIC YOUTH vs. THE EX**; md 0 kn.

29.10. – subota

21:00 à **Koncert/Party – ETUI ETUI SONICZOIL** (Bjelovar) i **VIKEND U HONG KONGU** (Zagreb/Šibenik/Split) + audio/visual support by CeZaM (**SKOK ANKUL**, **LAICHI**) i visuals by **BOYET**; md 15 kn.

Ciklus besplatnih informatičkih radionica

Završene su prijave za prvi ciklus, a radionice počinju 3. listopada i traju do 15. veljače 2006. u terminima u dogovoru s polaznicima. Predavači su Stjepan Mikec, Jurica Bistrović i Teo Petričević, a program obuhvaća osnove osobnog računala, primjenu Linuxa na kućnom kompjutoru, rad u OpenOffice.org paketu te osnove web dizajna i programiranja za web.

Prijave za drugi ciklus, koji će početi u veljači 2006., primaju se na www.actnow.hr, info@kmck.org i 098.819.149. Rok je 1. veljače 2006.

Dnevni boravak

Knjižnica i čitaonica, besplatan pristup Internetu, društvene igre... Radi utorkom i četvrtkom od 14:00 do 21:00 te srijedom, petkom i subotom od 14:00 do 19.00.

ново! novo! novo!

▶ PRETPLATITE SE NA 04 ◀

...jer je jeftinije, jer vam stiže na kućnu adresu, jer želimo poznavati svakog čitatelja i svaku čitateljicu, jer ćete biti povlašteni u svakom pogledu...

nije luksuz, a super je! i jedinstveno - pretplata na najbolji megazin na širem prostoru Balkana! tko ne naruči, ne zna!

ZAPAD

godišnja pretplata = 35 eura
(poštanski troškovi uključeni)

godišnja pretplata

STO! kuna

(poštanski troškovi uključeni)

ISTOK

godišnja pretplata = 25 eura
(poštanski troškovi uključeni)

PRETPLATNI UPITNIK:

(da bismo znali kome poslati 04)

(a ako vam se da, nadopišite još)

ime & prezime

e-mail

adresa

godine

mjesto & poštanski broj

što radite

država

ostale preferencije

IZNOS PRIENOS **NALOG ZA PLAĆANJE** UPLATA ISPLATA

IZNOS kn = 100,00

PLATITELJ: naziv (ime) i adresa
IME, PREZIME
ADRESA

Model: Broj računa platitelja
Poziv na broj zaduženja

PRIMATELJ: naziv (ime) i adresa
SAVEZ UDRUGA
KLUBTURA, ZAGREB

Model: Broj računa primatelja
2402006-1100096715
Poziv na broj odobrenja
JMBG

Statističko obilježje: Sifra opisa plaćanja Opis plaćanja
PRETPLATA NA ČASOPIS 04

Datum valute/uplate/isplate: Ovjera nalogodavca
Datum podnošenja: Ovjera banke
Potpis primatelja

Obr. NP-1 HUB-1 (1) MNV-94 Zagreb

uplate na:
SAVEZ UDRUGA KLUBTURA
Svačićev trg 1
Zagreb
10 000

inozemstvo
SWIFT CODE: ESBCHR22
IBAN: HR1124020061100096715

pretplatni upitnik zajedno s kopijom uplatnice pošaljite na adresu redakcije:
SAVEZ UDRUGA KLUBTURA (za 04)
Svačićev trg 1
Zagreb
10 000

2402006-1100096715
Erste&Steiermarkische bank

POSTANITE KOLPORTERI/KE MEGAZINA 04!

ZALAŽEMO SE ZA 6 PRAVILA KOLPORTERA/KI

- 4 kolporteri/ke će od sada raditi na ljepšim mjestima, tamo gdje se skupljaju mladi, po mogućnosti festivalima ili otvaranjima događaja, na muzičkim hepeninzima.
- 5 kolporteri/ke neće nositi velike novine, nego mali časopis, kako ne bi istegnuli/e leđa.
- 6 kolporteri/ke će biti plaćeni/e kao i svi ostali/e, ni manje ni više.
- 7 kolporteri/ke neće morati vikati, ako baš ne žele, ali to im je plus.
- 8 kolporteri/ke ne moraju prodati časopis osobama kojima ne žele prodati časopis.
- 9 kolporteri/ke su sami/e odgovorni/e za svoj život i djela.

— javi se na: sofija@mi2.hr

KOLPORTERIMA/KAMA NUDIMO 50% OD PRODAJE!

**KOLPORTERI/KE
SVIH ZEMALJA,
UJEDINITE SE!**

PRODAJNA MJESTA

net.klub mama
Preradovićeva 18
Zagreb

Književni klub Booksa
Martićeva 14 d
Zagreb

Moderna vremena
Teslina 16
Zagreb

Superheroes shop
Preradovićeva 32
Zagreb

Infoshop Škatula
Kružna 8/3
Rijeka

Udruga UKE
S. Radića 21
Križevci

Monteparadiso i
Metamedij
Ex Rojc
Gajeva 3
Pula

Glavni kiosci Tiska u
Dubrovniku, Splitu,
Zadru, Šibeniku, Rijeci,
Puli, Poreču, Sisku,
Karlovcu, Varaždinu,
Bjelovaru, Požegi,
Sl. Brodu, Osijeku i
Zagrebu.

